

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh national pedagogical university

ХАБАРШЫ

ВЕСТНИК

BULLETIN

Серия «Международная жизнь и политика»
Хабаршысы, «Халықаралық өмір және саясат» сериясы
Series of «International Affairs and Politics»
№4 (67), 2021

Алматы, 2021

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh national pedagogical university

ХАБАРШЫ

ВЕСТНИК

BULLETIN

Серия «Международная жизнь и политика»
Хабаршысы, «Халықаралық өмір және саясат» сериясы
Series of «International Affairs and Politics»
№4 (67), 2021

Алматы, 2021

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ХАБАРШЫ

«Халықаралық өмір және саясат» сериясы №4(67), 2021 ж.

Шығару жиілігі - жылына 4 нөмір.
2002 ж. бастап шығады.

Бас редактор:

т.ғ.к., доцент

Н.Ш. Жамансарин

Бас ред. орынбасары:

т.ғ.к. аға оқытушы

С.Ә. Жұман

Редакция алқасы:

*з.ғ.д., профессор А.А. Сабитова,
з.ғ.к., аға оқытушы*

О.Б. Хусаинов,

*ф.ғ.д., доцент Ш.А. Сабитова,
з.ғ.к., доцент М.А. Канабекова,*

проф. Victor Pou (Испания),

з.ғ.д., проф. Р.Ф. Мамедов

(Әзірбайжан),

з.ғ.д., проф. Л.Д. Тимченко

(Украина),

з.ғ.д., проф. Barbara Janusz-

Pawletta

(Германия),

з.ғ.д., профессор Е.Н. Бегалиев,

з.ғ.д., проф. Е.Н. Щербак (Ресей)

Жауапты хатшы:

оқытушы А.Т. Исламова

© Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
2021

Қазақстан Республикасының мәдениет және ақпарат министрлігінде
2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген №10105 – Ж

Басуға 28.12.2021 қол қойылды.
Пішімі 60x84 1/8. Көлемі 15,75 е.б.т.

Таралымы 300 дана. Тапсырыс 326.

050010, Алматы қаласы,

Достық даңылы, 13.

Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Ұлағат» баспасы

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENT**

**ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ
ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ
LEGAL ASPECTS OF INTERNATIONAL RELATIONS**

Сабитова Ш.А., Нурмагамбетова А.А., Балтабай Г.Ф. Международно-правовое регулирование противодействия торговле людьми и рабству в их современных формах.....	5
Сабитова Ш.А., Нурмагамбетова А.А., Балтабай Г.Ф. Адам саудасы мен құлдыққа қарсы іс-қимылды олардың қазіргі формаларында халықаралық-құқықтық реттеу	
Sabitova Sh.A., Nurmagambetova A.A., Baltabay G.G. International legal regulation of combating human trafficking and slavery in their modern forms	
Хусаинов О.Б., Сафаров К.Б. Әскери қаттығыстар аймағындағы әскери журналисттердің құқықтық мәртебесі.....	10
Хусаинов О.Б., Сафаров К.Б. Правовой статус военных журналистов в зоне военного конфликта	
Khusainov O.B., Safarov K.B. Legal status of military journalists in the zone of military conflict	
Сабитова Ш.А., Райхан Д.К. Разрешение на пересечение границ - виза	14
Сабитова Ш.А., Райхан Д.К. Шекарадан өтуге рұқсат – виза	
Sabitova Sh.A., Raihan D.K. Border crossing permit - visa	
Нүсіпқожа Ж.Ж., Нұрғалым К.С. Шетелдердің конституциясының құқықтық ерекшелігі.....	17
Нүсіпқожа Ж.Ж., Нұрғалым К.С. Правовая специфика конституции зарубежных стран	
Nusipkozha Zh.Zh., Nurgalym K.S. Legal specifics of the constitution of foreign countries	
Сабитова Ш.А., Ақылтай Д.Д. К вопросу о многовекторной политике в РК	20
Сабитова Ш.А., Ақылтай Д.Д. ҚР көпвекторлы саясат мәселесі туралы	
Sabitova Sh.A., Akyltai D.D. On the issue of a multi-vector policy in the Republic of Kazakhstan	
Шонай А.А., Байжұма Д.Е. Халықаралық дауларды бейбіт жолмен шешу.....	23
Шонай А.А., Байжұма Д.Е. Мирное урегулирование международных споров	
Shonay A.A., Bayzhuma D.E. Peaceful settlement of international disputes	
Базарбаева Т. Депонирование показаний как средство доказывания стороной защиты.....	25
Базарбаева Т. Айғақтарды тараптың қорғауды дәлелдеу құралы ретінде депозитке салу	
Bazarbayeva T. Deposition of testimony as a means of proof by the defense party	
Раушанбек Т. Халықаралық есеп айырысудың қазіргі заманғы қаржы құралдары.....	28
Раушанбек Т. Современные финансовые инструменты международных расчетов	
Raushanbek T. Modern financial instruments of international settlements	
Ерхан А. Қазақстан Республикасының ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету проблемасы.....	33
Ерхан А. Проблема обеспечения информационной безопасности Республики Казахстан	
Yerkhan A. The problem of ensuring information security of the Republic of Kazakhstan	

Казахский национальный педагогический университет имени Абая
ВЕСТНИК
Серия
«Международная жизнь и политика»
№4 (67), 2021 г.

Периодичность – 4 номера в год.
Выходит с 2002 года.

Главный редактор:
к.и.н., доцент
Жамансарин Н.Ш.

Зам. гл. редактора:
к.и.н., старший преподаватель
Жуман С.Ә.

Члены редколлегии:
д.ю.н., профессор Сабитова А.А.,
к.ю.н., ст. преподаватель
Хусаинов О.Б.,
д.ф.н., доцент Сабитова Ш.А.,
к.э.н., доцент Канабекова М.А.
проф. Victor Pou (Испания),
д.ю.н., проф. Р.Ф. Мамедов
(Азербайджан),
д.ю.н., проф. Л.Д. Тимченко
(Украина),
д.ю.н., проф. Barbara Janusz-
Pawletta (Германия),
д.ю.н., профессор Бегалиев Е.Н.,
д.ю.н., проф. Щербак Е.Н.
(Ресей)

Ответственный секретарь:
Преподаватель Исламова А.Т.

© Казахский национальный педагогический университет
им. Абая, 2021

Зарегистрировано в Министерстве
культуры и информации
Республики Казахстан
8 мая 2009 г. №10105-Ж

Подписано в печать 28.12.2021.
Формат 60x84 1/8.

Объем 15,75 уч.-изд.л. Тираж 300
экз.
Заказ 326.

050010, г. Алматы, пр. Достык,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая
Издательство «Ұлағат»

Казахского национального педагогического университета
имени
Абая

Голоднюк С.О., Шонай А.А. Защита прав человека в соответствии с универсальным международным правом..... 37
Голоднюк С.О., Шонай А.А. Жалпы халықаралық құқықта адам құқықтарын қорғау
Golodnyuk S.O., Shonai A.A. Protection des droits de l'homme en vertu du droit international universel

**ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ
ЖҮЙЕСІН ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ
ТРАНСФОРМАЦИЯ СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЫ
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ
TRANSFORMATION OF THE MODERN SYSTEM
OF INTERNATIONAL RELATIONS**

Мирманова А.Қ., Матакбаева Л.Х. Төртінші технологиялық революцияның элементі ретінде интеллектуалды көлік жүйесін енгізу.... 41
Мирманова А.Қ., Матакбаева Л.Х. Внедрение интеллектуальной транспортной системы как элемента четвертой технологической революции
Mirmanova A.K., Matakbayeva L.H. Introduction of an intelligent transport system as an element of the fourth technological revolution
Мен Д.В., Пак Т.Н. Современные традиции, обычаи и культура корейцев Казахстана..... 47
Мен Д.В., Пак Т.Н. Қазақстандағы корейлердің қазіргі дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары
Men D.V., Pak T.N. Modern traditions and customs koreans in Kazakhstan
Чумаченко Т.Н. Взаимодействие масс медиа с политикой..... 51
Чумаченко Т.Н. Бұқаралық ақпарат құралдарының саясатпен өзара әрекеттесуі
Chumachenko T.N. Interaction of mass media with politics
Сабитова.Ш.А., Комиршинова.М.С. Центральная Азия и место Казахстана в международных отношениях..... 55
Сабитова.Ш.А., Комиршинова.М.С. Орталық Азия және халықара-лық қатынастардағы Қазақстанның орны
Sabitova Sh.A. Komirshinova M.S. Central Asia and Kazakhstan's place in international relations
Канафина Г.Е., Сакенова Ж.М. Мұстафа Кемал Ататүріктің өмірі..... 60
Канафина Г.Е., Сакенова Ж.М. Жизнь Мустафы Кемал Ататюрка
Kanafina G.E., Sakenova Zh.M. The life of Mustafa Kemal Ataturk
Нурсейтова Р.А., Шакирова Р.Г. Философия экономики в современном Казахстане..... 64
Нурсейтова Р.А., Шакирова Р.Г. Қазіргі Қазақстандағы экономика философиясы
Nurseitova R.A., Shakirova R.G. Philosophy of economics in modern Kazakhstan
Меңілбаев Ғ.А. Ежелгі ордалар мен Қазақ мемлекеті арасындағы тарихи сабақтастық..... 67
Меңілбаев Ғ.А. Историческая преемственность между Древней Ордой и Казахским государством
Menilbayev G.A. Historical continuity between Ancient Ordo and Kazakh state
Айтуарова Ф., Исламова А.Т., Сембинов М.К. К вопросу о принятии государственных мер по обеспечению устойчивого экономического роста малого и среднего бизнеса в условиях постпандемийного развития Казахстана..... 73
Айтуарова Ф., Исламова А.Т., Сембинов М.К. Қазақстанның пандемиядан кейінгі дамуы жағдайында шағын және орта бизнестің орнықты экономикалық өсуін қамтамасыз ету жөнінде мемлекеттік шаралар қабылдау туралы мәселе
Aituarova F., Islamova A.T., Sembinov M.K. On the issue of taking state measures to ensure sustainable economic growth of small and medium-sized businesses in the post-pandemic development of Kazakhstan

Abai Kazakh national pedagogical university BULLETIN
«Bulletin Abai Kazakh national pedagogical university»
(series of «International Affairs and Politics») №4 (67), 2021

Periodical – 4 no. per year
Published since 2002

Zhamansarin N.Sh.
candidate of Historical Sciences,
Docent

Zhuman S.A. doctor of Historical Sciences, senior lecturer

Members of the editorial board:
doctor of legal Sciences, Professor
Sabitova A.A.,
candidate of legal Sciences, senior lecturer
Khusainov O.B.,
doctor of philological Sciences,
associate Professor
Sabitova Sh.A.,
Ph. D Economical Sciences.,
associate Professor
Kanabekova M.,

Viktor Pou professor (Spain),
Mamedov R.F. doctor of legal Sciences, Professor (Azerbaijan),
Timchenko L.D. doctor of legal Sciences, Professor (Ukraine),

Barbara Janusz-Pawletta Doctor of Law professor (Germany),
Doctor of Law, Professor
E.N. Begaliev,
Sherbak E.N. Doctor of Law, Professor (Russia)

Executive Secretary: Islamova A.T., educator

© Kazakh National Pedagogical University named after Abai, 2021

Registered in the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan
May 8, 2009 №10105-Zh

Signed in print 28.12.2021.
Format 60x84 1/8
Volume 15,75 teaching and publishing lists
Number of copies 300. Order 326.

050010, Almaty, Dostyk avenue 13,
Abai Kazakh national pedagogical

Publishing house “Ulagat” of Abai Kazakh national pedagogical university

Төлегенов Т.З., Қадылбекова З. Қазақстан мен ЕО қатынастары: TACIS және TEMPUS бағдарламалары негізінде..... 77
Төлегенов Т.З., Қадылбекова З. Взаимоотношения Казахстана и ЕС: на основе программ TACIS и TEMPUS
Tolegenov T.Z., Kadylbekova Z. Kazakhstan-EU relations: based on TACIS and TEMPUS programs

**ПУБЛИКАЦИИ ЗАРУБЕЖНЫХ КОЛЛЕГ
ШЕТЕЛДІК ӘРІПТЕСТЕРДІҢ БАСЫЛЫМДАРЫ
PUBLICATIONS OF FOREIGN COLLEAGUES**

Бруштунов В.Н., Сембинов М.К. Этапы становления системы миротворчества ООН..... 82
Бруштунов В.Н., Сембинов М.К. БҰҰ бітімгершілік жүйесінің қалыптасу кезеңдері
Brushtunov V.N., Sembinov M.K. Stages of formation of the UN peacekeeping system
Авторлар туралы мәлімет..... 88
Сведения об авторах..
About authors

Білім және ғылым саласындағы комитетінің шешімі негізінде (Қосымша 1 Білім және ғылым министрлігінің 2012 жылдың 10 шілдесінің №1082 бұйрығына сәйкес) Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Хабаршысының “Халықаралық өмір және саясат” сериясы саяси ғылымдар бойынша диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялау үшін басылымдар тізіміне ұсынылған.

На основании решения Комитета по контролю в сфере образования и науки (Приложение 1 к Приказу МОН РК от 10 июля 2012 года за №1082) Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Международная жизнь и политика» внесен в перечень изданий для публикаций основных научных результатов диссертаций по политическим наукам.

In accordance of the decision of the Committee on the control in the field of Education and Science (Annex 1 to the Order of MES RK from 10 July 2012 Order No. 1082) Bulletin KazNPU named after Abai, a series of "International Affairs and Politics" is included into the list editions for publication main scientific results of dissertations on Political Sciences

**ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ
ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ
LEGAL ASPECTS OF INTERNATIONAL RELATIONS**

УДК 10.87.27

Сабитова Ш.А.,¹ Нурмагамбетова А.А.,¹ Балтабай Г.Ф.¹

¹*Научный руководитель: доктор филологических наук, профессор кафедры
Международного права Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая*

¹*Студентка 3 курса специальности «Международное право»
Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая*

¹*Студентка 3 курса специальности «Международное право»
Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая*

**МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ
ТОРГОВЛЕ ЛЮДЬМИ И РАБСТВУ В ИХ СОВРЕМЕННЫХ ФОРМАХ**

Аннотация

Данная статья представляет собой исследование международной практики торговли людьми. Статья подготовлена с целью информировать широкую общественность о таком явлении как траффинг, а также предотвратить рост и смягчить последствия этого явления, которое сегодня привлекает к себе все больше и больше внимания людей всего мира. Многие проблемы, связанные с торговлей людьми и эксплуатацией, до сих пор не имеют однозначных ответов. Таким образом, подобные вопросы остаются открытыми. Изучение данной проблемы может потребоваться не только в сфере права, но и в других отраслях, так как очень важно, чтобы программы, посвященные проблеме торговли людьми, не приводили бы к росту нетерпимости и распространению предрассудков по отношению к жертвам этого преступления. Одним из наиболее проблемных вопросов искоренения торговли людьми является соблюдение норм международного права.

Ключевые слова: Торговля людьми, траффинг, эксплуатация, нормы международного права, организованная преступность, свобода.

Ш.А. Сабитова¹, А.А. Нурмагамбетова¹, Г.Ф. Балтабай¹

¹*Ғылыми жетекшісі: филология ғылымдарының докторы, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Сорбонна-Қазақстан Институтының Халықаралық құқық кафедрасының профессоры*

¹*Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан Институты,
халықаралық құқық мамандығының 3 курс студенті*

¹*Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан Институты,
халықаралық құқық мамандығының 3 курс студенті*

**АДАМ САУДАСЫ МЕН ҚҰЛДЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛДЫ ОЛАРДЫҢ
ҚАЗІРГІ ФОРМАЛАРЫНДА ХАЛЫҚАРАЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ**

Аңдатпа

Бұл мақала адам саудасының халықаралық тәжірибесін зерттеу болып табылады. Мақала көпшілікке траффинг сияқты құбылыс туралы хабарлау, сондай-ақ осы құбылыстың өсуін болдырмау және оның салдарын азайту мақсатында дайындалған, ол бүгінде бүкіл әлемдегі адамдардың назарын осы мәселеге аудартады. Адам саудасы мен қанаушылыққа қатысты көптеген мәселелер әлі күнге дейін нақты жауаптарға ие емес. Осылайша, мұндай сұрақтарды ашу басты мақсатым болып табылады. Бұл мәселені зерттеу тек құқық саласында ғана емес, сонымен қатар басқа салаларда да қажет болуы мүмкін, өйткені адам саудасы мәселесіне арналған бағдарламалар осы қылмыстың құрбандарына төзбеушіліктің өсуіне және теріс пікірлердің таралуына әкелмеуі өте маңызды. Адам саудасын жоюдың ең тиімді тәсілінің бірі халықаралық құқық нормаларын сақтау болып табылады.

Түйінді сөздер: Адам саудасы, траффинг, адамдарды заңсыз пайдалану, халықаралық құқық нормалары, ұйымдасқан қылмыс, бостандық.

Sabitova Sh.A., ¹ Nurmagambetova A.A.¹, Baltabay G.G.¹

¹Scientific supervisor: Doctor of philology, professor department of International Law, Institute Sorbonne-Kazakhstan at KazNPU named after Abai

¹The 3rd year student of International Law of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at KazNPU named after Abai

¹The 3rd year student of International Law of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at KazNPU named after Abai

INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF COMBATING HUMAN TRAFFICKING AND SLAVERY IN THEIR MODERN FORMS

Abstract

This article is a study of the international practice of human trafficking. The article was prepared in order to inform the general public about such a phenomenon as trafficking, as well as to prevent the growth and mitigate the consequences of this phenomenon, which today attracts more and more attention from people around the world. Many problems related to human trafficking and exploitation still do not have clear answers. Thus, such questions remain open. The study of this problem may be required not only in the field of law, but also in other fields, since it is very important that programs dedicated to the problem of human trafficking do not lead to an increase in intolerance and the spread of prejudice against the victims of this crime. One of the most problematic issues in the eradication of human trafficking is compliance with international law.

Keywords: Human trafficking, trafficking, exploitation, norms of international law, organized crime, freedom.

Вместе с глобализацией во всем мире растет транснациональная организованная преступность, поскольку преступные сообщества используют политическое, экономическое и культурное сближение и появление новых связей для достижения своих целей. Этому способствуют также новые возможности, предоставляемые информационными технологиями. Среди других проблем, торговля людьми (траффикинг) в период глобализации вызывает сильное беспокойство.

Торговля людьми (траффикинг) – серьезная социальная проблема, представляющая опасность для фундаментальных прав человека: на жизнь. В условиях растущей глобализации траффикинг стал всеобщей проблемой. Торговля людьми характерна для всех стран, как экономически развитых, так и государств, переживающих переходный политический и экономический период, пострадавших от войны и локальных конфликтов. На то, что большая часть государства утверждает, что свобода и право человека на их территории полностью защищены, рабство как явление существует и в XXI веке. Миллионы людей насильственно вовлечены в занятие проституцией, бытовое рабство и другие виды эксплуатации. Люди поддерживают эксплуатацию как внутри отдельно взятой страны (внутренняя торговля людьми, нелегальное трудоустройство в своей стране является не менее опасным, чем за границей), так и в других странах (транснациональный траффикинг). По данным ООН, жертвами торговли людьми ежегодно становятся тысячи женщин, детей и мужчин. Торговля людьми имеет характер организованной транснациональной преступности и по своей принадлежности не уступает наркоторговле и хранению оружия. Годовая прибыль от торговли людьми составляет сотни миллиардов долларов США. [1]

В настоящее время в международном сообществе экспертов нет единого мнения о том, что именно понимается под «торговлей людьми» и «контрабанда людей». Тем не менее, несмотря на разное понимание определений, постепенно формируется общее мнение, что термин «контрабанда людей» объединяет собой два основных компонента.

Первое – это ангажирование, вербование также транспортировка вероятных жертв.

Второе – их криминальное эксплуатирование, которая может являться как настоящей, в такой же мере потенциальной или же мнимой. Подобное установление дает возможность выделить важнейшую разность среди суждений «контрабанда людей» и «незаконная миграция», а также – рассмотреть контрабанду людей в виде одного из видов современного рабства

Эксплуатация человека человеком довольно старое явление. Древней формой использования человека является рабство. К примеру, в Старой Греции либо Риме эксплуатация и продажа рабов в качестве продукта числилась обыденным явлением, пожалуй люди не видели различия меж домашними питомцами и рабами. Рабы были лишены права иметь личную жизнь и обладать собственностью, даже больше, они сами являлись частью принадлежности другого человека.

О прекращении работорговли, а в частности, о запрете торговли чернокожими рабами из Африки, на интернациональном уровне в первый раз упоминается в особой декларации Венского конгресса 1815 года. Позднее на Аахенском конгрессе 1818 года торговля чернокожими рабами была не только запрещена, но и признана криминальной. Впрочем эти декларации не получилось претворить в жизнь, и их положения сохранились лишь на бумаге. Торговля людьми и подобные явления, к огорчению, все ещё имеют место в современном мире. [2]

12 декабря 2000 года в Палермо была подписана поправка к конвенции ООН «Протокол против транснациональной организованной преступности о предупреждении и пресечении торговли людьми, особенно женщин и детей и предусмотрение соответствующего наказания.» С учетом всеобщей потребности в документе предусмотрены меры по борьбе с эксплуатацией людей, в частности женщин и детей, и по обеспечению надлежащей защиты уязвимых лиц в связи с торговлей людьми. Следует подчеркнуть, что этот вид преступлений носит транснациональный характер, что очевидно из статьи 3 Конвенции ООН «Против транснациональной Организованной преступности от 12 декабря 2006 года», согласно которому преступление является транснациональным, если:

- а) совершено в более чем одном государстве,
- б) совершено в одном государстве, но значительная часть его подготовки, планирования, управления или контроля в другом государстве,
- в) совершенное в одном государстве, но с участием преступной группы, которая совершает уголовное преступление более чем в одном государстве. [3]

Действия людей занимающихся торговлей людьми :	Способы посредством которых осуществляется торговля людьми:	Конечные цели торговли людьми:
<p>В случае торговли людьми с целью эксплуатации принимаются следующие меры:</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ вербовка ❖ перевозка ❖ передача ❖ скрывание ❖ приобретение 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Применение угрозы. ❖ Применение силы. ❖ Другие методы принуждения. ❖ Похищение. ❖ Мошенничество. ❖ Обман. ❖ Злоупотребление Служебным положением или уязвимостью положения. ❖ Злоупотребление уязвимостью положения жертвы ❖ Предоставление платежей или выгод, для получения согласия лица, контролирующего другое лицо 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Эксплуатацию других лиц с целью вовлечения в занятие проституцией ❖ другие формы сексуальной эксплуатации ❖ принудительный труд или услуги ❖ рабство или обычай, сходные с рабством ❖ тяжелый труд ❖ извлечение органов

Таблица [4]

Первое определение рабства дается в Конвенции о рабстве принятой Лигой Наций в 1926 году, где в I статье документа указано: «Рабство есть состояние или положение человека, над которым осуществляются атрибуты права собственности или некоторые из них.» В 1956 году в Женеве была принята ООН дополнительная «Конвенция об упразднении рабства, работорговли и институтов и обычаев, сходных с рабством», в 1-ой статье которой упоминается не только понятие рабства, но и понятия состояния зависимости.

Принимая во внимание, то что одной с основных целей Совета Европы считается обеспечение также защита прав и достоинства человеческой персоны так же то что торговля людьми считается непосредственным посягательством в ценности, возлежащие в базе Совета Европы, абсолютно разумно, то что поиск решений данной проблемы является одним из приоритетов Организации.

Совет предпринял различные инициативы в данной сфере также в соседних отраслях: разработка правовых стандартов и стратегий, проведение исследований, осуществление юридического, а также технического партнерства, мониторинг.

В ходе трехсторонней встречи (14 февраля 2003 г. Женева) представители Совета Европы, Организации Объединенных Наций (ООН) также Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ) высказались в пользу заключения, в рамках конвенции Совета Европы согласно проблемам торговли людьми, которая дала бы возможность гарантировать оптимальную защиту жертв а также совершенствовать интернациональное сотрудничество по борьбе с данным тяжким право-нарушением на общеевропейском уровне, и кроме того поспособствовала бы продвижению идеи принятия на национальном уровне законодательства согласно противодействию торговле людьми

Конвенция Совета Европы «О противодействии торговле людьми» была подписана в 2005 году. Конвенция характеризует торговлю людьми в качестве нарушения прав человека и посягательства на ценность и целостность человеческой персоны также, отталкиваясь с данного, заявляет потребность увеличения степени защиты абсолютно всех потерпевших. Кроме того, немаловажно в таком случае, то что к Конвенции относятся все виды торговли людьми (внутригосударственной, транснациональной, связанной с организованной преступностью или нет, а также осуществляемой в целях сексуальной эксплуатации) в вниманиях, в частности, принятия мер защиты жертв также реализации интернационального партнерства. Напоследок, Конвенция интегрирует в собственные утверждения правило равенства женщин также мужчин.

В 2021 году в Казахстане было возбуждено 83 уголовных дела, связанных с торговлей людьми [5], в совокупности с прошлого года Министерство Внутренних Дел Казахстана рассматривает 133 уголовных дела, связанных с торговлей людьми. Казахстанцы едут за границу зарабатывать деньги, но к сожалению половина из них попадают в рабство.

В Уголовном кодексе Казахстана есть ряд статей, связанных с торговлей людьми. Наиболее важным является статья 128 «Торговля людьми» Уголовного кодекса введенная в действие с 1997 года, дает определение, что такое торговля людьми:

«купля-продажа или уступка других сделок в отношении лица и эксплуатация или вербовка, поставка, передача, сокрытие, получение для эксплуатации». Главной особенностью этого преступления является финансовая выгода. Кому-то платят за "живой товар". Позже в Уголовном кодексе были опубликованы другие статьи, связанные с торговлей людьми:

116-я статья УК РК – Принуждение к изъятию или незаконное изъятие органов и тканей человека

125-я статья УК РК – Похищение человека;

126-я статья УК РК – Незаконное лишение свободы;

134-я статья УК РК – Вовлечение несовершеннолетнего к занятию проституцией;

135-я статья УК РК – Торговля несовершеннолетними;

308-я статья УК РК – Вовлечение в занятие проституцией;

309-я статья УК РК – Организация или содержание притонов для занятия проституцией и сводничество. [6]

«В 1998 году Мадине исполнилось 16 лет. Она собиралась покинуть приют, однако учительница девочки убедил Мадину и ее одноклассницу отложить запись и временно поработать на ферме. Зимой хозяева фермы увозили девочек в Шетский район Карагандинской области и заставляли их выполнять всю работу на ферме: готовить еду на зиму, пасти скот, рубить дрова. За 22 года плена Мадине так и не заплатили, а вместо этого ее избили, унизили и изнасиловали. Здесь она родила троих детей, которые боялись потери, поэтому она прекратила попытки сбежать.

Кроме Мадины, на ферме были и другие работники. После того, как пастух сбежал туда в 2020 году и рассказал нам об оставшихся заключенных, на ферму приехали сотрудники общественного фонда "Кайсар", которые забрали Мадину и помогли детям вернуться». [7] Это лишь единственный пример тех случаев, которые произошли за прошлый год.

Ежегодный Международный день памяти жертв работорговли и ее ликвидации объявлен в резолюции 29 С/40 Генеральной конференции ЮНЕСКО. Дата 23 августа была выбрана в память о знаменитом восстании рабов, вспыхнувшего в ночь с 22 на 23 августа 1791 года на острове Санто-Доминго.

По данным ООН и правозащитных организаций, наиболее тяжёлое положение сохраняется в таких странах как Судан, Мавритания, Сомали, Пакистан, Индия, Непал. Большая часть торговли людьми в Соединенных Штатах происходит в Нью-Йорке, Калифорнии и Флориде.

Среди всех стран самыми большими источниками людей, продаваемых в рабство, являются Белоруссия, Республика Молдова, Российская Федерация, Украина, Албания, Болгария, Литва, Румыния, Китай, Таиланд и Нигерия.

Среди стран, принимающих наибольшее количество продаваемых в рабство людей, лидируют Бельгия, Германия, Греция, Израиль, Италия, Япония, Нидерланды, Таиланд, Турция и США.

В период пандемии COVID-19 торговцы «живым товаром» воспользовались тяжелой ситуацией и активизировали свою преступную деятельность.

Пандемия еще более усугубила эту проблему. Преступники стали паразитировать на бедственном положении людей и заманивать в свои сети тех, кто остался без средств к существованию. Они воспользовались тем, что многие люди потеряли доходы, а дети не ходили в школу и большую часть времени проводили в интернете.

К тому же в период пандемии ограничения на передвижение, отмена международных рейсов и другие меры по сдерживанию распространения коронавируса привели к тому, что жертвам торговли людьми некуда бежать и некого просить о помощи. [8]

Как итог, мы можем сказать что многостороннее партнерство в борьбе с торговлей людьми имеет важнейшее значение. Они должны быть выстроены в государственном, региональном и местном уровнях между органами государственной власти и правоохранительными органами, организациями и другими ключевыми местными структурами.

Таким образом, мы имеем три основных пункта, это: опыт, ресурсы и время, необходимые для эффективного решения проблемы предотвращения торговли людьми и оказания помощи жертвам. К ним относятся как общественные, так и неправительственные организации, каждая из которых имеет свои собственные компетенции и функции. Создание учреждения для реабилитации жертв пострадавших от рук торговцев, это большой вклад который мы можем внести. Когда спасенные жертвы приходят в себя после пережитого, они нуждаются в реинтеграции. Речь идет о медицинской и юридической помощи, оказании консультации или обеспечении доступа к образованию или к возможностям трудоустройства. [9]

Список использованных источников:

1. *Осторожно торговля людьми, как не стать ее жертвой?* // Москва, 2012 г. [Электронный ресурс] URL: http://mvd.ru/userfiles/booklet_trafficking_web.pdf (дата обращения 12.11.2021 г.)
2. А. Еремян, Д. Тумасян, А. Гамбарян, т. Петросян, *Правовые принципы борьбы против торговли людьми и эксплуатации в Республике Армения* // Ереван, 2011 г., стр. 16-20 (на армянском языке)
3. *ТОРГОВЛЯ ЛЮДЬМИ (ТРАФФИКИНГ) Пособие для преподавателей и студентов* // Ереван., 2013г стр. 12 [Электронный ресурс] URL: <http://programma.x-pdf.ru/16raznoe/91050-1-torgovlya-lyudmi-traffiking-posobie-dlya-prepodavateley-studentov-international-organization-for-migration-iom-organ.php>
4. Таблица дополнена на основе таблицы, приведенной из пособия «Как организовать борьбу против эксплуатации людей в общинах», автор Л. Мелконян, Ереван, МОМ, 2006 г.
5. Самые громкие случаи торговли людьми в Казахстане. Материалы электронного ресурса kazinform // 15 сентября 2021 г. Автор: Динара Амурзакова [Электронный ресурс] URL: <https://the-steppe.com/razvitie/samye-gromkie-sluchai-torgovli-lyudmi-v-kazahstane>
6. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.07.2021 г.) [Электронный ресурс] URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252
7. Самые громкие случаи торговли людьми в Казахстане. Материалы электронного ресурса kazinform // 15 сентября 2021 г. Автор: Динара Амурзакова [Электронный ресурс] URL: <https://the-steppe.com/razvitie/samye-gromkie-sluchai-torgovli-lyudmi-v-kazahstane>
8. *Торговля людьми процветает во время кризиса.* [Электронный ресурс] URL: <https://news.un.org/ru/story/2021/07/1406072>
9. Нұрғалым К.С., Туқенова К.Т. *Адам саудасы мәселесі ХАБАРШЫ «Халықаралық өмір және саясат» сериясы №2(65), 2021 ж .стр. 59-60.*

УДК 10.87.85

О.Б. Хусаинов¹, К.Б. Сафаров¹

¹з.г.к., халықаралық құқық кафедрасының доценті
Сорбонна-Қазақстан институты, Абай атындағы ҚазҰПУ
¹халықаралық құқық мамандығының магистратурасының I-курс студенті
Сорбонна-Қазақстан институты Абай атындағы ҚазҰПУ
Алматы қ., Қазақстан

ӘСКЕРИ ҚАҚТЫҒЫСТАР АЙМАҒЫНДАҒЫ ӘСКЕРИ ЖУРНАЛИСТТЕРДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘРТЕБЕСІ

Аңдатпа

Бұл мақалада жалпы әскери қақтығыс аймағындағы әскери журналисттердің құқықтық мәртебесі түсінігі берілген. Әскери журналисттердің құқықтық мәртебесінің дамуына тарихи талдау жасалған. Женева конвенциясының әскери журналисттер жайлы жазылған бөліміне талдау жасалып, жалпы Женева конвенциясының негізгі тараулары келтірілген. Салыстырмалы түрде Женева конвенциясында көрсетілген басқа да соғыс құрбандарының құқықтық мәртебесі қарастырылған. Женева конвенциясында көрсетілген әскери журналисттердің құқығы бұзылған жағдайда, олардың өміріне қауіп төнген жағдайда, туындайтын қылмыстық жауапкершілік туралы жазылған. Сонымен қатар, әскери журналисттің құқықтық мәртебесі бойынша БҰҰ-ның қабылдаған резолюциялары да зерттеледі.

Түйінді сөздер: Әскери журналист, Женева конвенциясы, құқықтық мәртебе, соғыс алаңы, қылмыс, жаза, өлім жазасы, талдау, соғыс құрбандары, БҰҰ, резолюция, Қызыл Крест Комитеті, ЕКБҰ, қылмысты тергеу, сот жүйесі.

Хусаинов О.Б.¹, Сафаров К.Б.¹

¹к.ю.н, доцент кафедрасы международного права
института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая
¹студент I-курса магистратуры специальности международное право
института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая
г. Алматы, Казахстан

ПРАВОВОЙ СТАТУС ВОЕННЫХ ЖУРНАЛИСТОВ В ЗОНЕ ВОЕННОГО КОНФЛИКТА

Аннотация

В данной статье даны понятия правового статуса военных журналистов в зоне военного конфликта. Проведен исторический анализ развития правового статуса военных журналистов. Дан анализ части Женевской конвенции касательно права военных журналистов и перечислены основные разделы Женевской конвенции. В сравнение этому также перечислены разделы Женевской конвенции касательно других жертв войны. Сделан обзор на меры пресечения и уголовного наказания для лиц нарушивших Женевскую конвенцию а так же для лиц, покушавших на жизнь военного журналиста. Кроме этого, дан анализ резолюциям ООН касательно правового статуса военных журналистов.

Ключевые слова: Военный журналист, Женевская конвенция, правовой статус, зона боевых действий, преступление, наказание, Комитет Красного Креста, анализ, жертвы войны, ООН, ОБСЕ, задержание, резолюция, уголовное расследование, судебная система.

Khusainov O.B.¹, Safarov K.B.¹

*¹Candidate of Law, Associate Professor of the Department of International Law
of the Sorbonne-Kazakhstan Institute KazNPU named after Abay,
¹1st year student of the magistracy specializing in international law
of the Sorbonne-Kazakhstan Institute KazNPU named after Abay
Almaty, Kazakhstan*

LEGAL STATUS OF MILITARY JOURNALISTS IN THE ZONE OF MILITARY CONFLICT

Abstract

This article gives the concept of the legal status of military journalists in the zone of military conflict. The historical analysis of the development of the legal status of military journalists is carried out. The analysis of the part of the Geneva Convention concerning the rights of military journalists is given and the main sections of the Geneva Convention are listed. In comparison, the sections of the Geneva Convention concerning other victims of war are also listed. An overview of the measures of restraint and criminal punishment for persons who violated the Geneva Convention, as well as for persons who attempted the life of a military journalist, is made. In addition, an analysis is given of the UN resolutions regarding the legal status of military journalists.

Keywords: Military journalist, Geneva Convention, legal status, war zone, crime, punishment, Red Cross Committee, analysis, war victims, UN, OSCE, detention, resolution, criminal investigation, judicial system.

Өзінің өмірін қауіп-қатерге тігіп, сан-алуан түрлі экстремалды, тіпті, соғыс болып жатқан жерлерде өз жұмысын табандылықпен атқаратын әскери журналисттердің құқықтық мәртебесі қазіргі таңда маңызды, күрделі және өзекті мәселе болып табылады. Дегенмен, бұл мәселеге негізсіз аз көңіл бөлінеді, әскери журналисттердің ерен еңбегі жөнді бағаланбайды десек қателеспейміз. Мемлекеттер арасындағы қатынастардың шиеленісуі, халықаралық кризис әлем бойынша локалды қарулы қақтығыстарда әкеліп соғады. Бұндай қақтығыстарда әр мемлекет өзінің мүддесін қорғауға тырысады және бұндай жағдайда қақтығыс болып жатқан жерден тікелей байланыс орнатып, шынайы ақпарат алу – маңызды. Соңғы жылдары, ақпараттық соғыс гибриді соғыстың бір айырылмас бөлігі болып қалыптасты, әр тарап ақпараттық қақтығыста жеңуді көздейді. Осыған байланысты, халықаралық және кәсіби құқық қорғау ұйымдарының белсенді жұмысына қарамастан, журналистер мен басқа да БАҚ қызметкерлеріне қатысты құқық бұзушылықтар мен қылмыстар туралы хабарламалар жиі түсуде.

Айтылған сөзді растау үшін халықаралық «Шекарасыз репортерлар» ұйымы [1] жасайтын жыл сайынғы есебін келтіру жеткілікті. Сонымен, «Шекарасыз репортерлар» ұйымы жариялаған жаңалыққа сүйенсек, 2020 жылы тікелей өзінің кәсіби қызметіне байланысты 50 журналист қаза тапқан. Бұл дегеніміз, қазіргі дамыған заманда әскери журналисттердің құқығы заң жүзінде қорғалсада, бұл олардың өміріне төнетін қауіп-қатердің ешқайда кетпегендігін білдіреді. Сонымен қатар, әскери журналисттердің тікелей өз жұмысын атқаруға қосымша бірқатар себеп туындауы мүмкін, мысал ретінде әскери қақтығыс аймақтарында енгізілетін коменданттық сағатты, БАҚ қызметкері мәртебесін растайтын арнайы құжаттар мен анықтамалардың міндетті түрде енгізілуін айтсақ болады. Мұндай жағдайларда журналистің кәсіби қызметін тікелей жүргізу ғана емес, сонымен бірге оны азаматтық тұлға ретінде қорғау үшін халықаралық гуманитарлық құқық нормалары мен кепілдіктерін қолдану да қиындауы мүмкін.

Айта кетерлігі, әскери журналисттердің халықаралық қауымдастыққа әсері орасан. Әскери журналисттер, әрине, Халықаралық Қызыл Крест қызметкерлері сияқты соғыстан зардап шеккендерге тікелей көмек көрсетпеседе, халықаралық гуманитарлық құқықтың өрескел бұзылуына халықаралық қоғамдастықтың назарын аударады.

Журналистердің құқықтары мен бостандықтарын қорғаудың заманауи жүйесінің негізі мыналар болып табылады:

1. 1929 жылғы соғыс тұтқындарымен қарым-қатынасқа қатысты Женева конвенциясы; [2]
2. 1949 жылғы 12 сәуірдегі соғыс тұтқындарымен қарым-қатынасқа қатысты Женева конвенциясы; [3]
3. 1949 жылғы 12 тамыздағы Женева конвенцияларына қосымша I хаттама [4]

Бұл келісімдер журналистің халықаралық-құқықтық мәртебесінің негізі болып табылады. Олар ұрыс кимылдарын жүргізу жағдайында оның құқықтық мәртебесінің мазмұнын, негізінен оларды ұстау жағдайларын және оларға сәйкес әскери тұтқын мәртебесін беруді анықтайды.

Өкінішке орай, бүгінгі күнге дейін бұл конвенциялардың ережелері не толық сақталмай келеді, не мүлдем сақталмайды, жасырын немесе ашық түрде бұзылады.

Халықаралық және локалды әскери конфликттарда журналисттердің құқығы мен өмірін қорғаудағы негізгі проблема – бірде-бір тараптың халықаралық құқықтағы журналистің құқықтық мәртебесін айқындайтын халықаралық шарттардың ережелерін сақтауға ұмтылмауы, оның ішінде оған өмірі мен денсаулығына қол сұғушылықтан тиісті түрде қорғау көрсетпеуі болып табылады. «ЕҚЫҰ» ұйымының айтуынша, бүгінде журналистің қауіпсіздігіне қауіп төндіретін екі негізгі мәселе бар:

1. журналистерге қатысты зорлық-зомбылық;
2. жазасыздық мәселесі

Әскери журналистерге көрсетілетін зорлық-зомбылық мынадай сипатта болуы мүмкін:

1. кісі өлтіру және зорлық-зомбылық;

2. әртүрлі тәсілдермен психологиялық қысым көрсету (соның ішінде өлтіремін деп қорқыту немесе күш қолдану);

3. заңсыз ұстау;

4. психологиялық қысым көрсету мақсатында интернетті қудалау;

5. кінәсінің бұлтартпас дәлелдері болмаған жағдайда бас бостандығынан айыру;

6. журналистердің кәсіби қызметіне байланысты жеке меншікті және мүлікті жою;

7. редакциялар мен журналистердің пәтерлерінде заңсыз тінтулер мен тексерулер жүргізу

Журналистің қауіпсіздігіне қатер төндіретін келесі проблема ретінде жасалған қылмыстың жазасыз қалуы қарастырылады. Әскери журналистерге қарсы жасалған қылмыстардың көп жағдайда мүлдем тергелмейді немесе қылмыскерлерді тергеу процесі қасақана созылады. Мәселен, ЕҚЫҰ-ның 2014 [5] жылғы мәліметтері бойынша журналист қазасы бар істердің он жағдайдан бірі ғана толығымен тергеліп, кінәлілер лайықты жазасын алған.

Менің ойымша, проблемаға жасалған көзқарас дұрыс. Шынында да, журналистерге шабуыл жасау, азаптау, кісі өлтіру, негізгі гигиеналық талаптарға сай келмейтін жағдайда заңсыз ұстау жағдайлары бойынша кінәлі адамдар өте көп жағдайда жазасыз қалады, тергеу жұмыстары жүргізілмейді немесе тергеу істері жүргізілген жағдайда біржақты қарастырылады.

Дегенмен, қақтығысқа қатысушы тараптардың бірі террористік ұйым болған жағдайда журналистің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мүмкін еместігі сияқты факторды да ескеру қажет. Террористік ұйымдардың мүшелерінің ешқандай халықаралық заңмен нормаларды сақтамайтындығы бәріне мәлім.

Сонымен қатар, террористтер көп жағдайда қатыгездік пен күш көрсету позициясын ұстанады. Олар журналистерді қорғау саласындағы қандай да бір халықаралық конвенциялар мен келісімдерді ғана емес, моральдық нормаларды да білмейді және орындауға ұмтылмайды. Әскери тұтқындар мен тұтқынға алынған журналистердің қауіпсіздігі мен қолайлы жағдайларын қамтамасыз ету туралы олармен, өкінішке орай, келісу мүмкін емес. Олардың бақылауындағы аумақта олар өздері жасайтын және бекітетін құқықтардан басқа кез келген құқық, сондай-ақ әртүрлі заңдар мен шарттар өз қызметін тоқтатады. Бұған мысал ретінде террористтердің Мосул қаласына шабуыл барысында қаза тапқан 40 журналисті келтірсек болады. Көрсетілген екі ситуацияда туындаған проблеманы шешуге мүмкіндігі бар бірден-бір орган – БҰҰ ұйымы болып табылады. Бірақ, БҰҰ ұйымының халықаралық конвенция мен заңдарды бұзған мемлекеттермен террористік ұйымдарды соттауға немесе жауапкершілікке тартуға құзыры жоқ. Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы өз резолюцияларында тек журналистерге шабуыл жасау фактілеріне алаңдаушылық білдіреді, тек тараптарды мұндай жағдайлардың алдын алу үшін белгілі бір қадамдар жасауға шақырады, бірақ міндеттеуші нормалардың жоқтығы бұл ұсыныстарды орындауға мүмкіндік бермейді. Мысалы, № 2673 резолюция [6] тек қарулы қақтығысқа қатысушы барлық мемлекеттер мен билік органдарын 1949 жылғы Женева конвенцияларының және олардың қосымша хаттамаларының ережелерін қолдануға, ал Экономикалық және Әлеуметтік кеңесті журналистің қауіпті миссиясын орындау кезінде оның қауіпсіздігін қамтамасыз ететін халықаралық келісімді эзірлеу мүмкіндігін анықтау үшін Адам құқықтары жөніндегі комиссияға жүгінуге шақырады. Ал № 2222 резолюциясында [7] БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесі журналистер үшін тиісті жағдайлар жасау мақсатында БҰҰ мен халықаралық, аймақтық және өңірлік ұйымдар арасында ынтымақтастық орнатуды ұсынады. Қазіргі таңда, журналистерді қорғау саласында жұмыс атқаратын органдардың бірі – Халықаралық Қызыл Крест комитеті болып табылады. Қауіпсіздік шараларының бірі ретінде жур-налистер Қызыл Крест ұйымына сенім телефоны арқылы хабарласып, журналистің жоғалғаны, жарақаттанғаны немесе ұсталғаны туралы хабарлап, көмек сұрауға мүмкіндігі қарастырылған. Мұндай жағдайларда Халықаралық Қызыл Крест Комитеті мынадай әртүрлі көмек түрлерін көрсете алады:

1. қамауға алынғанын растауды алу;

2. журналистің тұрған жері туралы оның туыстары мен жұмыс берушілеріне ақпарат беру;

3. жарақат алған жағдайда журналистерді эвакуациялау алдында жоғалған журналистерді белсенді іздеу.

Сонымен қатар, 2012 жылы Біріккен Ұлттар Ұйымының журналистика қауіпсіздігі жөніндегі іс-қимыл жоспары қабылданды, онда келесі шаралар ұсынылған:

1. БҰҰ механизмдерінің күшін нығайту, оның ішінде БҰҰ Адам құқықтары жөніндегі Жоғарғы Комиссарының кеңсесін және БҰҰ-ның пікір және сөз бостандығы құқығын ілгерілету және қорғау жөніндегі арнайы баяндамашысының және БҰҰ Арнайы баяндамашысының мандаты мен ресурстарын күшейту.

2. соттан тыс, қысқартылған немесе ерікті түрде жазалау және әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық және азаптау мәселелері бойынша баяндамашылар туралы БҰҰ-ға мүше мемлекеттермен осы саладағы ынтымақтастықты нығайту;

3. басқа ұйымдармен және мекемелермен серіктестік орнату;

4. журналистерді қорғау саласындағы конвенциялар, келісімдер туралы хабардарлықты арттыру

5. журналистер қызметі саласындағы тәуекелдер туралы хабардар ету және оларды жоюға күш салу;

6. қауіпсіздікті арттыру бастамаларына қолдау көрсету.

Алайда, менің ойымша, бұл шаралар журналистер қызметінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін мүлдем жеткіліксіз. Жоғарыда айтылғандай, бүгінгі таңда халықаралық бейбітшілік пен қауіпсіздікті сақтауға бағытталған халықаралық ұйымдардың, атап айтқанда БҰҰ-ның, Халықаралық Қызыл Крест комитетінің және Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымының ережелерімен аталған конвенцияларды бұзған мемлекеттерге ықпал ету тетіктері жоқ.

Сондықтан, қорытындылай келе, халықаралық қақтығыстарда журналистерді қорғауға бағытталған заманауи жүйе мүлдем тиімсіз және реформалауды қажет етеді. Мәселенің ықтимал шешімін халықаралық гуманитарлық құқықтың жаңа нормаларын әзірлеу арқылы іздеу керек, ол қарулы қақтығыс аймақтарында жұмыс істейтін журналистер үшін қауіп-қатерді азайтып қана қоймай, сондай-ақ қарулы қақтығыстар прессы мүшелерінің өліміне кінәлілерге жазаны қатайтады. Халықаралық гуманитарлық құқықтың бұл саласы қайта қарауды және кейіннен жетілдіруді қажет ететіні анық. Бұл ретте, осы саладағы заңнаманы жетілдірудің негізгі бастамашысы әскери қақтығыстар аймақтарындағы оқиғалар туралы объективті ақпарат алуға барынша мүдделі азаматтық қоғам болуы керек. Бұл арада, жүргізілуге тиіс реформалар журналистердің құқықтық мәртебесін бұзу мәселесін тек тиісті органдар мен қарулы күштер ұсынатын, осындай бұзушылықтарға ықпал еткен немесе жасаған мемлекеттерге қатысты шешуге көмектесетінін атап көрсеткен жөн.

Террористік ұйымдарға келетін болсақ, бүгінгі күні тұтқынға алынған журналистерді ұстаудың қолайлы жағдайларын және тиісті гуманитарлық жағдайды қамтамасыз ету үшін мұндай ұйымдарға қысым көрсетуді қамтамасыз ететін қандай да бір тиімді механизм құру немесе шаралар кешенін, өкінішке орай, қазір әзірлеу мүмкін емес.

Бұдан шығатын жалғыз жол – журналистердің ұдайы қырағы болуы, бір жағынан олардың тиісті қауіпсіздік ережелерін сақтауы, ал мемлекеттерге, мемлекеттердің коалицияларына және халықаралық ұйымдарға олар үшін қауіпсіз жағдай жасау міндетін жүктеп, тиісті халықаралық ұйымдардың өкілеттіктерін кеңейтуді талап ету болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Шекарасыз репортерлар» ұйымының жариялаған мақаласы; [Электрондық ресурс] // URL: <https://www.kommersant.ru/>; жүзіну уақыты: 13.11.2021

2. 1929 жылғы соғыс тұтқындарымен қарым-қатынасқа қатысты Женева конвенциясы; [Электрондық ресурс] //URL: <https://www.icrc.org/ru/>; жүзіну уақыты: 13.11.2021

3. 1949 жылғы 12 сәуірдегі соғыс тұтқындарымен қарым-қатынасқа қатысты Женева конвенциясы; [Электрондық ресурс] //URL: <https://www.icrc.org/ru/>; жүзіну уақыты: 13.11.2021

4. 1949 жылғы 12 тамыздағы Женева конвенцияларына қосымша I хаттама [Электрондық ресурс] //URL: <https://www.icrc.org/ru/>; жүзіну уақыты: 13.11.2021

5. ЕКБІҰ ұйымы жасаған доклад; [Электрондық ресурс] //URL: <https://www.osce.org/>; жүзіну уақыты: 13.11.2021

6. БҰҰ Бас Ассамблеясының № 2673 «Қарулы қақтығыс аймақтарында қауіпті іссапарларда журналистерді қорғау» 9.12.1970 ж. [Электрондық ресурс] //

7. Біріккен Ұлттар Ұйымының ресми сайты / URL: <http://www.un.org>; жүзіну уақыты: 13.11.2021

8. БҰҰ Бас Ассамблеясының № 2222 «Қарулы қақтығыс аймақтарында қауіпті іссапарларда журналистерді қорғау» 9.12.1970 ж. [Электрондық ресурс] //

9. Біріккен Ұлттар Ұйымының ресми сайты / URL: <http://www.un.org>; жүзіну уақыты: 13.11.2021

УДК 10.27.31

Сабитова Ш.А.¹, Райхан Д.К.¹

¹Научный руководитель: д.ф.н., профессор кафедры Международного права,
Институт Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая, г. Алматы
¹студент 2 курса, специальность «Международные отношения»,
Институт Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая

РАЗРЕШЕНИЕ НА ПЕРЕСЕЧЕНИЕ ГРАНИЦ - ВИЗА

Аннотация

В данной статье рассматривается разрешительный документ, который дает человеку право пересекать определенные границы, другими словами, виза, а также виды получения этого документа и описываются основные типы, категории и срок их действия. Также дается сравнение Шенгенской визы с визой для въезда в Республику Казахстан. Включено и рассмотрение безвизового режима и перечня документов для оформления визы. В заключение раскрываются последствия намеренного незаконного пересечения границы страны.

Ключевые слова: типы виз, категории виз, безвизовый режим, перечень документов для оформления визы, незаконное пересечение границы.

Ш.А. Сабитова, ¹ Д.К. Райхан ¹

¹Ғылыми жетекшісі: з.д., Абай атындағы ҚазҰПУ,
Сорбонна-Қазақстан институтының Халықаралық құқық кафедрасының профессоры
¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының
Халықаралық қатынастар мамандығының 2 курс студенті

ШЕКАРАДАН ӨТУГЕ РҰҚСАТ - ВИЗА

Аңдатпа

Бұл мақалада адамға белгілі бір шекарадан өту құқығын беретін рұқсат беру құжаты, басқаша айтқанда, виза, сондай-ақ осы құжатты алу түрлері қарастырылып, олардың негізгі түрлері, санаттары мен қолданылу мерзімі сипатталады. Сондай-ақ, Шенген визасын Қазақстан Республикасына кіруге арналған визамен салыстыру беріледі. Визасыз режим және визаны рәсімдеу үшін құжаттар тізімі де қарастырылады. Қорытындыда, елдің шекарасын қасақана заңсыз кесіп өтудің салдары көрсетіледі.

Түйінді сөздер: виза түрлері, виза санаттары, визасыз режим, виза алуға арналған құжаттар тізімі, шекарадан заңсыз өту

Sabitova Sh.A. ¹, Raihan D.K. ¹

¹Supervisor of studies: Doctor of Philosophy, Professor of International Law Department,
Sorbonne-Kazakhstan Institute Abay Kazakh National Pedagogical University, Almaty
¹2nd year student, specialty "International Relations", Sorbonne-Kazakhstan Institute
at Abay Kazakh National Pedagogical University

BORDER CROSSING PERMIT - VISA

Abstract

This article discusses the permissive document that entitles a person to cross certain borders, in other words, a visa, as well as the types of obtaining this document and describes the main types, categories and duration of their validity. It also gives a comparison of the Schengen visa with a visa to enter the Republic of Kazakhstan. Included consideration of visa-free regime and the list of documents for visa application. Finally, the consequences of intentional illegal border crossing of the country are disclosed.

Keywords: visa types, visa categories, list of documents for visa application, illegal border crossing

Виза является документом, который разрешает иностранным гражданам въезжать на территорию государства, страны. Существуют различные виды получения виз: в консульстве, посольстве или же визовом центре страны. В некоторых случаях виза предоставляется по прилету в страну назначения, на границе. Виза обычно штампуются или вклеивается в паспорт подающего. Существует несколько различных типов виз, каждый из которых предоставляет различные права в принимающей стране. [1]

Основные типы виз:

Туристические – позволяют владельцу въезжать в другую страну, но только в целях туризма и отдыха, а также оставаться там в течение заранее определенного периода времени. Этот тип визы не дает вам права работать или заниматься коммерческой деятельностью в стране пребывания.

Студенческие – являются типом не иммиграционной визы, который позволяет ее обладателю поступить в послесреднее учебное заведение в принимающей стране. Студенты старших классов, участвующие в иностранном обмене, как правило должны получить визу для временного проживания.

Рабочие – необходимы людям, которые хотят начать работу или вести бизнес в стране пребывания. В зависимости от вида работы и продолжительности пребывания существуют разные типы рабочих виз. Например, отпускные рабочие визы позволяют людям устроиться на временную работу во время поездок по стране.

Транзитные – чтобы проехать через страну, которая не является страной назначения, путешественникам может потребоваться транзитная виза. Транзитные визы обычно требуются, если ваша остановка в стране составляет более нескольких часов.

Гостевые – выдаются гражданам на определенный срок, чтобы они смогли навестить родственников или друзей в другой стране. Обычно, чтобы получить этот документ, у вас должно быть приглашение от человека, которого вы хотите посетить.

Деловые – разрешает временное пребывание в стране с целью **ДЕЛОВОЙ ПОЕЗДКИ ИЛИ** командировки.

Виза для воссоединения семьи – выдается супругу либо супруге личности, обладающего долго-временную визу другого государства, страны. Например, женам и семьям дипломатов. [2]

Кроме того, существуют различные категории виз, которые предоставляют гражданам различные права, обязанности, возможности и ограничения в принимающих странах. Категории обычно определяют срок пребывания в определенной стране и у каждой категории есть своя буква. К примеру, Шенгенская виза (в Шенгенскую зону входит 26 Европейских стран, внутри этой зоны можно свободно передвигаться как в одной стране) состоит из 3 различных категорий: А, С и D.

Категория А является транзитной, то есть виза предоставляется на короткий срок. Разрешает обладателю прибывать в аэропорты стран Шенгенского соглашения, но запрещается выходить за пределы территории или же передвигаться по стране.

Категория С является краткосрочной визой, которая дает владельцу пребывать в стране Шенгенского соглашения на определенный период времени. Срок пребывания зависит от срока действия визы и обычно не превышает 90 дней. Эта категория визы может быть получена в трех разных формах:

1. Однократная виза позволяет владельцу посещать страны Шенгенского соглашения только раз на определенный период времени, после этого срок действия визы сгорает.

2. Двукратная виза идентична однократной, но позволяет въезжать в страну два раза, после чего срок действия сгорает.

3. Многократная виза дает возможность посещать страны Шенгенского соглашения много раз, но обладателю этой визы можно находиться в стране не более 90 дней в течение полугодия.

Категория D является долгосрочной визой, и предоставляется лицам, которым необходимо учиться или работать в принимающей стране. А также лицам, прибывшим с единственной целью, при завершении которой им необходимо покинуть страну. Она позволяет владельцам спокойно передвигаться по странам и въезжать/выезжать много раз. [3]

Что касается категории виз для пребывания в Республике Казахстан, то они немного отличаются форматом от Шенгенской визы и состоят из таких категорий как:

Дипломатическая виза (A1, A2)

Служебная виза (A3, A4)

Инвесторская виза (A5)

Деловая виза (B1, B2, B3)

Виза для автомобильных перевозок (B4)

Виза для членов экипажей (B5)

Виза для краткосрочной учебы (B7)

Виза для постоянного проживания в РК (В8)

Виза с целью туризма (В12)

Виза для транзитного проезда (В13)

Категория А1, А2, иначе говоря, дипломатическая виза предоставляется главам иностранных государств, правительств, международных организаций, членам парламентов, правительств иностранных государств, международных организаций и т.д. Виза выдается на однократной и многократной форме, однократная виза выдается сроком до 90 дней, а многократная виза категории А2 – до 180 суток, а категория А1 – до 1 года. Следует выделить то, что все визы выдаются сроком от 90 дней до 1 года, только визы категории А3 и А5 могут выдаваться до 3 лет [4].

Обратим внимание на то, что существует и безвизовый режим. Безвизовый режим разрешает гражданину одной страны осуществлять въезд в другую страну на определенный срок без получения визы. К тому же, существует ряд стран, граждане которых могут посещать РК без визы [5].

В этом году исполняется 30 лет независимости Республики Казахстан. И за эти 30 лет Казахстан установил дипломатические отношения со 186 странами, 76 из которых граждане РК могут посещать без визы.

Но в связи с пандемией, безвизовый режим для граждан 54 стран приостановлен до 31 декабря 2021 года. Таким образом, гражданам всех 54 стран необходимо получить визу для въезда в страну. Однако, безвизовый режим доступен гражданам тех стран, с которыми РК заключил двухсторонние соглашения о взаимных безвизовых посещениях граждан. В список этих стран входят: Россия, Азербайджан, Армения, Беларусь, Грузия, Кыргызстан, Молдова, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан и Украина.

Стоит также отметить, что иностранцам обязательно иметь ПЦР справку с отрицательным результатом и сроком не более 3 дней с даты выдачи при себе. В противном случае иностранцы будут депортированы из страны. А детям до 5 лет ПЦР тест не требуется.[6]

Для того чтобы оформить визу в большинство стран потребуются определенные документы, в число которых, в большинстве случаев, входят:

1. Ксерокопия заграничного паспорта и ваш удостоверяющий личность документ, паспорт
2. Справка с места работы и о доходах подтверждающая наличие денег во время поездки
3. Авиабилет в оба конца
4. Страховой медицинский полис
5. Приглашение (если оформляется гостевая виза).

Необходимо подчеркнуть, что каждая страна имеет свои правила подачи документов на визу и рекомендуется уточнить необходимые документы заранее в визовых центрах или же на сайтах консульств.

Следует добавить, в визе может быть и отказано по ряду причин, если заявитель:

Совершил мошенничество или ввел в заблуждение в своем заявлении

Не способен привести доказательства, что имеет прочные связи с текущей страной проживания

Намерен постоянно жить или работать в стране, которую он/она посещает

Не имеет законной причины для поездки

Не имеет видимых средств к существованию

Не имеет медицинской страховки/страховки путешественника, действительной для места назначения и срока пребывания

Имеет судимость или находится в процессе рассмотрения уголовного дела

Подает заявление в сжатые сроки

Рассматривается как угроза безопасности

Предыдущее заявление на получение визы было отклонено

Является гражданином страны, с которой принимающая страна имеет плохие или несуществующие отношения

Имеет инфекционное заболевание

Ранее нарушал иммиграционный режим

Имеет паспорт, срок действия которого истекает слишком рано [8]

Так же стоит отметить, что «умышленное незаконное пересечение Государственной границы Республики Казахстан вне пунктов пропуска через Государственную границу, а равно умышленное незаконное пересечение Государственной границы Республики Казахстан в указанных пунктах, совершенное по подложным документам или с обманым использованием действительных документов третьих лиц, а равно с нарушением установленного порядка, – наказываются штрафом в размере до одной тысячи месячных расчетных показателей либо лишением свободы на срок до одного года, с выдворением за пределы Республики Казахстан иностранца или лица без гражданства сроком на пять лет.» [9].

В заключение, перед въездом в страну рекомендуется ознакомиться с её визовым режимом. В связи с пандемией, визовые правила каждой страны подверглись некоторым изменениям и въезд в страну осуществляется рядом необходимых процедур, например, как наличие ПЦР теста. Большинство стран отказывают в туристической визе из-за риска повышения количества зараженных и даже лицам, которым необходимо получить визу по определенным веским причинам часто отказывают в визе. Таким образом, изучение нюансов подачи заявки на выдачу, продление визы или изменения её категории существенно облегчит процесс подготовки к перелёту, а также поможет ознакомиться с законодательством принимающей страны.

Список использованных источников:

1. Караулова, Н. М. "Въездной туризм: проблема туристских формальностей. "Экономические и гуманитарные исследования регионов – 4 (2015): 62. (Дата обращения – 17.11.21)
2. Классификация виз для пребывания в Республике Казахстан. – [Электронный ресурс]. – 2021 – https://egov.kz/cms/ru/articles/for_foreigners/visa_classification (Дата обращения – 16.11.21)
3. Щербакowa, Мария Игоревна. "Особенности паспортно-визовой системы шенгенских стран на современном этапе." Научные исследования: теория, методика и практика. 2017. (Дата обращения – 17.11.21)
4. Классификация виз для пребывания в Республике Казахстан. – [Электронный ресурс]. – 2021 – https://egov.kz/cms/ru/articles/visa_classification (Дата обращения – 16.11.21)
5. Безвизовый режим для граждан Республики Казахстан. – [Электронный ресурс]. – 2021 – https://egov.kz/cms/ru/articles/visa_free_regime (Дата обращения – 16.11.21)
6. Информация о временном приостановлении безвизового режима (Covid 19). - [Электронный ресурс]. – 2021 - <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-hague/activities/5620?lang=ru&parentId=5617> (Дата обращения – 16.11.21)
7. Правила въезда-выезда иностранных граждан. – [Электронный ресурс]. – 2021 – https://egov.kz/cms/ru/articles/exit-entry_of_foreign_nationals (Дата обращения – 16.11.21)
8. Уголовный кодекс РК, статья 392, умышленное незаконное пересечение границы. - [Электронный ресурс]. - 2014 - https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252

УДК 10.89.91

Ж.Ж. Нүсіпқожа¹, К.С. Нұрғалым¹

*¹Халықаралық құқық кафедрасының I курс студенті,
Сорбонна-Қазақстан институты, Абай атындағы ҚазҰПУ*

*¹Саяси ғылымдарының кандидаты, Халықаралық құқық кафедрасының доценті,
Сорбонна-Қазақстан институты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан*

**ШЕТЕЛДЕРДІҢ КОНСТИТУЦИЯСЫНЫҢ
ҚҰҚЫҚТЫҚ ЕРЕКШЕЛІГІ**

Аңдатпа

Шетел мемлекеттерінің саяси жүйесіндегі маңызды орындардың бірін саяси партиялар алатынын, ол саяси жүйеге үйлестіре қарағанда бір ортақ мақсатты сыбайлас топты білдіретіндігін түсіндіру. Қазіргі кезде көптеген мемлекеттердің Конституциясы сол елдердің негізгі саяси-құқықтық құжаты әрі нормативтік құқықтық ережелерінің өзара қабысқан жиынтығы саналып, ең жоғарғы заң күшіне ие болады. Сайып келгенде, Конституция анықтамасы бойынша тұжырымдалады. Конституция – мемлекеттің негізгі заңы, ол басымдық ететін қоғамдық күштердің еркін білдіре отырып, сол елдің қоғамдық және мемлекеттік құрылысын, сонымен қатар әр түрлі қоғамдық органдардың қызметін көрсетеді.

Түйінді сөздер: мемлекеттану, Конституция, құқық, заң, шет елдері.
Нүсіпқожа Ж.Ж.,¹ Нұрғалым К.С.¹

¹студент I курса факультета Международного права,
Институт Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им.Абая
¹к.полит.н., доцент кафедры международного права,
Институт Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им.Абая
г. Алматы., Казахстан

ПРАВОВАЯ СПЕЦИФИКА КОНСТИТУЦИИ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Аннотация

В данной статье разъясняется о том, что одно из важнейших мест в политической системе иностранных государств занимают политические партии, представляющие собой одну общую целевую коррупционную группу, а не совместимую с политической системой. В настоящее время Конституция многих государств является основным политико-правовым документом и взаимопроникающей совокупностью нормативных правовых положений этих стран и приобретает высшую юридическую силу. В конечном счете, Конституция формулируется по определению. Конституция-Основной закон государства, выражающий волю общественных сил, которые она делает приоритетной, отражает общественное и государственное устройство этой страны, а также деятельность различных общественных органов.

Ключевые слова: государственность, Конституция, право, зарубежные страны.

Nusipkozha Zh. Zh.¹ Nurgalym K.S.¹
¹student of 1st year Faculty of international law,
Institute Sorbonne-Kazakhstan, Abai KazNPU
¹c. Polit.science, Associate Professor Department of international law,
Sorbonne Institute-Kazakhstan, Almaty., Kazakhstan

LEGAL SPECIFICS OF THE CONSTITUTION OF FOREIGN COUNTRIES

Abstract

This article explains that one of the most important places in the political system of foreign states is occupied by political parties representing one common target corruption group, and not compatible with the political system. Currently, the Constitution of many States is the main political and legal document and an interpenetrating set of normative legal provisions of these countries and acquires the highest legal force. Ultimately, the Constitution is formulated by definition. The Constitution is the Basic law of the state, expressing the will of the social forces, which it makes a priority, reflects the social and state structure of this country, as well as the activities of various public bodies.

Keywords: statehood, Constitution, Law, foreign countries. [1]

Мемлекеттік құқықтың әдебиеттерді зерттеу барысында мына елдердің: АҚШ (1787ж), Франция (1791ж), негізгі заңдары-мемлекеттік конституциялары алғаш қабылданғандар қатарына алынды, кейінгі қабылданғандарына: Норвегия (1874 ж), Белгия(1831 ж), Аргентина(1853ж), Люксембург (1868 ж), Швейцария (1874 ж) елдердің конституциялары жатады.

Мемлекеттану ғылымы ұғымында Конституция екі негізгі мағынада қаралады: Әуелгісі – заңдық конституция (мемлекеттің негізі заңы ретінде бекітілген тәртіппен түзіліп, қабылданады) – сол елдің мемлекеттік сипатын, саяси жүйесін, мемлекеттік және өзін-өзі басқару органдарының ұйымдасуы негізі мен қызметін анықтай отырып, адамдар мен азаматтардың құқықтық жайларын тәртіппен береді[1]. Былайша айтқанда, заңдық конституция белгілі бір мемлекеттегі қоғамдық қарым-қатынас жүйелерін қағидалап тұжырымдайды.

Конституция уақытша және тұрақты болады. Уақытша конституция әдетте белгілі бір мерзімге қабылданады. Көп елдердің конституциясы тұрақты болып табылады. Алайда, бұл тұрақтылық ол конституцияға өзгертулер, толықтырулар енгізуге, тіпті қайта қарауға бөгет бола алмайды.

Конституциялар демократиялық және авторитарлық деп те бөлінеді.

Демократиялық конституциялар еліндегі азаматтардың әр түрлі бірлестіктеріне еркіндік пен кең құқықтар беруімен көзге түседі. Ал, авторитарлық конституциялар негізінен азаматтардың саяси құқығы мен еркіндігін шектеп, тіпті тыйым да салуымен ерекшеленеді.

ӘРБІР КОНСТИТУЦИЯ ӨЗІНДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРГЕ ИЕ. ДЕГЕНМЕН, КӨПТЕГЕН КОНСТИТУЦИЯЛАР КЕЙБІР ЖАЛПЫ СИПАТТАРҒА ИЕ БОЛАДЫ: а) конституция халықтық өкімет принциптерін жариялайды. Мысалы, Бельгияның 1831 жылғы Конституциясының 25-бабында: «Барлық билік халықтан келіп шығады...» делінсе, Италия Республикасының Конституциясының 1-бабында: «Италия – демократиялық республика... Тәуелсіздік тек халыққа тиісті» – дейді. Ал, Испания Конституциясының 1-бабында бұл елдегі ұлттық азаттық тек халыққа тиесілі екені айтылады. Өзбекстан Республикасы конституциясының

(1992 ж). 7-бабында. «Мемлекеттік биліктің бірден-бір қайнар көзі – халық болып табылады», – деп жазылған. б) **КОНСТИТУЦИЯ АДАМДАР МЕН АЗАМАТТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЛАРЫН РЕТТЕЙДІ.** Мысалы, Бразилия Конституциясында арнайы бөлім бар. Ол «Құқық Декларациясы» деп аталады. Венесуэланың Конституциясында (1953ж) «Жеке және қоғамдық құқықтар мен міндеттер» деген бөлім болса, ал Өзбекстан Конституциясында: «Адамдар мен азаматтардың негізгі құқықтары, еркіндігі және міндеттері» атты тарау бар. в) Конституция билікті бөлу принциптерін бөліп береді. Мұндай қағидалар, мысалы, АҚШ, РЕСЕЙ, ЖАПОНИЯ, ЭСТОНИЯ, ДАНИЯ және т.б. елдердің конституцияларында бар. г) Конституция басқару түрлерін орнықтырады / республика немесе федерациялық орнықтырады. Мысалы, ФРГ, АҚШ, ИНДИЯ, МЕКСИКА федерациялық мемлекеттер болып жарияланған. е) Конституция сайлау жүйесін бекітеді. Сонымен көп мәселелерді, әртүрлілігіне қарамастан, конституциялар реттейтіні анықталды [2].

Бұған үлгілі мысал болып Италияның саяси жүйесі табылады. 1993ж дейін бірқатар партиялар әрекет етіп келді, олардың ішінде ескісі болып 1832ж құрылған Республикалық партия (онда өз уақытында Дж.Гарибальди және Дж.Мадзини құрамында болған) және 1845ж құрылған Либералды партия табылады. Ватиканның қолдауынан сүйенген және өзінің идеологиялық қызметінде христиандықтың әлеуметтік доктринасын кеңінен пайдаланған Христиан – Демократиялық партияның ықпалы жоғары болды.

1993ж. қарай Италияның партиялық жүйесінде елеулі өзгерістер болды: 1991ж бұрынғы ИКП мүшелері коммунистік жаңғырту партиясын құрды; Христиан демократиялық партия Италиялық халықтың партиясы болып қайта құрылды; көптеген партиялар ыдырап өз ықпалдарын жоғалтты; Радикалды партия, Солтүстік Лигасы, «Алға, Италия» сияқты партиялар ішкі саяси сахнада көрнекті болды.

1993ж. 18 сәуірде жалпы ұлттық референдумда 1974ж 2 мамырда №195 «Саяси партиялардың қаржыландырудағы мемлекеттің қатысуы туралы» Заңның парламенттік топтарға жыл сайынғы мемлекеттік дотацияларды ұсыну мен байланысты екі бап ауыстырылды. 1993ж 10 желтоқсанда №515 заң қабылданды, онда саяси партияларды мемлекеттік емес қаржыландыру тәртібіне өзгеріс енгізілді және сайлау компанияларын өткізуге құралдарды бөлу үшін жаңа талаптарды бекітті. Әдетте коалициялық үкәмет құрылатын жалғыз тәңірлік ететін партиясы көппартиялы жүйелер сонымен қатар Бельгияда, Данияда, Нидерландияда және кейбір басқа да мемлекеттерде әрекет етеді .

Жалғыз өзі тәңірлік ететін партиясы бар көппартиялы жүйелер. Мұндай көппартиялық нысанда парламенттегі абсолютті басымдылыққа бір партия ие болады және ол бір партиялық үкіметті қалыптастырады. Мұндай үлгідегі көппартиялы жүйе мысалы, Мексикада 60 жылдан артық парламенттегі тәңірлік жағдайын сақтап келе жатқан институционалды-революциялық партиясы болып табылады.

Шетелдердегі мемлекет нысандары ұғымы. Шетелдегі мемлекет нысандарының көп түрлілігі себептері (тарихи, діни, географиялық және т.б. факторлар). Басқару нысанының ұғымы, оның конституциялық регламентациясы. Моноқратиялық, сегментарлық және поликратиялық мемлекет нысандары. Монархия және оның түрлері. Монархияның негізгі белгілері. Тақ мұрагерлік жүйесі. Сайланбалы монархия.

Республикадық басқару нысаны. Республика ұғымы және түрлері. Аралас республикалардың ерекшеліктері. Мемлекеттік құрылыс нысаны ұғымы (саяси территориялық). Унитарлы мемлекет және оның белгілері. Орталықтанған және орталықтанбаған унитарлы мемлекеттер. Жергілікті өзін өзі басқару органдарының үстінен орталық биліктің бақылау нысаны. Федерация (ұғымы және түрлері). АҚШ және Ресейдегі федерализмнің ерекшеліктері. Шетелдердегі автономиялардың құқықтық жағдайы. Областық автономия (Испания, Италия). [5]

Сайлау құқығының ұғымы мен мәні. Субъективті және объективті сайлау құқығы. Сайлау ұғымы және түрлері. Сайлаудың әлеуметтік функциясы. Билік органдарын қалыптастырудың басқада әдістері. Сайлау құқығының негізгі принциптері. Сайлау құқығының цензисі. Дискриминациялы және техникалық цензылар.

Шетелдердегі сайлау жүйесі. Ұғымы, түрері және ерекшеліктері. Мажоритарлық және пропорциялық сайлау жүйесінің жетістіктері және кемшіліктері. Шетелдердегі сайлау процесі: негізгі сатылары және ұғымы. Сайлау органдары, олардың сайлау жүргізудегі және ұйымдастырудағы рөлі. Партиялық тізім бойынша мадат бөлудің әдістері (квота әдістері [4], бөлушілердің әдістері және т.б.). Сайлауды қаржыландыру (ұғымы, түрлері, шектеулер).

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Конституциясы. 1999 ж., 30 тамыз. – Алматы: Юрист, 2003. – С. 36.
2. Права человека / Сборник международных документов. – М.: Юрид. Лит., 1998. – С. 608.
3. Қазақстан Республикасының Конституциялық құқығы. 1998, 2004 ж., – Ф.Сапарғалиев
4. Мажитов Р. Конституциялық реформа және оның мемлекеттік маңыздылығы / Заң және заман №8. – 2010 ж., 22 б.
5. Хусаинов О.Б. Правовое регулирование цифровых технологий в международных отношениях. ХАБАРШЫ «Халықаралық өмір және саясат» сериясы №1 (64), 2021 ж. стр.17-18.

УДК 11.01.17

Сабитова Ш.А.¹, Ақылтай Д.Д.¹

¹доктор филологических наук, профессор Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан
¹студент 1 курса специальности «Международные отношения» Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан

К ВОПРОСУ О МНОГОВЕКТОРНОЙ ПОЛИТИКЕ В РК

Аннотация

Казахстан держится наружной политики многовекторной дипломатии с момента обретения независимости. Тогда как многовекторность была планом по необходимости в 1-ые годы собственного существования, она эволюционировала, чтоб дать Казахстану возможность отлично защищать свою самостоятельность и вести переговоры о собственных отношениях с величавыми державами на своих границах и за ее пределами. В этой статье мы исследуем, как Казахстан добился подъема, используя в своих интересах экономические возможности, которые он предоставляет. Мы прослеживаем между-народную политику Казахстана с момента обретения независимости, проводя исследование его отношения с соседями-величавыми державами и его роль в межгосударственных организациях и обсуждениях. Мы полагаем, что многовекторность аналогична стратегии всестороннего объединения и сложного балансирования, наблюдаемой в Юго-Восточной Азии. Подход Казахстана к внешней политике – образец для второстепенных государств. Данная публикация является дополнением к литературе по принятию стратегических решений второстепенными державами и к теоретическому изучению наружной политики Казахстана в критичный момент перехода от долгого правления Нурсултана Назарбаева Абишевича к президентству Касым-Жомарта Токаева.

Ключевые слова: Многовекторность, дипломатия, межгосударственная организация, стратегия, международная политика.

Ш.А. Сабитова¹, Д.Д. Ақылтай¹

¹филология ғылымдарының докторы, Сорбонна-Қазақстан институтының Халықаралық құқық кафедрасының профессоры, Алматы қ., Қазақстан
¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының «Халықаралық қатынастар» мамандығының 1 курс студенті, Алматы қ., Қазақстан

ҚР КӨПВЕКТОРЛЫ САЯСАТ МӘСЕЛЕСІ ТУРАЛЫ

Аңдатпа

Қазақстан тәуелсіздік алғаннан бері көпвекторлы дипломатияның сыртқы саясатын ұстанып келеді. Көпвекторлылық өз өмірінің алғашқы жылдарындағы қажеттілік жоспары болса да, ол Қазақстанға өз тәуелсіздігін мінсіз қорғауға және оның шекарасында және одан тыс жерлерде ұлы державалармен жеке қарым-қатынастарын келіссөздер жүргізуге мүмкіндік беру үшін дамыды. Бұл мақалада біз Қазақстанның экономикалық мүмкіндіктерін пайдалана отырып, оның өрлеуіне қалай қол жеткізгенін қарастырамыз. Біз Қазақстанның тәуелсіздік алған жылдардан бергі халықаралық саясатын қадағалаймыз, оның ұлы державалық көршілерімен қарым-қатынасы мен үкіметаралық ұйымдар мен талқылаулардағы рөлі туралы зерттеулер жүргіземіз. Көпвекторлы тәсіл Оңтүстік-Шығыс Азияда байқалған кешенді біріктіру және кешенді теңгерімдеу стратегиясына ұқсас деп есептейміз. Қазақстанның сыртқы саясаттағы көзқарасы екінші деңгейлі мемлекеттер үшін үлгі болып табылады. Бұл басылым кіші державалардың стратегиялық шешімдер қабылдауы туралы әдебиеттерге және Нұрсұлтан Назарбаев Әбішұлының ұзақ билік құрған кезеңнен Қасым-Жомарт Тоқаевтың президенттігіне көшу кезеңіндегі Қазақстанның сыртқы саясатын теориялық тұрғыдан зерделеуге арналған қосымша болып табылады.

Түйінді сөздер: Көпвекторлы, дипломатия, мемлекетаралық ұйым, стратегия, халықаралық саясат.

Sabitova Sh.A¹, Akyltai D.D.¹

¹Doctor of philological science, professor of the institute of Sorbonne-Kazakhstan, of Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

¹ year student of the specialty "International relationships", institute Sorbonne-Kazakhstan, Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

ON THE ISSUE OF A MULTI-VECTOR POLICY IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract

Kazakhstan has adhered to a foreign policy of multi-vector diplomacy since gaining independence. While multi-vector was a plan of necessity in the first years of its own existence, it evolved to give Kazakhstan the opportunity to perfectly defend its independence and negotiate its own relations with the great powers on its borders and beyond. In this article, we explore how Kazakhstan achieved recovery by taking advantage of the economic opportunities it provides. We trace Kazakhstan's international politics since independence, conducting research on its relationship with its neighbors, the great powers and its role in intergovernmental organizations and discussions. We believe that the multi-vector approach is similar to the strategy of comprehensive unification and complex balancing observed in Southeast Asia. Kazakhstan's approach to foreign policy is a model for secondary states. This publication is an addition to the literature on strategic decision-making by minor powers and to the theoretical study of Kazakhstan's foreign policy at a critical moment in the transition from the long reign of Nursultan Nazarbayev Abishevich to the presidency of Kassym-Zhomart Tokayev.

Keywords: Multi-vector, diplomacy, interstate organization, strategy, international politics.

Казахстан, крупнейшее и изобретательное государство Центральной Азии, празднует 30 лет своей независимости в 2021 году с решимостью играть более широкую глобальную роль и расширять свое стратегическое партнерство.

Казахстан является потомком кочевой цивилизации Великой степи, представленной многочисленными кочевыми государственными образованиями, включая азиатских скифов, гуннов, тюркского каганата, Золотой Орды и Казахского ханства, которое было создано в 1465 году. Будучи частью Царской империи и Советского Союза в течение 260 лет, Казахстан стал независимым 16 декабря 1991 года, первым президентом страны был избран Нурсултан Назарбаев.

На заре независимости Казахстан начал серию реформ, направленных на перевод экономики страны от централизованно планируемой системы к современной модели свободного рынка и смену однопартийного правительства на многопартийную демократическую систему.

За прошедшие тридцать лет Казахстан установил дипломатические отношения со 186 государствами и перевоплотился в одну из оживленно развивающихся экономик Евразии и авторитетный дипломатический голос на мировой арене. Как Независимая страна мы достигли немалых высот.

В то время как многовекторная международная политика на практике – нередко наблюдаемое явление, в особенности в государствах территории бывшего Советского Союза, где этот тактики придерживаются практически все государства, теория многовекторной политики еще недостаточно исследована.

Под многовекторностью предполагается независимая, самостоятельная, свободная международная политика определенного государства. Никто не знает когда именно появилась это словосочетание. Но ряд экспертов, говоря о времени появления принципа многовекторности, указывают на более поздние сроки – вторая половина и конец 90-х годов XX века, что не соответствует действительности. [1].

Какие именно интересы и тактики стоят за многовекторной политикой? Елена Гнедина [2] объясняет некоторые основы данного понятия с точки зрения переговорной теории. На примере отношений постсоветских стран Казахстана и ЕС многовекторность, как утверждается этими странами, – это политика сотрудничества и сосуществования со всеми региональными державами. Остальные, считают «многовекторную» международную политику как «нерегулярное, несвязное и идеологически пустое» поведение.

Республика Казахстан является страной, не имеющей выхода к морю, и первой из его стратегических задач для открытия доступа к мировым рынкам и увеличения экспортных возможностей является преодоление географической изоляции, что может быть лишь методом развития тесноватых связей со всеми ближайшими соседями и построения добрых соседских отношений с иными государствами.

Казахстану и его Первому Президенту Нурсултану Назарбаеву пришлось об условиться со своими позициями по отношению к межгосударственным действиям, которые прямо либо в некоторой степени воздействовали на

А.А. Шонай, ¹ Д.Е. Байжұма ¹

¹Ғылыми жетекшісі: Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті, Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна – Қазақстан Институты, халықаралық құқық мамандығының 3 курс студенті

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ДАУЛАРДЫ БЕЙБІТ ЖОЛМЕН ШЕШУ

Аңдатпа

Халықаралық дауларды бейбіт жолмен шешу әлемде бейбітшілік пен халықаралық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің басты құралы болып табылады. Бұл сұрақ қазіргі уақытта өте өзекті. Халықаралық даулар халықаралық құқық субъектілерінің арасындағы өзара келіспеушілікті білдіреді.

Бұл мақала халықаралық дауларды бейбіт жолмен шешудің негізгі құралдарына арналған. Мақала авторы мәселенің құқықтық ерекшеліктеріне назар аудара отырып халықаралық құқық саласындағы халықаралық дауларды бейбіт жолмен шешудің түсінігі, тарихы және құралдарына түсініктеме береді.

Түйінді сөздер: халықаралық құқық, халықаралық даулар, халықаралық дауларды бейбіт жолмен шешу

Шонай А.А., ¹ Байжұма Д.Е. ¹

¹Научный руководитель: Старший преподаватель кафедры международного права Института Сорбонна-Казakhstan Казахского национального педагогического университета имени Абая

¹Студент 3 курса специальности «Международное право» Института Сорбонна-Казakhstan КазНПУ им. Абая

МИРНОЕ УРЕГУЛИРОВАНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ СПОРОВ

Аннотация

Мирное урегулирование международных споров – главный инструмент обеспечения мира и международной безопасности в мире. Этот вопрос сегодня очень актуален. Международные споры – это разногласия между субъектами международного права.

Данная статья посвящена основным инструментам мирного урегулирования международных споров. Автор статьи разъясняет концепцию, историю и инструменты мирного урегулирования международных споров в сфере международного права, акцентируя внимание на правовых особенностях вопроса.

Ключевые слова: международное право, международные споры, мирное разрешение международных споров

Shonay A.A., Bayzhuma D.E. ¹

¹Scientific supervisor: Senior Lecturer, Department of International Law, Sorbonne-Kazakhstan Institute, Kazakh National Pedagogical University named after Abay

¹The 3rd year student of International Law of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at KazNPU named after Abay

PEACEFUL SETTLEMENT OF INTERNATIONAL DISPUTES

Abstract

Peaceful settlement of international disputes is the main instrument for ensuring peace and international security in the world. Nowadays, this question is very relevant. International disputes are disagreements between subjects of international law.

This article is devoted to the main instruments for the peaceful settlement of international disputes. The author explains the concept, history and instruments of the peaceful settlement of international disputes in the field of international law, focusing on the legal features of the issue.

Keywords: international law, international disputes, peaceful settlement of international disputes

Халықаралық құқықтың негізгі мақсаты – соғысты болдырмау. Осы орайда халықаралық құқық саласында дауларды бейбіт жолмен шешу маңызды орын алады. **Халықаралық дауларды реттеу жалпы**

бейбітшілік, қауіпсіздік, әділеттілікті сақтап, халықаралық құқық қағидалары негізінде жүзеге асырылуы қажет [1].

Халықаралық дауларды шешудің бейбіт тәсілдер жүйесі – ұзақ уақыт бойғы дамудың нәтижесі. 20 ғасырға дейін мемлекеттер өздерінің халықаралық дауларын шешу үшін қарулы күш қолдануды заңды деп санады. Алайда, қарудың күші мен тиімділігінің артқан сайын, қоғамдық пікір де өзгере бастады ол өз кезегінде соғыстың заңдылығын шектеуге алып келді. 1899 және 1907 жылдары Гаагада соғыс жүргізу құқығын шектейтін және дауларды бейбіт жолмен шешуге бағытталған алғашқы конвенциялар қабылданды. Гаагалық конвенциялар мемлекетаралық дауларды бейбіт жолмен шешудің халықаралық-құқықтық құралдарының жүйесін белгіледі [1]. Мысалы, Аталған Конвенцияның 2-тармағына сәйкес, маңызды келіспеушіліктер немесе қақтығыстар туындаған жағдайда, уағдаласушы мемлекеттер «жағдайлар рұқсат еткенше, бір немесе бірнеше достық державалардың ізгі қызметтеріне қару қолданбас бұрын» келіседі [2]. 1919 жылы халықаралық пікірталас пен ынтымақтастық алаңы ретінде Ұлттар Лигасы мен мемлекеттер арасындағы дауларды қарайтын бірінші тұрақты төрелік сот құрылды, ол мемлекеттер арасындағы өзара келіспеушіліктерін шеше алатын бейтарап форум ретінде болды. Алайда Ұлттар Лигасы Екінші дүниежүзілік соғыстың алдын ала алмады, соғыстан кейін жеңіске жеткен мемлекеттер жүйенің негізгі кемшіліктерін жою үшін оны қайта құруға кірісті. Әлемдік бейбітшілікті сақтау негізінде Біріккен Ұлттар Ұйымының іргетасы қаланды. Нәтижесінде 1945 жылғы БҰҰ-ның жарғысы халықаралық құқықтың негізгі қағидаларын бекітті.

Біріккен Ұлттар Ұйымына мүше мемлекеттер өз дауларын бейбіт жолмен шешуге міндетті болғанымен [3], белгілі бір дауды қалай шешу керектігі туралы нақты бір талап жоқ. Біріккен Ұлттар Ұйымының Жарғысы дауласушы тараптарға дауды шешу үшін ең қолайлы деп санайтын бейбіт әдістерді таңдау еркіндігін береді. [4] Олар:

1. Келіссөздер – тараптардың өзара қолайлы келісімге келу үшін тікелей байланысын білдіреді. Келіссөздер, әдетте, дауларды шешудің басқа тәсілдерінен бұрын болады. Келіссөздер арнайы ұйымдастырушылық дайындықты қажет етпейді, оның барысында саяси және құқықтық мәселелерді үшінші тұлғалардың араласуынсыз шешуге болады.

2. Тергеу – дауласушы тараптар дауға негіз болатын немесе дауға әкелетін нақты мән-жайлар бойынша келіспеушіліктер кезінде қолданылатын бітімгершілік келісімнің құралы. Тараптар тең дәрежеде халықаралық тергеу комиссиясын құрады. Тараптар тергеу комиссиясының қорытындыларын өз қалауы бойынша пайдаланудың толық еркіндігін сақтайды.

3. Медиация- бұл құралды дауға қатысы жоқ мемлекеттер ұсына алады. Медиация кезінде үшінші тұлға келіссөздер процесіне қатысуға және даудың мәні бойынша ұсыныстар енгізуге құқылы.

4. Халықаралық төрелік сот(арбитраж) шешімдері тараптар үшін міндетті болып табылатын не жеке тұлғамен, не тұлғалар тобымен келісім негізінде құрылған дауласқан мемлекеттер арасындағы істің соттық талқылануы. [5]

Сонымен қатар, БҰҰ жарғысы бойынша халықаралық дауларды шешу құралдары ретінде БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесіне, Бас Ассамблеясына және Халықаралық Сотына үлкен көңіл бөледі (БҰҰ жарлығы, 33-38 баптары). БҰҰ-ның жарлығының арқасында Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы бірқатар декларацияларды қабылдады, соның ішінде 1982 жылғы Дауларды бейбіт жолмен шешу туралы Манила декларациясы. Қорыта келсек, халықаралық дауларды бейбіт шешу қағидаларын қатаң сақтау арқасында жүздеген мың жазықсыз адамдардың өмірін қиюы мүмкін қақтығыстардың алдын алып, тұрақты дамуды қамтамасыз етуге болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Халықаралық дауларды бейбіт жолмен шешу [https://ru.wikipedia.org/wiki/ Мирное разрешение международных споров](https://ru.wikipedia.org/wiki/Мирное_разрешение_международных_споров)

2. 1899-1907 жылғы Гаага конвенциясы-<https://docs.cntd.ru/document/901762207>

3. БҰҰ Жарғысы 1945 // www.un.org/ru/documents/charter

4. Саямов Юрий Николаевич. О Гаагских конференциях 1899 и 1907 гг // Россия и современный мир. – Москва, 2017. – Вып. 3 (96). – ISSN 1726-5223

5. Жамансарин Н.Ш., Турар М. Интеграционные процессы в Евразийском сообществе (основные этапы формирования таможенного союза)// ВЕСТНИК Серия «Международная жизнь и политика» №1-2(52-53), 2018 г. стр.86-87.

УДК 343:143

Базарбаева Т.¹

¹магистрант Академии правоохранительных органов
при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан

ДЕПОНИРОВАНИЕ ПОКАЗАНИЙ КАК СРЕДСТВО ДОКАЗЫВАНИЯ СТОРОНОЙ ЗАЩИТЫ

Аннотация

В статье автор рассматривает особенности применения института депонирования показаний в уголовном судопроизводстве Республики Казахстан.

В частности, раскрытия сущности депонирования, как средства доказывания стороной защиты, реализующей принцип состязательности и равноправия сторон в досудебной стадии уголовного процесса. По результатам исследования автор делает вывод о необходимости внесения изменений и дополнений в законодательство, путем расширения перечня оснований применения депонирования показаний.

Ключевые слова: депонирование показаний, допрос, допрос следственным судьей, допрос потерпевшего, допрос свидетеля, дача показаний, допрос в уголовном процессе.

Т.Базарбаева ¹

¹Қазақстан Республикасы Бас Прокуратурасы
жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының магистранты

АЙҒАҚТАРДЫ ТАРАПТЫҢ ҚОРҒАУДЫ ДӘЛЕЛДЕУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ДЕПОЗИТКЕ САЛУ

Аңдатпа

Мақалада автор Қазақстан Республикасының қылмыстық сот ісін жүргізуде айғақтарды депозитке салу институтын қолдану ерекшеліктерін қарастырады. Атап айтқанда, қылмыстық процестің сотқа дейінгі сатысында тараптардың жарыспалылығы мен тең құқықтылығы қағидатын іске асыратын Тараптың қорғауды дәлелдеу құралы ретінде депозитке берудің мәнін ашу. Зерттеу нәтижелері бойынша автор айғақтарды депозитке салуды қолдану негіздерінің тізбесін кеңейту арқылы заңнамаға өзгерістер мен толықтырулар енгізу қажеттілігі туралы қорытынды жасайды.

Түйінді сөздер: айғақтарды депозитке салу, тергеу судьясынан жауап алу, жәбірленушіден жауап алу, куәдан жауап алу, айғақтар беру, қылмыстық процесте жауап алу.

Bazarbayeva T.R.¹

¹Master's student at the Academy of Law Enforcement Agencies
under the General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan

DEPOSITION OF TESTIMONY AS A MEANS OF PROOF BY THE DEFENSE PARTY

Abstract

In the article, the author examines the features of the application of the institution of deposition of testimony in criminal proceedings of the Republic of Kazakhstan. In particular, the disclosure of the essence of the deposit as a means of proof by the defense party implementing the principle of adversarial and equal rights of the parties in the pre-trial stage of the criminal process. Based on the results of the study, the author concludes that it is necessary to make changes and additions to the legislation by expanding the list of grounds for the application of deposition of testimony.

Keywords: deposition of testimony, interrogation, interrogation by the investigating judge, interrogation of the victim, interrogation of the witness, testimony, interrogation in criminal proceedings.

Показания свидетеля и потерпевшего относятся к числу наиболее распространенных доказательств. Во многих делах именно эти доказательства являются единственной возможностью узнать обстоятельства данного дела, в т.ч. установить лицо, совершившее преступление. Сказанное подтверждает необходимость надлежащего правового регулирования получения и закрепления свидетельских показаний и показаний потерпевшего. Одним из способов закрепления и сохранения показаний на этапе предварительного расследования является их депонирование.

Депонирование дословно означает процесс организованного хранения чего-либо. Депонирование показаний в уголовном процессе – это допрос потерпевшего, свидетеля или иного участника уголовного судопроизводства судьей (следственным судьей) в случае, если имеются основания полагать, что более поздний их допрос, в т.ч. в суде, может оказаться невозможным или затруднительным в силу объективных причин.

Как справедливо отмечает А.А. Попов, понятием «депонирование» охватывается и сохранение в установленной форме показаний с целью потенциального их оглашения в ходе последующего судебного разбирательства в случае невозможности явки допрашиваемого лица в суд [1, с. 196].

Таким образом, депонирование показаний преследует цель обеспечения (сохранения) доказательств.

В национальном уголовно-процессуальном производстве процедуру депонирования показания потерпевшего и свидетеля осуществляет следственный судья – который, в свою очередь, является независимым субъектом. Следственный судья – это процессуальное лицо, осуществляющее публичный судебный контроль за предварительным расследованием без принятия на себя функций уголовного преследования и поэтому обеспечивающее, как представляется, состязательный характер предварительного следствия.

Ходатайствовать о проведении депонирования показаний могут как сторона обвинения, так и сторона защиты. Институт депонирования показаний встречает неоднозначную оценку в научной литературе. Одни ученые (например, А.Н. Ахпанов и др.) рассматривают депонирование показаний потерпевшего и свидетеля как гарантию их достоверности и допустимости, а также объективной их оценки судом при рассмотрении уголовного дела в отсутствие депонента [2, с. 177].

М.В. Лапатников видит преимущества депонирования в том, что судебный формат получения показаний обеспечивает состязательную, а не следственную процедуру закрепления показаний, что влечет расширение возможностей защиты по представлению своих доказательств [3, с. 45].

Ч.Д. Кенжетаяев считает, что окончательное выбытие депонента из процесса может иметь негативные последствия. Так, он указывает на появление возможности у виновного лица уйти от уголовной ответственности вследствие наличия противоречий в показаниях депонента и других лиц (например, обвиняемого или свидетелей со стороны защиты) и невозможности их устранения за счет новых показаний депонента [4, с. 44]. Таким образом, автор считает, что депонирование показаний ставит интересы свидетеля, потерпевшего выше интересов правосудия (закключающихся в необходимости нахождения данных лиц в месте проведения предварительного следствия).

На наш взгляд, значение депонирования показаний потерпевшего и свидетеля заключается в следующем.

Во-первых, депонирование показаний – это действительно то процессуальное средство, которое может способствовать независимости адвокатов в сфере доказывания. Депонирование призвано расширять возможности защиты на досудебном производстве ввиду получения доказательств (показаний) в судебном, а не следственном формате. Включение защитника в круг лиц, имеющих право ходатайствовать перед следственным судьей о проведении депонирования показаний, предоставляет адвокатам реальную возможность непосредственно инициировать и участвовать в процедуре собирания доказательств.

В отличие от допроса, проводимого в кабинете следователя, производимого без контроля адвоката, в случае допроса и депонирования показаний, производимых следственным судьей по инициативе защитника, обеспечивается полное представление данных со стороны свидетеля и полное протоколирование сведений.

Таким образом, депонирование показаний дает возможность адвокатам реализовать право на участие в собирании доказательств вне зависимости от следственного органа. Следственный судья, не являясь стороной обвинения, в случае судебного депонирования показаний обеспечивает равные возможности для сторон. Таким образом, процедура депонирования показаний, должна компенсировать хотя бы отчасти то процессуальное неравенство сторон, которое существует на предварительном расследовании.

На основании ст.217 Уголовно-процессуального кодекса РК, как сторона обвинения, так и сторона защиты, вправе ходатайствовать о допросе (депонировании) следственным судьей лица, являющегося потерпевшим, свидетелем, в случае, если имеются основания полагать, что более поздний их допрос в ходе досудебного расследования либо судебного заседания может оказаться невозможным в силу объективных причин (постоянное проживание за пределами Республики Казахстан, выезд за границу, тяжелое состояние здоровья, применение мер безопасности), а также в целях исключения последующих допросов несовершеннолетних свидетелей и потерпевших для исключения психотравмирующего воздействия. При этом, допрос такого лица проводится в присутствии, как прокурора, так и защитника. [5].

Институт депонирования показаний свидетеля, потерпевшего связан с принципом равноправия сторон и направлен на уравнивание прав защиты с правами обвинения по предоставлению доказательств, которые могут быть использованы судом при дальнейшем рассмотрении уголовного дела по существу.

Важным элементом процессуальной формы участия обвиняемого, потерпевшего, гражданского истца, гражданского ответчика, их представителей в доказывании, является порядок, способствующий этим

участникам, с одной стороны, защищать свои законные интересы в деле, а с другой, всесторонне, полно и объективно выяснять все обстоятельства дела [6].

Проведенный анализ практики применения депонирования показаний позволил выявить следующие проблемы:

1) По нашему мнению, статья 217 УПК предусматривает относительно новую для законодательства Республики Казахстан процедуру депонирования показаний свидетеля, потерпевшего и призвана уравнивать права всех участвующих в деле сторон.

В тоже время, часть 3 этой статьи предусматривает, что подозреваемый не вызывается на допрос, если его присутствие угрожает безопасности потерпевшего, свидетеля. Но и часть 4 статьи 366 УПК освобождает суд от обязанности вызова и допроса свидетеля и потерпевшего, если их показания депонированы следственным судьей на досудебном следствии.

Исходя из этого регулирования, существует риск лишения подозреваемого, обвиняемого, как на досудебной стадии, так и во время судебного разбирательства, права на допрос свидетеля, потерпевшего, которые свидетельствуют против него.

Такое ограничение права стороны защиты прямо нарушает требования принципа состязательности процесса.

Следует отметить, что депонирование показаний свидетеля, потерпевшего следственным судьей на стадии досудебного производства с участием подозреваемого и его защитника, обеспечивает возможность подозреваемого лица допрашивать показывающих против него свидетелей, предусмотренную пунктом е) части третьей статьи 14 Международного пакта о гражданских и политических правах.

2) Депонирование показаний в отечественном уголовно-процессуальном законодательстве осуществляется не во всех случаях, а только при определенных обстоятельствах, например, таких как смертельная болезнь или тяжелое состояние здоровья потерпевшего, свидетеля, их возможный выезд за границу, в качестве меры безопасности, в целях исключения психотравмирующего воздействия при допросах несовершеннолетних лиц, а также в некоторых других исключительных случаях.

Таким образом, уголовно-процессуальное законодательство предусматривает перечень оснований, при которых возможно или необходимо провести процедуру депонирования показаний на досудебном производстве.

По нашему мнению, статья 217 УПК РК раскрывает не весь ряд возникающих обстоятельств, за наличием которых имеется необходимость проведения депонирования следственным судьей. Так, часто потерпевшим либо свидетелем, могут выступать лица, не имеющие постоянного места жительства и ведущие аморальный образ жизни, который подтверждается собранной характеризующей информацией из компетентных органов. Часто, такие лица не являются по первому вызову должностного лица, осуществляющего досудебное расследование, и неизвестность их местонахождения приводит к волоките и неоправданному растягиванию сроков уголовных дел.

В рамках совершенствования института депонирования показаний, предлагается внести следующие изменения и дополнения в ст. 217 УПК РК «Особенности допроса следственным судьей потерпевшего, свидетеля (депонирование показаний)»: – расширить перечень оснований его применения, в качестве причин невозможности производства более позднего допроса в ходе досудебного расследования либо судебного заседания – «отсутствие постоянного места жительства, ведение аморального образа жизни».

Указанное позволит разрешить проблему фиксации показаний лиц без определенного места жительства. А также более оперативно осуществлять данное процессуальное действие и избавит от дополнительных организационных и материальных расходов по нахождению вышеуказанных лиц.

Список использованной литературы:

1. Попов А.А. Получение объяснений и показаний в уголовном процессе РФ (результаты компаративистского исследования досудебного производства) // Пробелы в российском законодательстве. 2014. № 6. – С. 196-200.

2. Ахпанов А.Н. Депонирование показаний потерпевшего и свидетеля в уголовном процессе Республики Казахстан. Вестник Омского университета. Серия «Право». 2015. № 4 (45). – С. 173-179.

3. Лапатников М.В. Отдельные вопросы введения института депонирования показаний в уголовно-процессуальное право Кыргызской республики. Юрист-Правоведь. 2018. № 2 (85). – С. 45-49.

4. Кенжетов Ч.Д. Особенности депонирования показаний в уголовном процессе Республики Казахстан. Уголовное право и уголовный процесс. 2016. № 2 (43). – С. 43-46.

5. Уголовно-процессуальный Кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года №231-VЗРК // Информационно-правовая система «Әділет» // Режим доступа: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_

6. Петрухин И.Л. Процессуальная форма доказывания // Теория доказательств в советском уголовном процессе. Изд. 2-ое, испр. и доп. М.: «Юридическая литература», 1973. – С. 324-342

УДК 06.56.31

Р. Тамирис¹

*¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты
Алматы қ., Қазақстан*

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЕСЕП АЙЫРЫСУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҚАРЖЫ ҚҰРАЛДАРЫ

Аңдатпа

Бұл мақала құжаттық несие және эскроу шот сияқты есеп айырысу құралдарының жұмыс істеу тетіктерін жетілдіру мүмкіндіктерін қарастырады. Эскроу шот – сатып алушы мен сатушы арасындағы төлемдерді қауіпсіз реттеуге арналған арнайы шот. Оны шартты шот деп те атайды, себебі ол белгілі бір шарттар туындаған кезде автоматты түрде бір иесінен екіншісіне ауысады. Бұл құралдардың жұмыс істеуінің қазіргі жүйесі ақпараттық технологиялардың қазіргі даму деңгейіне, сондай-ақ оларды қаржы институттарының бизнес-процестеріне біріктірудің жинақталған тәжірибесіне әрқашан сәйкес келе бермейді. Құнды төмендететін және қолданыстағы есеп айырысу құралдарын жылдамдататын инновацияларды пайдалану кезек күттірмейтін міндет болып табылады.

Ұсынылған мақалада автор тұжырымдайды құжаттамалық кредиттік және эскроу шоттарына тән бар проблемалар, осыған байланысты бұл құралдарды коммерциялық банктердің клиенттері сирек қолдана бастады, сондай-ақ жақсартудың мүмкін жолдарын көрсете отырып, қолданыстағы есеп айырысу құралдарын жетілдіру мүмкіндігіне зерттеу жүргізілуде. Мақаланың қорытындысында инновациялардың келешегі, сондай-ақ оларды енгізудің оң әсері бағаланады.

Түйінді сөздер: құжаттық несие, блокчейн, эскроу шот, ақпараттық технологиялар, халықаралық есеп айырысулар, сыртқы экономикалық қызмет, коммерциялық банктер, сауданы қаржыландыру, SWIFT.

Тамирис .Р¹

¹Институт Сорбонна-Казakhstan, КазНПУ им. Абая г. Алматы, Казakhstan

СОВРЕМЕННЫЕ ФИНАНСОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ РАСЧЕТОВ

Аннотация

В статье рассматриваются возможности улучшения механизмов работы таких расчетных инструментов, как документарный аккредитив и эскроу счет. Эскроу счет – это специальный счет для безопасного урегулирования платежей между покупателем и продавцом. Его также называют условным счетом, поскольку он автоматически переводится от одного держателя к другому при возникновении определенных условий. Существующая система работы этих инструментов не всегда соответствует текущему уровню развития информационных технологий, а также накопленному опыту их интеграции в бизнес-процессы финансовых институтов. Использование новшеств, способных удешевить и ускорить существующие расчетные инструменты – актуальная задача.

В данной статье автор формулирует существующие проблемы с документарными кредитными и эскроу-счетами, в связи с чем эти инструменты редко используются клиентами коммерческих банков, а также возможные пути совершенствования существующих расчетных инструментов, краткое описание этого инструмента. В конце статьи оцениваются перспективы нововведений, а также положительное влияние их внедрения.

Ключевые слова: документарный кредит, блокчейн, эскроу-счет, информационные технологии, международные расчеты, внешнеэкономическая деятельность, коммерческие банки, торговое финансирование, SWIFT.

R. Tamiris¹

¹Sorbonne-Kazakhstan Institute, KazNPU named after Abay

MODERN FINANCIAL INSTRUMENTS OF INTERNATIONAL SETTLEMENTS

Abstract

The article discusses the possibilities of improving the mechanisms of operation of such settlement instruments as documentary credit and escrow account. An escrow account is a special account for the secure settlement of payments between a buyer and a seller. It is also called a conditional account as it is automatically transferred from one holder to another when certain conditions occur. The existing system of operation of these instruments does not always correspond to the current level of development of information technologies, as well as the accumulated experience of their integration into the business processes of financial institutions. The use of innovations that can reduce the cost and speed up existing settlement tools is an urgent task.

In this article, the author formulates the existing problems with documentary credit and escrow accounts, in connection with which these tools are rarely used by clients of commercial banks, as well as possible ways to improve existing settlement instruments, a brief description of this tool. At the end of the article, the prospects for innovations are assessed, as well as the positive impact of their implementation.

Keywords: documentary credit, blockchain, escrow account, information technology, international settlements, foreign economic activity, commercial banks, trade finance, SWIFT.

Ақпараттық технологиялардың дамуы жаңа өнеркәсіптік революцияның жақындауы туралы айтуға мүмкіндік береді, оның нәтижесі бұрын тек адам еңбегінің көмегімен орындалатын көптеген процестерді ауыстыру арқылы өндіріс тиімділігін арттыру болады.

Сонымен қатар, бұл өзгерістер оң және теріс салдарға әкеледі. Негізгі келеңсіз аспектілердің бірі – әлеуметтік және саяси шиеленісті тудыруы мүмкін адам еңбегін машиналық еңбекпен ауыстыруға байланысты технологиялық жұмыссыздық қаупі. Бұл мәселенің шешімі ретінде мыналарды ұсынуға болады: заманауи технологиялар мен адам еңбегін үйлестіре алу үшін өндіріс пен бизнес-процестерді жаңғырту. Нақты мысал ретінде құжаттық аккредитивтерді келтіруге болады, олардың жетілдіру мүмкіндіктері алдағы уақытта осы ғылыми мақалада талқыланады.

Құжаттық аккредитивтер тарихи түрде алаяқтық тәуекелдерін тиімді төмендетуді қамтамасыз етті, мысалы, төлем мерзімін немесе шарттың басқа шарттарын сақтамау, бұл құжаттаманың бәсекелестік артықшылығы болып табылады. Бүгінгі күні құжаттық несиенің үлесі сауда есеп айырысуларының жалпы санының шамамен 12%-ын құрайды, бұл ретте бірнеше жыл қатарынан төмендеу тенденциясы бар, бұл есеп айырысудың ашық шот бойынша төлем сияқты нысанына позицияларды береді. Құжаттамалық несиенің сирек пайдаланылуының негізгі себебі оның екі факторға байланысты жоғары құны болып табылады. [2].

Біріншіден, бұл банк өнімі ретінде құжаттық аккредитивтің жоғары құны, өйткені аккредитивті ашу үшін эмитент-банктің комиссиясына қосымша аккредитив шарттарын өзгерту және оны жаңарту аккредитив бойынша өтініш берушіден немесе бенефициардан комиссиялық сыйақыны бөлек өндіріп алу, ол банктік аккредитивтің түпкілікті құнында көрсетіледі. Егер транзакция сомасы 100 000 АҚШ доллары баламасынан аспаса, аккредитив бойынша есеп айырысу аккредитивке әлеуетті өтініш беруші үшін экономикалық тиімсіз болады.

Екіншіден, қазіргі уақытта аккредитив мәселесі қызмет көрсетуші банкке қағаз жеткізгіштегі тауарлық және төлем құжаттарының үлкен көлемін беруде жатыр, оны банк қолмен тексеруі керек. Кейбір бағалаулар бойынша, 70-75 Аккредитивтер бойынша құжаттардың %-ы бастапқы ұсынған кезде сәйкессіздіктері бар құжаттар болып танылады және жеткізушіге төлем жасау үшін бұл сәйкессіздіктер шешілуі керек. Бұл ретте бір аккредитив операциясына қатысатын әртүрлі банктердегі құжаттарды тексеру кезінде бір құжаттардың тиісті түрде ұсынылған деп танылуы және сәйкессіздіктері болуы мүмкін жағдай туындауы мүмкін.

Нәтижесінде, сәйкессіздіктерді жою қосымша уақыт пен ресурстық шығындарға әкеледі, бұл өз кезегінде сатушы үшін төлем әдісі ретінде құжаттық аккредитивтің тартымдылығын төмендетеді. Бұл ретте, егер құжаттық аккредитив кеңес беріліп, расталса, онда есеп айырысу және құжат айналымы жүйесіне кеңес беруші және растаушы банктер қосылады (бір банк кеңес беруші және растаушы қызметін атқара алады), бұл да аккредитив бойынша есеп айырысулардың мерзімінің ұлғаюына әсер етеді, өйткені бұл банктер аккредитив бойынша құжаттар топтамасын алуы және тексеруі қажет, сондай-ақ олардың есеп айырысуында сәйкессіздіктер болған жағдайда. Бұл жағдайда тез бұзылатын тауарларға немесе мерзімінен бұрын жөнелтуді талап ететін басқа тауарларға төлем жасау үшін аккредитивті қолдану орынсыз болады.

Бұл ретте жұмыс үрдісінің ұзақтығы мен сәйкессіздіктерді жою мәселелерін заманауи технологияларды енгізу арқылы шешуге болады.

Ең алдымен банктер толық электронды құжат айналымына көшуі қажет. Бұл ақпаратты қағаздан электронды құжат айналымы жүйесіне қолмен тасымалдау кезіндегі еңбек шығындарын азайтады және осы процеске байланысты операциялық тәуекелдерді азайтады. Сонымен қатар, біртұтас және құру қажеттұйық жүйе, оның шеңберінде аккредитив операциясына қатысушылар олардың аккредитив шарттарына сәйкестігін тексеру және кейіннен төлем құжаттарымен алмасу мақсатында құжаттармен алмаса алады. Мұндай жүйенің мысалы ретінде қазірдің өзінде жұмыс істеп тұрған TSU (сауда сервисінің утилитасы) SWIFT жүйесі болып табылады. Немесе заманауи Blockchain технологиясына негізделген жүйені құруға болады.

TSU жүйесіне деректерді беру және оларды автоматты түрде салыстыру TSU үшін негіз болып табылатын ISO 20022 халықаралық қаржылық хабар алмасу стандартының арқасында мүмкін болады. Барлық сауда деректері ISO 20022 стандартына сәйкес құрылымдық нысанда TSU-ға жіберіледі. Деректердің төрт түрі бар: коммерциялық, көліктік, сақтандыру және сертификаттау деректері, тиісті сауда құжаттарынан алынған. Мәліметтерді белгіленген негізбен салыстыру автоматты түрде орындалады. Белгіленген базалық көрсеткіш – қатысушы банктермен келісілген сауда мәмілесінің нақты параметрлерінің жиынтығы: сипаттамасы, тауардың бағасы мен саны, төлем мөлшері мен валютасы, жөнелтудің соңғы күні, жөнелтілетін және тағайындалған жері, сақтандыру төлемінің мөлшері және т.б. Сондай-ақ, TSU SWIFT әзірлеу барысында сыртқы сауда есеп айырысуларын жүзеге асыру үшін инновациялық құрал – банктік төлем міндеттемесі әзірленгенін атап өткен жөн.

(BTM). Бастапқыда банктік төлем міндеттемесі TSU жүйесінде қосымша опция ретінде қарастырылды, бірақ қазірдің өзінде 2011 жылдың наурызында SWIFT және Халықаралық Сауда Палатасының Банк комиссиясының (ICC) бірлескен жұмыс тобы құрылды. BPO – Банктік төлем міндеттемелерінің бірыңғай ережелері (URBPO).

BTM – бұл құжаттық несие және ашық несиелік төлем операциясына ұқсас делдалдық банк құралы ретінде орналастырылған, сауданы қаржыландыру операциялары үшін заманауи, тиімді және қауіпсіз есеп айырысу құралдарына клиенттің сұранысын қанағаттандыратын «тең-теңімен» келісімі. Сонымен бірге, BTM құжаттық несиені алмастырушы ретінде қарастырылмайды, бірақ экспорттаушылар мен импорттаушыларға құжаттық несиеге тән кемшіліктерсіз икемді және жеңілдетілген құралды ұсынады.

BTM сауданы қаржыландыру құралы ретінде төрт негізгі ұғыммен сипатталады: төлем құралы, қаржыландыру, ақпарат, тәуекелді азайту.

Төлем құралы ретінде BTM сатушының пайдасына тауар үшін төлемді қамтамасыз етеді. Бір жағынан, сатушылар төлем шарттарына сәйкес уақытында төлем кепілдігін алады, ал сатып алушылар төлем процесін бақылап, банктік несие желілерін оңтайландыра алады. Басқа құжаттық операциялармен салыстырғанда, BTM үшін есеп айырысу сапасының жақсаруы және экспорттаушылар үшін оларды жүзеге асыру жылдамдығының артуы күтілуде.

Қаржыландыру көзі ретінде BTM құжаттық аккредитивке ұқсас сипатқа ие, ол осы операцияларды есепке алудың ұқсастығында, сондай-ақ міндеттеменің несиелік сипатында көрінеді. BTM сатушы үшін де, сатып алушы үшін де қаржыландыру құралы ретінде қызмет етеді. Сатушылар банкке сатып алу тапсырысы немесе шот-фактура берілген кезде, жөнелтілгенге дейін де, жөнелтілгенге дейін де жеткізілген тауарлар үшін сатушыға банктен ақша алуға мүмкіндік бере отырып, BTM-ны есеп айырысу механизмі ретінде пайдаланудан пайда көре алады, ал сатып алушылар келіссөздер жүргізе алады.

BPO операциясы екі аспектіге негізделген:

1. Құжатты құру кезінде өрістердің ең аз санын пайдалану; сатушы, сатып алушы, делдал банк төлем шарттарымен келіседі; тәуекелді бағалау үшін қажетті сауда құжаттарының аз санының қажеттілігі.

2. Коносамент, тауардың шығарылған жері сертификаты, сапа сертификаты және басқалары сияқты құжатты сатушыдан тікелей сатып алушыға жіберу.

Банктер сұраған ақпараттың шағын көлемін беру қажеттілігін және құжаттарды жылдам алмасу мүмкіндігін ескере отырып, ұйымдар ұсынылған құжаттамадағы сәйкессіздіктердің азаюын және есеп айырысу процестерінің жылдамдық болуын күте алады.

Төмендегі суретте құжаттық несие мен БПО салыстыруы көрсетілген, одан ол анық болады, соның арқасында есеп айырысу процесі жеделдетіледі.

Электрондық табиғатының арқасында БТМ құжаттық несиелік транзакциядағы кейбір қиындықтар мен белгісіздіктерді жоя отырып, қауіпсіз, тиімді транзакцияны жеңілдетеді. БТМ сатушы үшін де, сатып алушы үшін де ыңғайлы және тиімді қаржыландыру құралы ретінде қызмет ете алады.

БТМ пайдалану кезінде сатушының артықшылықтары келесідей:

- Дебиторлық берешектің айналым мерзімін 50%-дан 65%-ға қысқарту арқылы ақша қаражатының қозғалысын жеделдету, өтімділік пен активтердің сапасын арттыру.
- Операцияларды электронды түрде жүргізу есебінен операциялық шығындардың төмендеуі.
- Банктің транзакция үшін комиссиясын 50%-ға дейін төмендету, сондай-ақ қолмен құжаттарды тексеру үшін алынатын комиссияны алып тастау.

Сатып алушының артықшылықтары:

- Банкте ашылған желілер бойынша айналымның артуы.
- Міндеттемені беру үшін комиссияның төмен мөлшері. Байланысты міндеттеменің мерзімі, эмиссиялық комиссияны 60%-ға дейін төмендетуге болады.
- құжаттардағы сәйкессіздіктерді анықтағаны үшін комиссия сомасын өндіруді азайту немесе жою.
- Жеткізілген тауарға жеткізушіден жеңілдіктер алу мүмкіндігі.

Бұрын айтылғандай, БТМ-дан басқа, блокчейн технологиясын қолдана отырып, есеп айырысу процесі және аккредитив шарттарын тексеру арқылы құжаттық несиені жақсарту перспективасы бар. Блокчейн – бұл цифрлық әлемдегі оқиғалардың жазбаларының таратылған кітабы. Блокчейн журналға негізделген транзакциялар, ал транзакциялардың өзі тізілім күйін өзгертудің жалғыз жолы болып табылады. Транзакцияның өзі орындалады немесе жойылады (транзакцияны басқа күйде табу алынып тасталады). Транзакциялар журналының негізгі ерекшелігі оның өзгермейтіндігі болып табылады (кез келген жою немесе өзгерту тек транзакцияға қатысушылардың келісімімен ғана жүзеге асырылады). Блокчейнді жаһандық деңгейде ережелердің нақты тізбесі («хаттама») бар транзакцияларды өңдеуге арналған желі ретінде қарастыруға болады, содан кейін қатысушылар транзакциялар журналының жалпы көрінісіне келіп, белгілі бір нүктеде желінің күйін белгілей алады. Бұл ретте блокчейн орталықсыз-дандырылған: түйіндердің бір бөлігі бұзылған немесе жұмыстан шыққан жағдайда жүйе қауіпсіз режимде жұмыс істейді. Бұл жағдайда банктік жүйелер хакерлердің шабуылдарына азырақ осал болады және тіпті шабуыл орын алса да, оны тез анықтауға болады.

Бірыңғай төлем жүйесінің құрылымында блокчейнді қолданудың ықтимал бағыттары туралы айта-тын болсақ, келесі элементтерді бөліп көрсетуге болады:

1. Траншекаралық трансферттер;
2. Аккредитив бойынша есеп айырысулар;
3. Клирингтік төлемдер;
4. Синдикатталған несиелер;
5. Шот-фактура және ашық төлемдер бойынша қаржыландыру.
6. Электрондық банктік кепілдіктер.

Сатып алушы сатушының шотына аудару туралы бұйрықпен сатушымен келісілген, оған қызмет көрсететін банкке аударады. Соңғысы ақшаны аккредитив шарттарын орындағаннан кейін ғана алады.

Аккредитивті ашу және ресімдеу Ethereum жүйесінде жүзеге асырылады:

Аккредитивтің ашылуы мен орындалуы блокчейнде сатушы мен сатып алушының деректемелеріне, транзакция сомасына, келісімнің ашылған және жабылған күнімен транзакция түрінде орындалды. Іске асыру екі «ақылды» келісімшартты қажет етті: аккредитив ашу және жабу. Бір-бірімен байланыстырылған екі «ақылды» келісімшартты пайдаланған кезде кодтағы қателер ықтималдығы төмендейді, бұл мәміле тараптарының мүдделерін қорғауға және оның ашықтығын арттыруға мүмкіндік береді.

Блокчейн транзакцияның әрбір кезеңін тіркейді: аккредитивке өтініш, банкте өтінішті қарау, аккредитив ашу, мұқабә шотына ақша аудару, жеткізу құжаттарын қабылдау, сатушыға төлем және аккредитив. Нәтижесінде процесс он күннен төрт сағатқа дейін қысқарады. Сондай-ақ блокчейн технологиясының көмегімен эскроу шоттары арқылы есеп айырысуды жақсартуға болады. Банктік шот шартының осы түрі арқылы банк (эскроу-агент) шот иесінен (салымшыдан) алынған қаражатты басқа тұлғаға (бенефициарға) аудару үшін есепке алу және бұғаттау үшін арнайы эскроу шот ашады.

Эскроу шоттарын пайдалану мысалы жылжымайтын мүлікті сату және сатып алу болып табылады. Бұл ретте жылжымайтын мүлікті сатып алушы банкке (эскроу-агент) жылжымайтын мүлікті төлеу үшін ақшаны эскроу шотына салады, содан кейін жылжымайтын мүлік объектісіне банкке қабылданған және қол қойылған құжаттарды тапсырғаннан кейін (акт) объектіні қабылдау, жеткізу, қабылдау туралы, сатып алушының меншік құқығын тіркеу туралы анықтама және басқа да құжаттар, мүлікті сатушы банктен эскроу шотынан ақша алады.

Сондай-ақ, бенефициар эскроу шотынан қаражатты аудару шарттарына сәйкестігін тексеру үшін беретін құжаттарды банктердің тексеру тәртібі мен мерзімдеріне қойылатын негізгі талаптардың құқықтық реттелмегендігі практикалық мәселе болып табылады. Осыған сүйене отырып, эскроу-агент (банк) құжаттарды жеткілікті түрде мұқият тексере алмайтын жағдайға жол беріледі, бұл сатушының сатып алушы алдындағы міндеттемесін тиісінше орындамау немесе сатушы тарапынан алаяқтық тәуекелдеріне ештеңе соғады. Осылайша, Л.Ю. Василевская, шарт талаптарында эскроу-агентке бенефициардың эскроу шот шартына сәйкес белгіленген шарттарды орындауын растайтын құжаттармен бірге құжаттарды беру тәртібі қамтылуға тиіс. Мысал ретінде жылжымайтын мүлікпен операцияларды жүргізу кезінде кадастрлық құжаттарды, меншік құқығы туралы куәлікті, қорғаншылық және қамқоршылық органдарының рұқсатын және басқа да құжаттарды ұсыну болып табылады. Сонымен бірге құжаттарды тексерудің реттелетін мерзімдерінің болмауы, керісінше, эскроу-агент пен сатушы арасындағы есеп айырысу сатысы тұрғысынан мәміле мерзімінің ұлғаюына әкелуі мүмкін. Сондай-ақ, эскроу шотының жетілмеген тұстарының бірі құқық белгілейтін құжаттарды және сатушыға эскроу шотынан төлем жасалатын шарттарды тексеру кезінде банк көрсеткен елеулі еңбек шығындары екенін атап өткен жөн.

Соңғы жетіспеушілікті блокчейн технологиясын енгізу арқылы жоюға болады, 2018 жылы шетелдік ABN Amro банкі банк клиенттеріне блокчейн технологиясы негізінде эскроу шоттарын ашуды ұсынуға дайындалып жатыр. Бірінші клиент Nchange қор биржасы болады, ол қаржы институттары мен компаниялар бағалы қағаздарды шығаратын және саудалайтын платформаны басқарады.

Блокчейн технологиясын енгізу мерзімі туралы айтатын болсақ, сарапшылардың пікірінше, несиелік ұйымдардың 80% 2020 жылға қарай бұл технологияны пайдаланады. 2017 жылы блокчейн технологиясына негізделген алғашқы аккредитив операциялары Ресейде жасалды.

Қорытындылай келе, блокчейн технологияларының айқын артықшылықтары бар екенін атап өткен жөн: хакерлердің шабуылдарынан қорғаудың жоғары деңгейі және операциялардың ашықтығы, бұл сөзсіз артықшылық.

Сондай-ақ, бұрын айтылғандай, бұл технология есеп айырысу процесін жылдамдатуға және азайтуға, сонымен қатар еңбек сыйымдылығын арттыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Клаус Шваб Төртінші өнеркәсіптік революция. – М.: Эксмо, 2018. – 208 б.;
2. ICC Global Survey 2017: Rethinking Trade and Finance // www.iccwbo.org (қолданылған күні: 06.09.2018);
3. Шакирова Е.Р. Банктік төлем міндеттемесі: кіріспе және негізгі түсініктер // Халықаралық банктік операциялар. Әдістемелік журнал. 2012. №4. – С. 67-68;
4. Білім беру есебі: Сауда қаржысының эволюциясы және банктік төлем міндеттемесіне кіріспе туралы бақылаулар // www.swift.com (қолданылған күні: 09/06/2018);
5. ВРО нарығын қабылдау // www.swift.com (қолданылған күні: 06.09.2018);
6. Ресей Федерациясының Азаматтық кодексі (2-бөлік) 1996 жылғы 26 қаңтардағы № 379-ФЗ (2017 жылғы 16 желтоқсандағы өзгертулермен) [Электрондық ресурс] // Consultant-Plus: анықтамалық құқықтық жүйе: [веб-сайт]. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_9027 (кіру күні: 09.06.2018);
7. Василевская Л.Ю. Эскроу шотының шарты: құқықтық біліктілік мәселелері // Ресей заң журналына электронды қосымша. 2016. № 2. Б. 37-49.;
8. ABN Amro эскроу тіркелгілерін блокчейнге жылжытады // www.finextra.com URL: <https://www.finextra.com/newsarticle-/31681/abn-amro-moves-escrow-accounts-to-the-blockchain> (күні сұраныстар: 09.06.2018 ж.);
9. Блокчейн технологиясы: Хайптан шындыққа // www.edgeverve.com URL: www.edgeverve.com/wp-content/uploads/2017/02/Blockchain_Technology_From_Hype_to_Reality_Infosys_Finacle.pdf (қолданған күні: 01.08.2017). (емдеу күні 06.09.2018 ж.);
10. Альфа-Банк пен S7 Airlines Ресейде алғаш рет блокчейн арқылы транзакцияны жүзеге асырды. // www.alfabank.ru/ URL: www.alfabank.ru/press/news/2016/12/21/37627.html (кіру күні: 09.06.2018).

УДК 81.93.29

А. Ерхан¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты
Алматы қ., Қазақстан

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ПРОБЛЕМАСЫ

Аңдатпа

Жаһандық, ұлттық және өңірлік ауқымдағы қазіргі заманғы саяси процестердегі ақпарат рөлінің өсуі мен мазмұнды өзгеруі қазіргі заманғы әлемнің болмысы болып табылады. Мұның бәрі болып жатқан және болжанып отырған өзгерістер тұрғысынан Қазақстандағы және әлемдегі ақпараттық-саяси ахуалға ғылыми талдауды талап етеді. Біздің еліміздің ақпараттық қауіпсіздігінің жаңа қатерлері мен тәуекел-дерінің пайда болуы аймақтағы, мемлекеттегі немесе әлемдегі саяси жағдайдың тұрақсыздығына қауіп төндіріп қана қоймай, керісінше ақпараттық ортаның тұтастығын, қол жетімділігі мен ашықтығын қамтамасыз ету үшін құрылымдық Ұлттық күштердің қалыптасуы мен шоғырлануына ықпал ететін ақпараттық саланың қауіпсіз жағдайын қамтамасыз етудің стратегияларын, нысандары мен әдістерін іздеуді талап етеді.

Бұл мақалада Қазақстан Республикасының ақпараттық саладағы ұлттық мүдделерінің негізгі құрамдас бөліктері, елдің ұлттық қауіпсіздігінің әлеуетті қауіптері мен проблемалық аспектілері қарастырылған.

Түйінді сөздер: ақпараттық қауіпсіздік, ұлттық қауіпсіздік, қауіпсіздік қатерлері, ұлттық мүдделер, ақпараттандыру, ақпараттық технологиялар.

Ерхан А.¹

¹Институт Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая
г. Алматы, Казахстан

ПРОБЛЕМА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация

Возрастание и содержательное изменение роли информации в современных политических процессах глобального, национального и регионального масштаба являются реалиями современного мира. Все это требует научного анализа информационно-политической ситуации в Казахстане и в мире, с точки зрения происходящих и прогнозируемых изменений. Появление новых угроз и рисков информационной безопасности нашей страны требует поиска стратегий, форм и методов обеспечения такого безопасного состояния информационной сферы, которое не только не угрожало бы дестабилизацией политической ситуации в регионе, государстве или в мире, а напротив, способствовало бы становлению и консолидации конструктивных национальных сил для обеспечения целостности, доступности и открытости информационной среды. В статье рассмотрены основные составляющие национальных интересов Республики Казахстана в информационной сфере, потенциальные угрозы и проблемные аспекты национальной безопасности страны.

Ключевые слова: Информационная безопасность, национальная безопасность, угрозы безопасности, национальные интересы, информатизация, информационные технологии.

Yerkhan A.¹

¹Institute Sorbonne-Kazakhstan, KazNPU named after Abay
Almaty, Kazakhstan

THE PROBLEM OF ENSURING INFORMATION SECURITY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract

The increasing and substantial change in the role of information in modern political processes on a global, national and regional scale are the realities of the modern world. All this requires a scientific analysis of the information and political situation in Kazakhstan and in the world, in terms of ongoing and projected changes. The emergence of new threats and risks to the information security of our country requires the search for strategies, forms and methods to ensure such a secure state of the information sphere, which would not only not threaten to destabilize the political situation in the region, state or in the world, but on the contrary, would contribute to the formation and consolidation of constructive national forces to ensure the integrity, accessibility and openness of the information environment. The article considers the main components of the national interests of the Republic of Kazakhstan in the information sphere, potential threats and problematic aspects of the national security of the country.

Keywords: Information security, national security, security threats, national interests, informatization, information technologies.

Қазіргі қоғам өзінің дамуының ақпараттық дәуіріне енді. Бұл қайта құру жаһандық ақпараттық өркениеттің дамуы жағдайында адамның ақпараттық қол сұғылмаушылығына рұқсат етудің моральдық-физиологиялық шекараларын анықтау аясында ақпараттық саладағы этикалық құлдырауды бірден анықтады. Жеке ақпаратты сақтаудың құқықтық және этикалық проблемалары ақпараттық қоғамның қалыптасу кезеңінде кеңінен дамыды.

Постиндустриалды өркениеттік даму жағдайында елдің ашық ақпараттық кеңістігінің бірлігі солардың бірі болып табылады. Ұлттық ерекшеліктер мен мүдделерді ескере отырып, оның мемлекеттік және аумақтық тұтастығын, әлемдік қоғамдастыққа табысты кірігуін қамтамасыз етудің, ішкі және халықаралық деңгейлерде ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің негізгі шарттары. Бұл бірыңғай және тұтас кеңістік ретінде елдің ашық ақпараттық кеңістігін қалыптастыру мен дамыту оның мемлекеттік ақпараттық саясатының стратегиялық басымдығы ретінде қаралуға тиіс.

Қазақстан Республикасында сапалы жаңа әлеуметтік-экономикалық және саяси қатынастарды қалыптастыру мен дамыту және еліміздің халықаралық ақпараттық-электрондық кеңістікке енуі үшін ақпараттандырудың маңыздылығын ескере отырып, ақпаратты жергілікті және халықаралық байланыс арналары арқылы беру кезінде ақпарат субъектілерінің мүдделерін қорғау тетігін жетілдіру, сондай-ақ компьютерлік технологияларды тарату кезінде қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қорғау қажеттілігі туындайды. адамның зияткерлік және шығармашылық қабілеттерін компьютерлік жүйелерден тыс беру әрекеттері.

Ақпараттық салада Қазақстан Республикасының ұлттық мүдделерінің төрт негізгі құрамдас бөлігі бар:

1. Адамның және азаматтың Дербес деректер және жеке құпиялар саласындағы кепілдіктерді сақтай отырып, қауіпсіз ақпарат алу және оны пайдалану саласындағы конституциялық құқықтары мен бостандықтарын сақтау.

2. ҚР мемлекеттік саясатын ақпараттық қамтамасыз ету, қоғам мен мемлекет мүдделерінің теңгерімін қамтамасыз ету кезінде, сондай-ақ жеке тұлға, қоғам және мемлекет мүдделерінің теңгерімін қамтамасыз ету кезінде мемлекет саясаты туралы анық ақпаратты қалыптастыру.

3. Қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды, ақпараттандыру, коммуникация және байланыс құралдарының отандық индустриясын дамыту, өнімнің осы түрлеріне арналған нарықты қалыптастыру.

4. Ақпараттық ресурстарды рұқсатсыз қол жеткізуден қорғау, ҚР аумағында ақпараттық және телекоммуникациялық жүйелердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету.

Сарапшылар Қазақстан Республикасының ақпараттық қауіпсіздігіне ықтимал қауіп-қатерлер қатарына мыналарды жатқызады:

– Қазақстанның ақпараттық нарығындағы қазіргі жағдай қазақстандық қоғамның рухани базасының жойылуына, мәдениет саласындағы басқа елдердің экспансиясына байланысты қауіптерді туындатады. Ақпараттық қауіпсіздік мәдени, рухани-адамгершілік мұраны, тарихи дәстүрлер мен қоғамдық өмір нормаларын қорғауды, зорлық-зомбылықты насихаттайтын, адамның негізгі көріністерін пайдаланатын бағдарламаларды жалға беру үшін электрондық бұқаралық ақпарат құралдарында эфир уақытын пайдалануға тыйым салуды қамтиды; [1].

– ақпараттандыру индустриясы саласында да қатерлер бар, олар, ең алдымен, отандық электрондық өнеркәсіптің болмауына және оны құру жөніндегі мемлекеттің жеткіліксіз тиімді қызметіне байланысты. Бұл қазіргі жағдайды консервациялауға, Қазақстанның шикізат және зияткерлік ресурстарды экспорттаушыға айналуына, әлемдік экономика мен сауданың неғұрлым қарқынды дамып келе жатқан салаларының бірінде еңбекті әлемдік дамытуға лайықты қатысу мүмкін еместігіне алып келуі мүмкін. Өнеркәсіптің ғылымды қажетсінетін, жоғары технологиялық отандық салаларын дамыту үшін қажетті қаржыландыруды қамтамасыз ету осындай қатерлердің алдын алудың Елеулі шарасы болуы мүмкін.

Қазақстанда "ақпараттық теңсіздік" проблемасы айқын және маңызды көрінеді, өйткені барлық инновацияларды тарату және енгізу процесі уақыт жағынан да, географиялық кеңістікте де біркелкі емес. Алдымен инновациялар Астана мен Алматыда басым тәртіппен енгізіледі, содан кейін бірте-бірте айтарлықтай уақытша кідірістермен өңірлік орталықтарға таратылады, содан кейін инновацияларды тарату процесі күрт төмендейді және көбінесе Астанадан және өңірлік орталықтардан алыс орналасқан көптеген әкімшілік-аумақтық құрылымдар мен елді мекендерге (ауылдарға, ауылдар мен ауылдарға) мүлде жетпейді. Бұл процесс COVID-19 пандемиясы кезеңінде, елдің шалғай өңірлерінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың дамымауына байланысты қашықтықтан оқыту жүргізуде үлкен проблемалар туындаған кезде айқын көрінді.

Қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен ақпараттық-коммуникациялық жүйелер мен желілерді таратудың және енгізудің осындай процесі индустриялық типтегі экономиканы, әсіресе Қазақстанның ресурстарға бағдарланған экономикасын ақпарат пен білімге негізделген жаңа үлгідегі экономикаға трансформациялау жолында елеулі кедергі болып отыр. Сонымен бірге, әкімшілік-аумақтық "ақпараттық теңсіздік" ғана емес, сонымен бірге экономикалық тұрғыдан ғана емес, сонымен бірге елдің ақпараттық кеңістігіндегі технологиялық алшақтықтың әлеуметтік-саяси тұрғысынан да маңызды нақты қауіп туындайды. [2].

Қазақстан үшін оның ақпараттық кеңістігінің үзілу қаупі Қазақстанның өзіндік ерекшелігі көпұлтты және көпконфессиялы болып табылатындығымен күрделене түседі: республикада 40 түрлі конфессияны білдіретін 130-дан астам ұлт тұрады. ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың айтуынша, "өзіміздің практикалық тәжірибемізбен, өз өмірімізбен және өз жұмысымызбен біз Қазақстандағы этносаралық және азаматтық қақтығыстардың өлімге әкеліп соқтырмайтындығы туралы барлық теорияларды жоққа шығардық". Мұндай көп этностық орта ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге жоғары талаптар қояды, өйткені жалған ақпараттық мәліметтер жекелеген этностық топтар арасында шиеленіс ошақтарын тудыруы және әлеуметтік ортаның тұрақтылығына төнетін қатерлерді жандандыруы мүмкін;

– бұқаралық ақпарат құралдарының коммерциялық құрылымдарға экономикалық тәуелділігінің күшеюі және қазақстандық қоғамның ақпараттық инфрақұрылымында шетелдік құрауыштың басым болуы жағына қарай белгілі бір асимметрия ақпараттық қауіпсіздік үшін елеулі жағымсыз салдарларға ие болуы мүмкін. Жекелеген азаматтар мемлекеттік биліктің қызметі, оның жоспарлары мен ниеттері туралы өздеріне қажетті шынайы ақпаратты жеткілікті көлемде ала алмайды. Бұл ақпарат әрдайым объективті емес, кейде әртүрлі, кейде тіпті бұрмаланған түсіндірмелердегі адамдарға жетеді;

Мұндай алшақтық тек технологиялық жағынан ғана емес, сонымен қатар мазмұн жағынан да байқалды. Қазақстан Республикасының ақпараттық кеңістігінің контенттік үзілу қаупі қоғам мен мемлекет тыныс-тіршілігінің нақты виртуалды, мақсатты түрде құрастырылатын көрінісін қалыптас-тыратын және сол арқылы барлық азаматтар үшін бірыңғай саяси, әлеуметтік және экономикалық күн тәртібін қалыптастыруға кедергі келтіретін жаппай ақпараттандырудың негізінен манипулятивтік және үгіт-насихаттық әдістерін пайдалану арқылы туындайды.

Бұқаралық ақпарат құралдары институтының қоғам өміріндегі маңыздылығын әлемнің көптеген елдері мойындайды. Растау ретінде АҚШ, Канада, Жапония, Австралия, Үндістан, Израиль, Сингапур, Бразилия, Қытай сияқты мемлекеттерде шетелдік инвесторлардың бұқаралық ақпарат құралдары нарығындағы қызметі қандай да бір дәрежеде шектелетінін атап өтуге болады.

Бұл жерде қазақстандық бұқаралық ақпарат құралдарын қоғамдық диалог құралы ретінде пайдалану мүмкіндіктері қазіргі уақытта өте шектеулі екенін атап өткен жөн. Бұл, бір жағынан, қазақстандық БАҚ – тың оларды жергілікті және шетелдік саяси құрылымдардың кепіліне айналдыратын экономикалық жағдайының әлсіздігіне, екінші жағынан, осы саладағы қатынастарды реттейтін құқықтық нормалардың тәуелсіз ақпараттық саясатты жүзеге асыру мүмкіндігін айтарлықтай шектейтін қазіргі заманғы өмір шындығына сәйкес келмеуіне байланысты.

Қазақстандағы ақпараттық қауіпсіздіктің қазіргі парадигмасы келесі қағидаттарға негізделуі керек:

– дезинформацияның әртүрлі стратегиялары мен тактикасы;

Қазақстанның ақпараттық қауіпсіздігінің келесі проблемалық аспектілерін атап өтуге болады:

– құқықтық базаның жетілмегендігі, әсіресе қоғамдық қатынастар заңнамалық базаны іске асыратын кезеңде және азаматтар, қоғам, кәсіпорындар мен ұйымдар өз құқықтарын қорғауға мәжбүр болған кезде, көбінесе көзделген нормаларды бұза отырып;

– елдегі ақпараттық қауіпсіздікті ұйымдастыруға кәсіби мамандардың жеткіліксіз саны және ақпаратты қорғау саласы теріс әсер етеді;

– отандық ақпараттық технологиялардың болмауы өзекті проблема болып табылады, бұл жаппай тұтынушыны ақпараттық қауіпсіздік талаптарына сәйкестігін растамайтын шетелдік техника мен технологияларды сатып алуға мәжбүр етеді. Бұл деректер базалары мен банктерінің ақпараттық қауіпсіздігіне, сондай-ақ елдің компьютерлік және телекоммуникациялық технологиялар мен ақпараттық өнімдердің шетелдік өндірушілеріне ықтимал тәуелділігіне қауіп төндіреді. Ең алдымен, бұл бюджет қаражатының негізсіз шығыстарына әкеп соғады, бұдан басқа олардың сенімді жұмыс істеуін және қорғалуын қамтамасыз ету процесін қиындатады. [4]

– хабардарлықтың тұрақсыздандырушы рөлін нақты түсіну және оны проблемалар түрінде тұжырымдау үшін қауіпсіз хабардарлықтың қандай болу керектігін жақсы білу қажет. Егер халыққа билік органдарының қызметі туралы қажетті ақпарат болмаса, онда жалған ақпаратты тануға және оның қоғамға қауіптілігін көруге мүмкіндік жоқ. Тек нақты ақпаратты салыстыру оның мәселелерін нақты тұжырымдауға мүмкіндік береді. ақпараттық қауіпсіздік саласында ақпараттық қоғамдар тобына кіретін озық индустриялық дамыған мемлекеттермен әріптестік қатынастарға ғана бағдарланбаған жөн. Шынында да, әрбір нақты жағдайда бұл мемлекеттердің басшылығы өзінің ұлттық қауіпсіздік тұжырымдамасына байланысты басымдықтардың иерархиясына ие. Қазақстанға жаңа ақпараттық технотельдер саласындағы серпінді жұмыстарды қамтамасыз етуге қабілетті ұлттық кадрларды жедел даярлау қажет, шетелдік бағдарламалық қамтамасыз етуді сатып алуды заңнамалық реттеу мәселесін қарауға болады. Мысал ретінде, 1 жылдың 2016 қаңтарынан бастап мемлекеттік органдарға шетелдік бағдарламалық қамтамасыз етуді сатып алуға тыйым салған Ресей Федерациясының тәжірибесін қарастыру сәнге айналды, бұған елде қажетті функционалды, техникалық және (немесе) пайдалану сипаттамалары бар бағдарламалық жасақтама болмаған жағдайлар кірмейді. Осыған ұқсас Нормативтік-құқықтық актілер Қазақстан үшін де өзекті болады және бағдарламалық қамтылымның отандық өндірушілерін ынталандыратын болады;

Қазақстанда ақпаратты қорғау саласында ғалымдардың шоғырланған сыни массасы жоқ, Ақпараттық қауіпсіздік саласында ғылыми мектеп нашар дамыған. Нәтижесінде халықаралық еңбек нарығында ақпаратты қорғау саласында бәсекеге қабілетсіз мамандарды пассивті даярлау жүріп жатыр. [3]

Шетелдік жоғары оқу орындарында Ақпараттық қауіпсіздік саласында мамандар даярлау қоғамның ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында мемлекеттік біліктілік органдарын қамтамасыз ету үшін жеке, қоғамдық және Мемлекеттік, материалдық, әлеуметтік және рухани мүдделерді келісу талап етіледі. Осыған байланысты өте маңызды ақпараттық міндет-халықтың ұлттық мүдделерін дұрыс тұжырымдау және түсіндіру. Оны шешпей, халықты ақпараттандыру проблемаларын жеңуде табысқа сенуге болмайды. Қазақстанның көпұлтты халқын біріктіру бойынша жоспарлы жұмыс қажет;

– хабардар болу проблемаларын шешудің қиындығы халық халықаралық құқықтық нормаларды, шетелдік заңнаманы, Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасын және құқық қолдану практикасын мұқият талдау негізінде ақпараттық қауіпсіздікте жүйелі құқықтық реттеуді одан әрі дамытуды қажет ететін антимемлекеттік күштерден билік органдарының қызметі туралы ақпаратты жиі алатындығынан тұрады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарова Е.А. қазіргі кезеңдегі Ресейдегі адам құқықтары қозғалысының өзгеру тарихы // *SWorld: ана-ала Халықаралық ғылыми еңбектер жинағы. ғылыми.-практ. конф. "Ғылыми зерттеулер және оларды практикалық қолдану. Қазіргі жағдай және даму жолдары 2012". Вып. 3. – Т. 29. Одесса: "КУПРИЕНКО" баспасы, 2012. 42-47 б.*

2. Нисневич Ю.А. өркениеттің постиндустриалды дамуы жағдайындағы транзит мәселелері / *ММУ хабаршысы, 12 серия саяси ғылымдар. – М., 2002, No3. 95 б.*

3. Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаев Қазақстан Халықтары Ассамблеясының XI сессиясында 22 қараша 2005 ж.

4. Ляпбаева Н.И. Әлеуметтік қауіпсіздіктің кейбір теориялық мәселелері.// *ВЕСТНИК Серия «Международная жизнь и политика» №1-2(52-53), 2018 г. – С 66-67.*

Голоднюк С.О.¹, Шонай А.А.¹

¹Студент 3 курса института Сорбонна-Казахстан,

Казахского Национального Педагогического Университета им. Абая

¹Научный руководитель: старший преподаватель кафедры международного права Института Сорбонна-Казахстан Казахского национального педагогического университета имени Абая
г. Алматы, Казахстан

ЗАЩИТА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В СООТВЕТСТВИИ С УНИВЕРСАЛЬНЫМ МЕЖДУНАРОДНЫМ ПРАВОМ

Аннотация

В настоящей статье описывается проблематика международной защиты прав человека в соответствии с международно-правовыми нормами, в частности с универсальным международным правом. Рассматриваемая тема актуальна на сегодняшний день как никогда. В статье приведены основные институты, вытекающие из вышеприведенного законодательства. Современное общество ставит себе задачей «содействовать укреплению мира и безопасности путем расширения сотрудничества народов в области образования, науки и культуры в интересах обеспечения всеобщего уважения справедливости, законности, прав человека, а также основных свобод, провозглашенных в Уставе Организации Объединенных Наций для всех народов без различия расы, пола, языка или религии».

Ключевые слова: Организация Объединенных Наций, защита прав человека, личность человека, права мужчин и женщин, международное право.

С.О. Голоднюк¹, А.А. Шонай¹

¹Сорбонна-Қазақстан институтының 3 курс студенті,

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

¹Ғылыми жетекшісі: Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Сорбонна-Қазақстан институты Халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы
Алматы қ., Қазақстан

ЖАЛПЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТА АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ

Аңдатпа

Осы бапта халықаралық-құқықтық нормаларға, атап айтқанда әмбебап халықаралық құқыққа сәйкес адам құқықтарын Халықаралық қорғау проблематикасы сипатталады. Қарастырылып отырған тақырып бүгінгі күні бұрынғыдан да өзекті. Мақалада жоғарыда аталған заңнамадан туындайтын негізгі институттар келтірілген. Қазіргі қоғам өзіне "Біріккен Ұлттар Ұйымының Жарғысында нәсіліне, жынысына, тіліне немесе дініне қарамастан барлық халықтар үшін жарияланған әділеттілікті, заңдылықты, адам құқықтарын, сондай-ақ негізгі бостандықтарды жалпыға бірдей құрметтеуді қамтамасыз ету мүддесінде білім, ғылым және мәдениет саласындағы халықтардың ынтымақтастығын кеңейту арқылы бейбітшілік пен қауіпсіздікті нығайтуға жәрдемдесу" міндетін қойып отыр.

Түйінді сөздер: Біріккен Ұлттар Ұйымы, Адам құқығын қорғау, адам тұлғасы, ерлер мен әйелдер құқығы, Халықаралық құқық.

Golodnyuk S. O.¹, Shonai A. A.¹

¹Étudiant en 3e année à l'institut Sorbonne-Kazakhstan,

*¹Directeur scientifique: maître de conférences au département de droit international de l' & apos; institut Sorbonne-Kazakhstan de l' & apos; Abai Kazakhe Université Pédagogique nationale
Almaty, Kazakhstan*

PROTECTION DES DROITS DE L'HOMME EN VERTU DU DROIT INTERNATIONAL UNIVERSEL

Abstrait

Le présent article décrit la problématique de la protection internationale des droits de l'homme conformément au droit international, en particulier au droit international universel. Le sujet à l'examen est d'actualité aujourd'hui plus que jamais. L'article présente les principales institutions découlant de la législation ci-dessus. La société moderne se pose pas la tâche de promouvoir la paix et la sécurité grâce à l'élargissement de la coopération des peuples dans le domaine de l'éducation, la science et la culture afin d'assurer le respect universel de la justice, du droit, des droits de l'homme et des libertés fondamentales proclamés dans la Charte de l'Organisation Des Nations unies pour tous les peuples, sans distinction de race, de sexe, de langue ou de religion».

Mots clés: Nations Unies, protection des droits de l'homme, personnalité de l'homme, droits d'homme et de la femme, droit international.

Организация Объединенных Наций была создана после Второй мировой войны в первую очередь для обеспечения мира и безопасности во всем мире. С самого начала основатели осознавали тесную связь между миром и правами человека: только в условиях мира люди могут в полной мере реализовать свои права. Никогда больше людей не должны преследовать зверства; никогда больше они не должны становиться жертвами политики геноцида, подобной той, которая оказала разрушительное воздействие на Общества по всей Европе.

Соответственно, в преамбуле Устава Организации Объединенных Наций одной из целей Всемирной организации является «подтверждение нашей веры в основные права человека, в достоинство человеческой личности, в равные права мужчин и женщин, а также наций, больших и малых». Дополнительные положения были включены в текст самой Хартии. В пункте 3 статьи 1 говорится, что Организация Объединенных Наций несет ответственность за «развитие и поощрение уважения прав человека и основных свобод для всех, независимо от расы, пола, языка или религии».

На учредительной конференции, которая состоялась в Сан-Франциско, из-за нехватки времени оказалось невозможным дополнить Хартию письменным каталогом прав человека. Однако было принято решение учредить его сразу же после вступления в силу Устава через соответствующий специализированный орган-комиссию по правам человека.

После всего лишь нескольких лет подготовительной работы в этой комиссии Генеральная Ассамблея 10 декабря 1948 года провозгласила Всеобщую Декларацию прав человека (ВДПЧ) "общим идеалом, которого должны достичь все народы и все нации". Текст не был принят единогласно. Восемь стран, 10 Социалистических Штатов в то время, а также Саудовская Аравия и Южная Африка воздержались при голосовании, не было зарегистрировано голосов против.

БДИПЧ проложило путь к развитию прав человека. Впервые в истории человечества был составлен список основных прав человека в интересах всех, основанный только на их качестве человека без каких-либо различий или дискриминации. Предыдущие заявления о правах человека, включая Декларацию прав человека и гражданина Франции (1789 г.) и Билль о правах США (1789/1791 г.), были ограничены во многих отношениях. Женщины не пользуются теми же правами, что и мужчины; рабство было законным; и во многих странах личное богатство играло решающую роль при определении того, кто пользуется правами и привилегиями. Кроме того, народы стран, находящихся под колониальным режимом, жили в структурном государстве, основанном на дискриминации. Таким образом, БДИПЧ стало основополагающим манифестом новой концепции прав человека во всем мире. Будучи резолюцией Генеральной Ассамблеи, она никогда не была юридически обязательным документом, а была источником вдохновения,

способствовавшим не только процессу кодификации в рамках Организации Объединенных Наций, но и служила образцом для национальных конституций во всем мире.

Первым достижением в области обязательного международного права стало принятие в 1965 году Международной конвенции о ликвидации всех форм расовой дискриминации. Год спустя Генеральная Ассамблея консенсусом приняла два межнациональных пакта: один об экономических, социальных и культурных правах (PIDESC) и другой о гражданских и политических правах (PIDCP). На сегодняшний день подавляющее большинство государств – членов присоединились к этим двум пактам-164 государства-участника PIDESC и 168 государств-участников PIDCP. Всеобщая декларация вместе с обоими пактами составляют так называемый «международный Билль о правах человека». Еще один документ по борьбе с дискриминацией-Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин (КЛДЖ) – был принят в 1979 году.

С самого начала в Уставе Организации Объединенных Наций была определенная двусмысленность. Несмотря на то, что ужасы массовых убийств, совершенных в Европе, стали движущей силой включения прав человека в организацию, в уставе по-прежнему очень расплывчаты в отношении способов осуществления на местном уровне. Статья 68 предусматривает создание экономическим и социальным Советом Комиссии по поощрению прав человека, но пункт 7 статьи 2 предписывает Организации Объединенных Наций не вмешиваться в дела, «которые по существу относятся к национальной юрисдикции государства». На протяжении более десяти лет господствовало мнение, которое активно поддерживала группа социалистических государств, что нынешняя практика поощрения и защиты прав человека действительно касается дел, относящихся в основном к национальной юрисдикции. После принятия двух международных пактов в 1966 году это мнение уже не вызывало доверия.

Таким образом, Генеральная Ассамблея и Комиссия по правам человека приступили к постепенному рассмотрению положения в области прав человека в государствах, против которых были поданы жалобы в Организацию Объединенных Наций. Сначала процедуры держались в секрете. Однако с середины 1970-х годов все изменилось. Сегодня Ассамблея открыто выражает эту обеспокоенность в отношении государств, которые совершают серьезные и широко распространенные нарушения прав человека. Две резолюции Генеральной Ассамблеи значительно расширили полномочия Организации Объединенных Наций. В 2005 году Ассамблея провозгласила доктрину "ответственности за защиту", также известную как "R2P" (резолюция 60/1 Ассамблеи). Согласно этой доктрине, каждое государство несет ответственность за "защиту своего населения от геноцида, военных преступлений, этнических чисток и преступлений против человечности". В этом нет ничего принципиально нового, поскольку эта ответственность напрямую вытекает из признания основных прав человека в качестве основных принципов международного правопорядка. Новым элементом R2P является утверждение о том, что если государство не выполняет свои обязательства, Совет Безопасности может осуществлять свои полномочия в соответствии с Главой VII Устава для защиты пострадавшего населения. В случае Ливии в 2011 году она впервые использовала эту функцию (резолюция 1973 (2011) Совета безопасности), что привело к значительному расширению понятия международного мира и безопасности, поскольку термин "МЕЖДУНАРОДНЫЙ" интерпретировался как включающий серьезные нарушения международного правопорядка в области прав человека.

Совет по правам человека (СПЧ), созданный в 2006 году, значительно расширил функции международного сообщества по обзору. Он состоит из 47 государств-членов и проводит три очередных ежегодных сессии и при необходимости может собираться на специальную сессию. Он является основным документом, который позволяет применять принцип, согласно которому права человека по своей сути являются вопросом, представляющим международный интерес. Среди процедур, введенных Советом по правам человека, универсальные периодические обзоры (УПО) являются наиболее эффективными. Все государства-члены Организации Объединенных Наций согласились пройти тест для оценки своей практики в области прав человека, состоящий из рецензирования. Экзамен проводится в течение четырехлетнего цикла. Если государство не выполняет обязательства, вытекающие из договоров по правам человека, положения Всеобщей Декларации прав человека служат нормой для оценки поведения государства. Заключительный этап УПО проводится во время трехчасового совещания, что не позволяет

проводить длительные допросы, но позволяет выявить пробелы, которые будут рассмотрены на открытом заседании. В конце процесса государство, в отношении которого проводится обзор, указывает, объявляет среди множества рекомендаций те, которые оно соглашается выполнить, и те, которые оно отклоняет.

Таким образом, последнее слово за государством, поскольку Совет по правам человека воздерживается от формулирования коллективного мнения. Основное преимущество УПО заключается в том, что обзор проводится максимально близко к реалиям без оговорок или дипломатических мер предосторожности.

В определенной степени УПО скрывает работу экспертных органов, которые были созданы отдельно для каждого из договоров по правам человека. Само собой разумеется, что Комитет по правам человека, который следит за соблюдением обязательств, вытекающих из Международного пакта о гражданских и политических правах, в конечном итоге сыграл ведущую роль в том, что все «негативные права» попадают под его юрисдикцию. Соответственно, комитет обладает наибольшим опытом и поэтому призван разработать общие правила, применимые ко всем этим правам.

Список использованных источников:

1. Саидов А.Х. *Международное право прав человека / отв. ред. Б.Н. Топорнин.* – М.: МЗ Пресс, 2002.
2. *American Declaration of the Rights and Duties of Man* (англ.)
3. *Международный билль о правах человека* (англ.)
4. *OHCHR / International Law*
5. *CERD information note on inter-state communications 30 August 2018* (англ.)
6. *Конвенция СНГ о правах и основных свободах человека, Положение о Комиссии по правам человека СНГ*
7. Хански Р., Сукси М. (ред.) *Введение в вопросы международной защиты прав человека Перевод на русский язык подготовлен московским издательством «Права человека» в 1997-1998 гг. Переводчик А. Иванченко. Редактор Л. Архипова*
8. Исмаилов Б.И. *Становление современной системы международно-правовой защиты прав человека: Учебное пособие.* – Т.: РЦПКЮ. – 2012 – С. 76.

**ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ҚАЗІРГІ
ЗАМАНҒЫ ЖҮЙЕСІН ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ**

**ТРАНСФОРМАЦИЯ СОВРЕМЕННОЙ
СИСТЕМЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

**TRANSFORMATION OF THE MODERN SYSTEM
OF INTERNATIONAL RELATIONS**

УДК 11.25.35

А.Қ. Мирманова¹, Л.Х. Матакбаева¹

*¹Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті,
Сорбонна-Қазақстан институтының 2-курс магистранты*

*¹Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті,
саяси ғылымдарының докторы, халықаралық қатынастар
кафедрасының профессоры,
Алматы қ., Қазақстан*

**ТӨРТІНШІ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ЭЛЕМЕНТІ РЕТІНДЕ
ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ КӨЛІК ЖҮЙЕСІН ЕНГІЗУ**

Аңдатпа

Бұл мақалада Қазақстанның көліктік – логистикалық жүйесін оңтайландыру мақсатында жоғары транзиттік әлеуеті бар елдердің тәжірибесін зерттей отырып интеллектуалды көлік жүйесін енгізу қарастырылады. Көлік қызметтеріне сұраныстың өсуі, бір жағынан, көлік желісінің кеңеюіне және жаңа көлік инфрақұрылым құрылысының салынуына, бір жағынан, қауіпсіздік пен сапаны қамтамасыз ететін жаңа көліктік технологиялардың дамуына түрткі.

Қазақстанның халықаралық инфрақұрылымдық жобаларға қатысуы аясында, сондай-ақ ұлттық стратегиялық мақсаттарға жету үшін көлік жүйесінің тұрақты және жедел дамуы ел үшін маңызды бола бастады. Көлік жүйесін дамытудың міндеттері ең алдымен оның негізгі элементі ретінде қолданыстағы көлік инфрақұрылымын жаңғыртуға бағытталған. Бұл ретте географиялық орналасуы мен жоғары транзиттік әлеуеті Қазақстанның көліктік – логистикалық инфрақұрылымы қызметтеріне сұраныстың қалыптасуына ықпал етеді.

Көлік жүйесінің тұрақты әрі тиімді жұмыс жасауы – мемлекеттің экономикалық өсімінің кепілі. Халықаралық тасымалдаулардағы басқа мемлекеттермен, мемлекет ішіндегі аймақтар мен қалааралық орнатылған байланыс пен өзара ынтымақтастық бизнестің, кәсіпорындардың дамуына, білім беру, ғылым, қоғамдық орталықтар мен өмір сүру деңгейінің өсімінің негізі. Инновация енгізу жүйесі – инновациялық экономикадағы білім үйлестіру мен халықаралық үйлестіруді қажет ететін ең маңызды элементтердің бірі.

Автор бұл тақырыпты зерттеу кезінде дамыған мемлекеттердің тәжірибесін зерттей отырып, дамушы мемлекеттерге енгізілу процессіне қойылатын талаптарға ерекше назар аударған. Жаңа жүйенің қалыптасуы мен инновациялардың енгізілуі болашақта жүргізілетін зерттеулер мен технологияларды дамытуға, жаңа продуктілерді шығарумен қатар, потенциалды пайдаланылатын құрылымдардың ортақ нарықта тең қолдама табылуына әкеледі.

Түйінді сөздер: интеллектуалды көлік жүйесі, индустриалды мемлекеттер, ынтымақтастық, инфрақұрылым, интеграция, ортақ нарық, бизнес, стратегиялық серіктестік.

Мирманова А.К.¹, Матакбаева Л.Х.¹

¹магистрант 2 курса специальности международных отношений

Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им.Абая

¹д.полит.н., профессор кафедры международных отношений

Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им.Абая

г. Алматы, Казахстан

ВНЕДРЕНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ТРАНСПОРТНОЙ СИСТЕМЫ КАК ЭЛЕМЕНТА ЧЕТВЕРТОЙ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

Аннотация

В данной статье рассматривается внедрение интеллектуальной транспортной системы в Казахстане с целью оптимизации транспортно – логистической системы республики. Рост спроса на транспортные услуги, с одной стороны, стимулирует расширение транспортной сети и строительство новой транспортной инфраструктуры, с другой стороны, развитие новых транспортных технологий, способствуют обеспечению качества и безопасности..

В рамках участия Казахстана в международных инфраструктурных проектах, а также для достижения национальных стратегических целей стабильное и ускоренное развитие транспортной системы становится все более важным для страны. Задачи развития транспортной системы направлены, прежде всего, на модернизацию существующей транспортной инфраструктуры как ее ключевого элемента. При этом географическое положение и высокий транзитный потенциал способствуют формированию спроса на услуги транспортно-логистической инфраструктуры Казахстана.

При рассмотрении данной темы автор, изучал опыт развитых государств, уделял особое внимание требованиям, предъявляемым к процессу внедрения интеллектуальной транспортной системы. Формирование новой системы и внедрение инноваций приведет к развитию исследований и технологий, которые будут проводиться в будущем, наряду с выпуском новых продуктов, к тому, что потенциально используемые структуры окажут равную поддержку на общем рынке.

Стабильное и эффективное функционирование транспортной системы-залог экономического роста государства. Налаженная связь и взаимное сотрудничество в международных перевозках с другими государствами, внутригосударственными регионами и междугородними регионами-основа развития бизнеса, предприятий, роста образования, науки, общественных центров и уровня жизни. Система инноваций является одним из важнейших элементов инновационной экономики, требующей согласования знаний и международной координации.

Ключевые слова: Интеллектуальная транспортная система, индустриальные государства, сотрудничество, инфраструктура, интеграция, общий рынок, бизнес, стратегическое партнерство.

Mirmanova A.K.¹, Matakbayeva L.H.¹

¹2nd year master's student of the specialty of international relations

Institute Sorbonne -Kazakhstan, KazNPU named after Abay

¹d.polit.sciences., Professor of the Department of International Relations

Institute Sorbonne -Kazakhstan, KazNPU named after Abay

Almaty, Kazakhstan

INTRODUCTION OF AN INTELLIGENT TRANSPORT SYSTEM AS AN ELEMENT OF THE FOURTH TECHNOLOGICAL REVOLUTION

Abstract

This article discusses the introduction of an intelligent transport system in order to optimize the transport and logistics system of Kazakhstan, having studied the experience of countries with high transit potential. The growth in demand for transport services, on the one hand, stimulates the expansion of the transport network and the construction of new transport infrastructure, on the other hand, the development of new transport technologies that ensure safety and quality.

As part of Kazakhstan's participation in international infrastructure projects, as well as to achieve national strategic goals, stable and accelerated development of the transport system is becoming increasingly important for the country. The tasks of developing the transport system are primarily aimed at modernizing the existing transport infrastructure as its key element. At the same time, the geographical location and high transit potential contribute to the formation of demand for transport and logistics infrastructure services in Kazakhstan.

When studying this topic, the author, studying the experience of developed countries, paid special attention to the requirements for the implementation process in developing countries. The formation of a new system and the introduction of innovations will lead to the development of research and technologies that will be carried out in the future, along with the release of new products, to the fact that potentially used structures will provide equal support in the common market.

Stable and efficient functioning of the transport system is the key to the economic growth of the state. Established communication and mutual cooperation in international transportation with other states, domestic regions and intercity regions is the basis for the development of business, enterprises, the growth of education, science, community centers and living standards.

We are talking about the disintegration of the large populous states, about their decay into small fragments. As the result of this split fanatics may come to power and further spread of extremism. The innovation system is one of the most important elements of the innovation economy, which requires harmonization of knowledge and international coordination.

Keywords: Intellectual transportation system, industrial states, cooperation, Infrastructure, common market, business, integration, strategic partnership.

XXI ғасыр төртінші технологиялық революцияның қызу даму үстіндегі кезеңінде, көлік логистикасының рөлінің маңызы бүкіл әлем бойынша мойындалды, әрі ұлттық экономиканың сегменттері үшін тиімділігін дәлелдеді. Көлік логистикасының әлемдік нарықтағы құны 3,1 триллион долларды құрады, бұл әлемдік ЖІӨ-нің 7,1 пайызын құрайды.

Қазіргі кезде, Қазақстан Республикасының көлік – логистика секторы жетекші сала емес. Бұл проблеманың шешімі көлік жүйесінің негізгі элементі ретінде қолданыстағы көлік инфрақұрылымын жаңғырту. Бұл ретте географиялық орналасуы мен жоғары транзиттік әлеуеті Қазақстанның көліктік-логистикалық инфрақұрылымы қызметтеріне сұраныстың қалыптасуына ықпал етеді. Жаңа жүйенің қалыптасуы мен инновациялардың енгізілуі болашақта жүргізілетін зерттеулер мен технологияларды дамытуға, жаңа продуктілерді шығарумен қатар, потенциалды пайдаланылатын құрылымдардың ортақ нарықта тең қолдама табылуына әкеледі.

Интеллектуалды көлік жүйесін Қазақстан немесе басқа индустриалды мемлекеттерде орнатылуын қамтамасыз ету үшін, дамыған постиндустриалды мемлекеттердің интеллектуалды көлік жүйесінің дамыту тәжірибесімен танысу керек. Жүргізілген зерттеулерге сәйкес, алғашқы интеллектуалды көлік жүйесінің (ИКЖ) коммерциялық қолданылуы Жапонияда бастауын тапты. ИКЖ – жаңа жол транспорттық жүйесіндегі дамыған ақпараттық-коммуникабельді технологиялардың басқаруымен пайда болған жалпы термин. Жапония жолдарындағы көлік санының өсуі мен қоршаған ортаға алаңдаушылық осы жүйенің пайда болуына себепкер. Қазіргі таңда Жапониямен қатар ИКЖ саласындағы озық технологиялар Сингапур мен Оңтүстік Корея елдеріне тиесілі.

Интеллектуалды көлік жүйесі (ИКЖ) – жол-көлік қозғалысын, адамдарды, жолдарды байланыстыра отырып, озық технологиялар арқылы жол қозғалысындағы проблемаларды алдын алу немесе шешу үшін арналған жаңа тасымалдау жүйесі. Мысалға, жүргізушіге трафик туралы ақпаратты жол бойындағы сенсор бергіштері (датчик) арқылы қамтамасыз ету.

Соңғы уақытта, Азия Тынық мұхиты аймағындағы жол инфрақұрылымын дамытып жатқан елдердің саны күннен күнге артуда. Сонымен қатар, қарқынды экономиканың дамуы урбанизация, көлік пайдаланушылардың санының өсіміне, жол кептелістері және күрделі экологиялық проблемаларының пайда болуына әкеледі. Осы жағдайда, көптеген елдер қозғалыс проблемасын шешуде интеллектуалды көлік жүйесіне жүгінуде. Осындай жағдайды ескере отырып, Азаматтық Құрылыс жөніндегі Азиялық Үйлестіру Кеңесі 2012 жылы «Азия Тынық мұхит елдерінің жол қозғалыс проблемаларын ИКЖ арқылы шешу» тақырыбында кездесу өткізді. Жапондық құрылыс инженерлер қоғамы ұсынған «ТС-16» жобасы Техникалық Комитеттің Үйлестіру Отырысында қабылданды [1].

ИКЖ адамдарға өте ыңғайлы қосымшалар ұсынады. Әсіресе, жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың арқасында шағын бизнес саласының саны артуда, ол дегеніміз экономиканың өсіміне тікелей әсер ететін фактор.

ИКЖ құрайтын негізгі құрылымдары: автоматтандырылған жол қозғалысын басқару жүйесі, трафик менеджменті, электронды жол ақысын жинау жүйесі (ETC), автобус локациясын анықтайтын жүйе,

ақпаратты жинау жүйесі, ақпаратты өңдейтін жүйе, ақпаратпен қамтамасыз ету жүйесі, ақпараттық коммуникация жүйе. ИКЖ орнатылуының ең басты үш компоненттері – картаға түсіру, навигация және ақпараттық коммуникация. Ақпараттық коммуникация технологиясы телекоммуникация және хабар тарату технологиялары, сондай-ақ, сандық радио және жақын радиустағы радиобайланыс арқылы жүзеге асырылады. Аталған байланыс құралдары бір жақты немесе екі жақты, алыс немесе жақын, сондай-ақ тегін немесе ақылы болғандықтан оларды қолдану түрлеріне сәйкес байланыс құралдардың оңтайлы амалдарын зерттеп, ыңғайлы жаратуға ықпал ету керек.

Сонымен қатар, ИКЖ орнатуда жалпы платформаның құрылуы өте маңызды. Нақтырақ, жалпы коммуникациялық инфрақұрылым, жалпы қарым-қатынас әдістері, деректер жинау әдістерін орнату барысында борттық құрылғы және үйлесімді жүйелерге ерекше көңіл бөлу керек.

Жалпы платформаның құрылуы пайдалану ыңғайлығын арттырады деген ойда, мысалы бір борттық құрылғының бірнеше үйлесімді жүйесімен қамтамасыз етілуі.

Әр елдерде интеллектуалды көлік жүйесінің ерекшеліктері бар, яғни мемлекеттердің жер аумағы, халық саны, экономикалық жағдайы, сыртқы және ішкі саясаты, әр түрлі факторларды ескере отырып, мемлекетке тиесілі мәселелерді шешуге ілесу. Дамыған постиндустриалды мемлекеттердің интеллектуалды көлік жүйесінің дамыту тәжірибесімен бөлісіп, сонымен қатар, жас мамандарды «Болашақ» сияқты бағдарламалармен оқыту, Жапония, АҚШ, Қытай алып мемлекеттердің жаңа технологияларының ортақ платформасын құру дамушы мемлекеттерге үлкен мүмкіндік туғызады. Алайда, бір мемлекеттің ИКЖ екінші мемлекетке орнату мәселені шешудегі бірінші сатысы, орнатылған жаңа технологиялардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету керек. Яғни, климаттық өзгерістерге сәйкес қауіпсуздік іс-шараларының әр мемлекетке сай жеке пункттардың болуы аса маңызды. Мысалы, Жапонияда жер сілкінісі, АҚШ-та дауыл, торнадо, Қытай климатының муссондық сипаты, Австралия климатының ерекшеліктері, пассат желі, орман өрттері және тағы да басқа ерекшеліктерді ескере отырып, арнайы климатқа үйлесімді болуы тиіс. Сонымен қатар, ортақ платформаның орнауы көлік құралдарына сұраныстың өсіміне, жаңа көлік инфрақұрылымдардың құрылыстарына, көлік технологияларын жетілдіруіне итермелейді.

ИКЖ және оған қатысты технологиялар көлік инфрақұрылымының қалалық ұтқырлық әсерінен пайда болған мәселелерді шешуде таптырмайтын шешім болып табылады. Көптеген мемлекеттер немесе агенттіктер арнайы қалалардың ерекшеліктеріне сәйкес инфрақұрылымдарды орнатады. Қалалық аймақтардың өсуі немесе урбанизация деңгейінің артуы ИКЖ сұраныстың артуына әкелді.

Әр мемлекетте ИКЖ өзінің саяси, географиялық, қаржылық жағдайына байланысты сәйкес технологиялармен қамтамасыздандырылған ИКЖ орнатылған. ИКЖ халықаралық қатынастарда рөлі өте маңызды. Мемлекеттер арасындағы тауар айналымын екі жаққа тиімді, әрі қиындықтарсыз жүруі қарым – қатынастарды нығайтады. Көлік жүйесінде жаңа технологиялардың көлік инфрақұрылымымен қамтамасыз етуі әлеуметтік – экономикалық мәселелерді шешуде маңызды роль атқарады. Себебі, аумақтың заманауи дамыған көлік жүйесімен жабдықталуы өндірістік күштердің орналастыруына ықпал етеді, бұл сәйкесінше интеграциялық әсер тудырады. Жалпы ИКЖ ортақ платформасының пайда болуы мемлекеттердегі мульти – модальды жүйенің халықаралық интеллектуалды көлік жүйесімен біріктіруіне әкеледі. Дамыған мемлекеттердің ИКЖ дамытуда тәжірибесін зерттеу арқылы, және тәжірибемен, ақпаратты өңдеуде заманауи технологиялардың, автоматтандырылған жүйелердің жетілдіру тәжірибесімен алмасу арқылы ИКЖ жаңа деңгейге көтеруге болады. Сонымен қатар, ИКЖ тек қана жол қозғалысын басқаруда ғана емес, басқа салаларда да қолдануға болады. Мысалы, бейне бақылау технологиялары, арнайы желі арқылы коммуникация технологиялардың ақпаратпен қамтамасыз ету жүйесі, автоматтандырылған қаржы операцияларын жүргізетін технологиялар, ғаламторсыз ақпаратпен қамтамасыз ететін жүйелер өмір сүру деңгейін жақсартуға пайдалануға болады. ИКЖ тек дамыған және кейбір дамушы мемлекеттерде даму үстінде, алайда мұндай тез даму әзірше толыққанды жол қозғалысында қауіпсіздікті қамтамасыз ете алмайды. ИКЖ лидерлері өздерінің инвестицияларын жүйені басқа мемлекеттерде орнатуға және дамытуға бөледі.

Қазіргі таңда, ИКЖ саласында мемлекеттік реттеудің қажеті күннен-күнге артуда. Мемлекеттің жүйені орнату және оны дамытуда комплексті интеграциялық шешімдердері қажет етеді. Нормативті заңнамалар мен нормативті – техникалық базасының орнатылуы аса маңызды. Сонымен қатар, интеллектуалды көлік жүйесіне қатысты халықаралық стандарттарға сәйкес заңнамалар қабылдануы тиіс.

Көлік жүйесін дамытуда интеллектуалды көлік жүйесінің алдында келесі міндеттер қойылған:

1. Қоғамдық көлік пайдаланушыларға кешенді қауіпсіздікті қамтамасыз ету
2. Жол қозғалысын басқару жүйесін оңтайландыру

3. Ірі қалаларда жол кептелісі мен көлік ағынының өсу проблемаларын шешу. Сонымен қатар, ИКЖ технологиялары арқылы жүрдек жолдарында қадағалау, жол үстінде қауіпті жағдайларды алдын алу, қоғамдық көлік қауіпсіздігін арттыру, және сәйкесінше қозғалыс маршрутты, аялдама, маршруттарды қадағалау және тиімділігін арттыру. Сонымен қатар, ИКЖ енгізу барысында отандық ғылыми және

интеллектуалды потенциалын қолдану қажет.

Қазақстанға тоқталатын болсақ, елдің географиялық позициясы, яғни Еуразия континентінің ортасындағы Еуропа және Азияның қиылысында орналысуы, ҚХР және РФ сияқты алып мемлекет-терімен көршілес болуы, мемлекеттің Еуразия корридорларында мықты интеллектуалды көлік жүйесін құруға барлық мүмкіншіліктер тудырады. Сонымен қатар, Қазақстан территориясы арқылы негізгі 5 халықаралық көлік корридорлары белгіленген:

1. Транс – Азия темір жолы оңтүстік корридоры. Батыс Еуропа мен Қытай, Корей түбегін және Жапония мен Ресейді байланыстырады (Достық/Қорғас – Ақтоғай – Саяқ – Мойынты – Астана – Петропавл/Пресногорская аймақтарын).

2. Транс – Азия темір жолының солтүстік корридоры. Бұл корридор: Солтүстік Шығыс Еуропа – Қытай және Түркия, Иран, Орталық Азия арқылы Оңтүстік – Шығыс Азия бойымен өтеді (Достық/Қорғас – Ақтоғай – Алматы – Шу – Арыс – Сарыағаш).

3. ТРАСЕКА. Шығыс Еуропа мен Орталық Азияны Қара теңіз, Кавказ және Каспий теңізі арқылы байланыстырады (Достық/Қорғас – Алматы – Ақтау аймақтары, сонымен қатар, Жезқазған – Бейнеу, Ахалкалаки (Грузия) – Карс (Түркия) арқылы).

4. Солтүстік – Оңтүстік. Солтүстік Еуропаға Парсы шығанағы мемлекеттері мен Ресей және Иран арқылы, Қазақстан салаларының қатысуымен өтеді, яғни: Ақтау портынан – Орал және Ресей аймақтары мен Ақтау – Атырау, сонымен қатар, жаңа Үзен – Берекет (Түркіменстан) – Горган (Иран) темір жол арқылы.

5. Транс – Азия темір жолының Орталық корридоры. Бұл – Орталық Азия

Бұл корридорлар Шығыс – Батыс арасындағы арақашықты жүк тасымалдау үшін едәуір қысқартуға мүмкіндік береді. [3].

Алайда бұл жобаларды оңтайландыру үшін жаңа технологиялар мен көлік инфрақұрылымының енгізілуін қамтамасыз ету қажет. Мысалы, ИКЖ – нің ақпарат жинау инфрақұрылымдары мен байланыс желілері арқылы, пойыз туралы ақпаратты спутник арқылы анықтап, өндеп, оны сандық картаға түсіру.

Жапонияның темір жол желілері толықтай ИКЖ қамтамасыздандырылған. 2019 жылы мамыр айында жаңа жылдам жүрдек пойызын Синкансэн желісіне Alfa – X моделін таныстырды. Әрине, Жапонияның жер көлемі мен Қазақстанның немесе мемлекетаралық арақашықтығы әртүрлі. Алайда, «Синкансэн» желісі 56 жылдың ішінде, 1964 жылдан бастап бірде-бір адам құрбандары бар апаттар тіркелмеген. Басқа мемлекеттер темір жол көлігінің қауіпсіздігіне қатысты мұндай жетістіктермен мақтана алмайды.

Тәуелсіздік алғалы бері, Қазақстанда мыңдаған км темір жолдар құрылған болатын: «Арқалық – Шұбаркөл», Өзен – Түркіменстанмен шекара, «Жезқазған – Бейнеу», Ақсу – Дегелен, Хромтау – Алтынсарин, Шар – Өскемен, Жетіген – Қорғас, жалпы ұзындығы шамамен 2400 км.

Қазіргі таңда, Қазақстан темір жолының пайдалану ұзындығы 4800 000 км құрайды құрайды, қос жолдарды қоса алғанда – 4900 000 км (33%), электрлендірген желі – 4200 000 км (28%). Жапониядағы «Синкансэн» желісі 2764,4 км құрайды. Айырмашылығы 4 есеге артық. Алайда, Қазақстандағы автомобиль жолдарының жалпы ұзындығы 128 000 км, бұл қоғамдық жолдардан 96 000 км-ге көп, оның ішінде 23 000 км республикалық маңызға ие, 72 000 км аймақтық және облыстық маңызы бар.

Транзиттік трафик Орталық Азия, Ресей және Қытай мемлекеттері аралығында жүріп жатыр. 6 халықаралық жолдар Қазақстан территориясы арқылы өтеді:

1. «Ташкент – Шымкент – Тараз – Алматы – Қорғас»
2. «Шымкент – Қызылорда – Ақтобе – Орал – Самара»
3. «Алматы – Қарағанды – Нур – Султан – Петропавл»
4. «Астрахань – Атырау – Ақтау – Түркіменстан»
5. «Омск – Павлодар – Семей – Малқапшағай»
6. «Нур – Султан – Қостанай – Челябинск – Екатеринбург»

Корридорлар арқылы жол қозғалысының қарқыны күніне 900 және 4600 000 көлік құралдарын құрады. Корридор бойымен ең жоғары көлік қарқыны 1300 және 6000. Қазіргі таңда, Батыс Еуропа – Батыс Қытай проектісі іске асырылуда, «Орталық – Оңтүстік» (Астана - Алматы), «Орталық – Шығыс» (Астана – Өскемен), «Орталық – Батыс» (Нур-Султан – Ақтобе – Атырау – Ақтау), Алматы – Өскемен, Қарағанды – Жезқазған – Қызылорда және Атырау – Астрахань жол проектілері іске асырылуда.

Ең ірі жобалардың бірі – «Батыс Еуропа – Батыс Қытай» халықаралық транзиттік әлеуеттіліктің қайта құруына әсер етеді, сонымен қатар Қазақстанның транзиттік потенциалына әсер ететіні сөзсіз. «Санкт-Петербург – Мәскеу – Төменгі Новгород – Казань – Оренбург – Ақтобе – Қызылорда – Шымкент – Тараз – Қордай – Алматы – Қорғас – Урумджи – Ланджу – Ляньюнган» маршрут бойындағы корридордың жалпы ұзындығы шамамен 8400 км. 2200 км Ресей Федерациясына тиесілі, 2700 км Қазақстан Республикасы, 3300 км ҚХР-ға тиесілі. Бұл жобаның негізгі артықшылығы Қытайдан Еуропаға жүк тасымалдау уақытын қысқаруы. Сонымен қатар, халықаралық транзиттік әлеуеттілігін арттыруға деген мүмкіншілік.

Көлік логистикасының рөлінің маңызы бүкіл әлем бойынша мойындалды, әрі ұлттық экономиканың сегменттері үшін тиімділігін дәлелдеді. Көлік логистикасының әлемдік нарықтағы құны 3,1 триллион долларды құрады, бұл әлемдік ЖІӨ-нің 7,1 пайызын құрайды.

Жүргізілген зерттеулерге сәйкес, мемлекеттің транзиттік көлемі – көлік саласындағы дамудың ұлттық және бәсекеге қабілеттілік деңгейінің көрсеткіші. Қазақстанның әлеуетті транзиттік потенциалының болашағы зор. Мемлекеттің транзиттік потенциалы жылына шамамен 2-2,5 миллиард долларды құрайды. Қазақстан арқылы негізгі транзиттік ағын: Ресей мен Орталық Азия, Қытай мен Орталық Азия аймақтары арқылы жүргізіледі. Оңтүстік – Шығыс Азиядан немесе Қытайдан Еуропаға транзитті ұйымдастыру кезінде, қатысушы мемлекеттердің саны үшеуден астам болса, қиындықтар тудырады. Шекаралар, тректі екі рет өзгерту, құжаттамаларды жүргізу, тарифтерді есептеудің күрделілігі және оның өсімі, мемлекеттердегі көлік жүйесінің әртүрлілігі, жүк тасымалдау жалдамдығын үш рет арттыру – бұның барлығы зерттелуге тиіс мәселелер. Жоғарыда көрсетілген Жапонияның ИКЖ дамыту тәжірибесін зерттей отырып, осындай шешімге келуге болады, яғни ИКЖ ортақ платформасының пайда болуы бұл мәселелердің ортақ шешімі бола алады. Себебі, Жапонияның басқа мемлекеттерге қарағанда ИКЖ – де ЕТС жүйесі арқылы толық дуплексті интерактивті байланыс түрін пайдалану, тасымалдаушы мемлекеттердің саны 3-тен асса да қиындық тудырмайды. Алайда, мемлекеттердің саяси, географиялық, қаржы ерекшеліктерін ескере отырып, тек қана Жапонияның интеллектуалды көлік жүйесін пайдалану екіталай. Алайда, ИКЖ ортақ платформасының орнатылу маңыздылығы сөзсіз, бұл жерде зерттеу жұмысында көрсетілген Жапонияның көлік инфрақұрылымындағы жетістіктері мен ерекшеліктеріне сәйкес тәжірибесін ескеру, болашақта халықаралық транзиттік әлеуеттілікті арттыратын жобалардың іске асырылуын оңтайландыратына күмән тудармайды.

Көлік логистикасын жетілдіруде тікелей құрастырылған тұрақты контейнерлік пойыздардың қозғалысын ашу өте маңызды. 2001 жылы алғаш контейнерлік пойыз «Алматы – Ақтау – Баку – Потти» бастауын тапты. Содан кейін Балтық – транзит (Балтық – Қазақстан/Орталық Азия) және Қазақстан Вектор (Брест – Алматы – Ташкент) іске қосылды. [4].

Жүргізілген зерттеулерді қорытындылай келе, мынадай шешімге келуге болады – экономикасы дамушы елдерге жаңа серпінді әлемнің шетінде қалып қоймай, жаһандық құн тізбегіне ену үшін зор күш-жігер жұмсау қажет. Ресурсқа бағдарланған елдер білім мен инновациялар экономикасына көшу бағытын алуы қажет. Әйтпесе, фундаментализмге оралу сценарийі өте ықтимал, бұл әлемдік экономиканың жаңа жүйесінің жаһандық проблемасына айналуына әкеліп соқтырады. Бұл ретте, көлік-логистикалық жүйесінде интеллектуалды көлік жүйесі аса маңызды рөл ойнайды, алайда, тиімділігін арттыру мақсатында жүйені үнемі жақсартып тұру қажет. Қазақстанның әлеуетті транзиттік потенциалының болашағы зор. Әлемдегі бәсекелестік салдарынан бір-біріне балама жаңа интеграциялық және инфрақұрылымдық жобалардың пайда болуы дамушы мемлекеттерге орасан зор мүмкіндіктер тудырады. Бұл Транс-Тынық мұхиты серіктестігі, жаңа Жібек жолының экономикалық белдеуі (Бір белдеу – Бір жол).

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Lynn K. *Intelligent Transportation Systems for Sustainable Development in Asia and the Pacific* / Lynn Kennedy, Mr. Jung-Hoon Lee // ESCAP. – 2017. – P. 27-37.
2. *United Nations. World Urbanization Prospects: The 2018 Revision / Department of Economic and Social Affairs, Population Division // Copyright by United Nations, made available under a Creative Commons license. – 2018. – P. 11-20.*
3. *United Nations. Logistics and Transport Competitiveness in Kazakhstan // UNECE. – 2019. – P.149-177.*
4. Садықов Б. Қазақстанның көліктік – логистика жүйесі: жағдайы мен даму мәселелері // *Журнал Қазақстан – Спектр. – 2019. – Т.1, № 3. – С. 57-69.*
5. Матакбаева Л.Х., Мирманова А.К. Социальноэкономическим аспектам в создании экономического знака Шелкового пути в России ВЕСТНИК Серия «Международная жизнь и политика» №4(63), 2020 г. стр. 97-98.

УДК 11.25.59

Мен Д.В.,¹ Пак Т.Н.¹

¹д. полит. наук, профессор КазНУ им. аль-Фараби
¹ст. преподаватель КазНУ им. аль-Фараби

СОВРЕМЕННЫЕ ТРАДИЦИИ, ОБЫЧАИ И КУЛЬТУРА КОРЕЙЦЕВ КАЗАХСТАНА

Аннотация

В статье авторы рассматривают политические аспекты современного состояния культуры и традиции корейцев за прожитые более 80 лет в Казахстане. Одной из задач показать некоторые изменения за исторический период. Они утверждают, что корейцы, проживающие в республике, перенесли депортацию в Казахстан из Дальнего Востока. Живя по соседству с разными народами много переняли в их обычаях и традициях. От этого не произошла ассимиляция, они не превратились в пыль истории.

Все, что фундаментально заложили их предки сохранили и умножили новыми условиями времени и местом постоянного жительства. В результате произошло, естественно, взаимообмен и взаимо-обогащение культур и традиций, которая несколько отличается от исторической родины.

Ключевые слова: Казахстан, Корея, корейцы, коре сарам, традиций, обычаи, культура, общение культур и традиций.

Д.В. Мен¹, Т.Н. Пак¹
¹Саяси ғылымдар докторы, профессор, ал-Фараби атындағы ҚазҰУ
¹аға оқытушы, ал-Фараби атындағы ҚазҰУ

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КОРЕЙЛЕРДІҢ ҚАЗІРГІ ДӘСТҮРЛЕРІ МЕН ӘДЕТ-ҒҰРЫПТАРЫ

Аңдатпа

Мақалада авторлар соңғы 80 жыл бойы Қазақстанда өмір сүріп келе жатқан корейлердің мәдениеті мен дәстүрінің қазіргі жай-күйінің саяси аспектілерін қарастырады. Мақалың басты міндеттердің бірі – тарихи кезеңдегі кейбір өзгерістерді көрсету. Олар Қазақстанда тұратын корейлер Қиыр Шығыстан депортацияланып келді деп мәлімдейді. Әр түрлі халықтармен көрші тұрған соң олардың әдет-ғұрыптары мен дәстүрлерінде өзгерістер болды. Дегенмен олар ассимиляцияға ұшырап, өзге мәдениет пен тарихтың көлеңкесінде қалған жоқ. Керісінше, ата-бабалары негізін қалаған дүниелерді жаңа уақыт пен тұрғылықты жағдайларға байланысты дамыта білді. Нәтижесінде, әрине, тарихи отанындағы мәдениеттен біршама ерекшеленетін ұлтаралық мәдениет пен дәстүрлердің өзара алмасуы мен өзара бауы орын алды.

Түйінді сөздер: Қазақстан, Корея, мәдениет, дәстүр, әдет-ғұрып, корейлер, кор сарам, этносаралық қатынастар, мәдениеттердің өзара баю.

Рак Т.Н.¹, Мен Д.В.¹
¹Doctor of political science, professor Al-Farabi Kazkh national University, Almaty
¹Korean language lecturer Al-Farabi Kazkh national University, Almaty

MODERN TRADITIONS AND CUSTOMS KOREANS IN KAZAKHSTAN

Abstract

In the article, the authors consider the political aspects of the current state of culture and traditions of Koreans over 80 years of living in Kazakhstan.

One of the tasks is to show some changes over a historical period. They claim that Koreans living in the republic have been deported to Kazakhstan from the Far East. Living in the neighborhood with different peoples, we have adopted a lot in their customs and traditions. This did not cause assimilation; they did not turn into the dust of history. Everything that their ancestors laid down fundamentally was preserved and multiplied by the new conditions of time and place of permanent residence. As a result, there was, of course, an interchange and mutual enrichment of cultures and traditions that are somewhat different from the historical homeland.

Keywords: Kazakhstan, Korea, culture, tradition, customs, Koreans, koryo Saram, interethnic relations, mutual enrichment of cultures.

Корейцы, проживающие сегодня в странах бывшего Союза, являются потомками мигрировавших в свое время из северной части Корейского полуострова в Российскую империю в 60-е годы XIX века в поисках лучшей доли своей жизни. В Казахстане корейцы (коре сарам) появились в результате

насильственной национальной политики сталинского режима в 1937 г. В результате коре сарам должны были потерять не только привычный уклад жизни, говорить на родном языке, соблюдать традиции и обычаи, но и превратится нацией «не помнящего своего родства».

Интересен национальной культурой, традицией и обычаями у корейцев Казахстана. Традиционная жизнь этого народа любопытна и многообразна, ее называют уникальной. Несомненно, она обладает своеобразными, присущими только ей чертами, и все же такое определение звучит расплывчато и употребляется слишком часто. Прежде чем приступить к изучению истории корейской традиции и культуры или хотя бы к серьезному разговору о ней необходимо иметь ясное представление о жизни их всего в СНГ.

Что же помогло им не превратиться в пыль истории, раствориться и не исчезнуть как национальная принадлежность? «Огромная роль в этом сыграли правительство республики, казахи, русские и другие народы, проживающие в ней. Благодаря бескорыстной их помощи коре сарам не только не забыл свои исконные традиции и обычаи, но внес новые в своем укладе, тесно живя с другими этносами» [1].

Коре сарам, соблюдая свои традиции и обычаи и контактируясь с другими этносами в условиях обмена его содержания могут несколько отличаться от национальных правил исторической родины. Как известно, национальные традиции во все времена играла и играет важную роль в развитии отдельной нации. В ней проявляется национальное своеобразие, обеспечивает связь поколений, способствует формированию высоких духовных и нравственных качеств.

За исторический период пребывания всех народов в составе Советского Союза традиционные культуры, обычаи прошли серьезные испытания и понесли значительные изменения. Народам навязывались чужая идеология, идеологизированные национальные ценности другого народа. И всякое стремление к развитию национальной традиции рассматривалось властями как проявление национализма. Все это привело к переоценке национальных ценностей, оторванности корейцев от своих корней, стиранию памяти национальных обычаев и традиций, обесценению родного языка в общественно-политической жизни [2].

Но несмотря на все советские эксперименты, официальную политику по формированию единого «советского народа», лишённого национальных различий, коре сарам сумел сохранить свою самобытность. Распад Советского Союза и получение независимости Казахстаном открыли перед ними широкие возможности для национального возрождения, восстановления и развития их традиционных ценностей, от которых они были оторваны десятилетиями.

Как реальность многообразие культур и традиции не сводится к процессам коммуникации, он включен самым активным образом в другие процессы в межкультурного общения, включает друг друга партнерами. Коре сарам вернулись к ценностям прошлой культуры, возврат стал возможным благодаря тому, что сохранились некоторые памятники материальной культуры, живые носители культуры, а также традиции, обычаи, трудовая этика, историческая память народа.

С приобретением независимости Казахстаном можно заметить актуализацию этничности в республике, причем оказывается, что многие этнические общности, считавшиеся в советское время ассимилированными с родственными народами, сохранили свою самобытность и самосознание, проявилось в ситуации свободного волеизъявления. Среди народов начался процесс, получивший название «поисков корней» или возвращения этнической идентификации [3].

Безусловно, национальное самосознание, любовь к своей нации важнейшие условия формирования и функционирования этноса. Это один из центральных компонентов идентичности человека и одно из главных свойств, обуславливающих самоопределение этнической общности. В Казахстане эта сфера особенно значима в связи с многонациональностью страны [4].

В Конституции РК восстановлено право, соответствующее мировым нормам, согласно которому указание собственной национальности – не обязанность, а право человека. Национальная принадлежность не должна ничем ограничивать гражданские права человека и тем более унижать. Корейцы в полном праве использовали эти законные возможности.

«Для современной культуры коре сарам характерно сочетание древних национальных традиций с новыми элементами, заимствованными из культур казахов, русских и других народов, населяющих республику. Но в то время же традиционные элементы стойко сохранились в национальной кухне, семейной обрядности и народных календарных праздниках» [5].

В корейской народной этике укоренилось освященное конфуцианством культ предков и сыновней почитательности. Корейцы отличаются строгим соблюдением семейных традиций. Издавна в молодом поколении воспитывалось уважительное отношение к родителям и к пожилым людям. Обычно престарелые родители живут со старшим сыном.

Прослеживается схожесть некоторых корейских обычаев с подобными с другими народами. Например, когда годовалому ребенку предлагают на выбор разложенные на столе предметы. Верят, что таким способом можно определить судьбу человека и его будущую профессию. Например, зерна фасоли возьмет – оптимист, книгу – будущий художник, поэт, человек умственного труда. Ножницы – обладателей «золотых рук», людей мастеровитых и остроумных. Богатство и хорошая судьба ждет малышей, в чьих руках окажется горсть риса и т.д. Главными семейными праздниками у корейцев считаются первая годовщина ребенка, свадьба и 60-летний юбилей [6].

Другие праздники большей частью отмечаются с сельскохозяйственным календарем. Празднование Нового года по Лунному календарю длится несколько дней и сопровождается обильными угощениями, танцами в масках, песнями и играми. На этом семейном празднике стол изобилует разнообразием блюд.

Чхусок – один из главнейших корейских семейных праздников, когда люди собираются вместе за обильным столом, чтобы отдохнуть в кругу близких людей и по традиции почитать предков. Чхусок обычно празднуют осенью и в 2021 году он выпал на 21 сентября. С наступлением этого важного осеннего торжества многие корейцы навещают своих родственников, чтобы провести время в семейном кругу. Чхусок, наступает на 15-й день 8-го месяца по лунному календарю.

Утром в Чхусок в каждом доме в кругу семьи проводится церемония жертвоприношения, после церемонии принято посещать могилы предков, совершать обряды, пропалывать траву и сорняки, проводить могилу в чистоте. Это считается проявлением почитательности и уважения по отношению к предкам, что, в свою очередь, является обязательным долгом каждого достойного человека [7].

Следующий праздник Тано приходится на 5 мая по лунному календарю. По григорианский конец мая или начало июня. Рано утром совершается чаре праздничный поминальный ритуал по усопшим предкам до четвертого колена.

Благо, время подходящее: весенний сев закончен, впереди прополка, пересадка рисовой рассады. И появилось сезонное «окошко». Праздник Тано приходится на сезон буйного роста полыни, которая и сегодня широко применяется в корейской медицине. Поэтому в этот день ее собирают на лекарство [8].

Основные компоненты корейской национальной одежды формировались в течение многих веков. Традиционным цветом одежды считается белый. В мужской комплект входят запашная куртка (чогори) и штаны (баджи), которые заправляются в белые матерчатые носки (босон). Обязательной деталью национального мужского костюма является черная шляпа, сплетенные из конского волоса или из тончайших пластинок бамбука с небольшими полями и высокой тульей.

Женская одежда состоит из короткой кофты (чогори) с узкими длинными рукавами, широких штанов и присборенной юбки (чима), подвязываемой на груди широким кушаком. Покрывали голову платками (сугон). Зимой женщины и мужчины носили жилет на меху или длинный теплый халат (дуругаги). В качестве обуви пользовались плетеными из веревок или соломы сандалями, дома ходили без обуви. Сегодня на корейцах национальный костюм, как праздничную или обрядную одежду можно увидеть во время свадьбы или в день 60-летнего юбилея.

Корейская национальная кухня очень своеобразна и самобытна. Основным питанием является рис. Все блюда и приправы очень остры, рис служит нейтрализующим едой, добывает в себя лишнюю остроту, горечь и соль. Популярность традиционной корейской кухни способствовали открытию в городах Казахстана специализированных ресторанов и кафе. Безусловно, время вносит свои изменения в традиции любой национальной кухни, в корейской также не обошла. Но коре сарам стараются не утратить особенности своей национальной кулинарии.

Буддизм вошел в плоть и кровь корейцев, став частью его повседневной жизни. Примером тому служат праздники, обряды, до настоящего времени почитаемые и отмечаемые корейцами не только Казахстана, но и всего бывшего Союза. Для коре сарам семья и семейные отношения являются одним из самых важных постулатов жизни.

Еще мудрый Конфуций говорил, если мужчина не научится строить отношения в своей семье мудро и с любовью, то не сможет управлять государством, только семья может подготовить к жизни, являясь основой всех возможных неожиданностей.

Основой морально-этической учения в системе формирования духовной сферы и общественных отношений у корейцев веками являлись конфуцианские догмы. Такое восприятие сохраняется и поныне в народных массах у коре сарам, где бы они не проживали.

Основные обряды конфуцианства содержат пять отношений, составляющих основу государственных, общественных и семейных норм поведения между властью и народом, родителями и детьми, мужьями и женами, старшими и младшими братьями и сестрами. Исходя из этого учения сторонники конфуцианства считали, что идеальное отношение должно быть основано, как на сыновней почтительности, так и на отношениях в семье – основа отношений в обществе и государстве. Если не будет порядка в семье, не будет спокойствия в стране.

У каждого народа при всех ее индивидуальных особенностей, присущи и некоторые общие черты, обусловленные принадлежностью к той или иной национальности. Все это в полной мере относится в традиционной жизни корейцев, проживающих в Казахстане.

Из сказанного можно сделать вывод, что коре сарам Казахстана присуще истинное стремление сохранить самобытность своей этничности, опираясь на ее традиции, обычаи и обряды, основанные на конфуцианских взаимоотношениях в государстве, обществе и семье.

Корейская диаспора Республики Казахстан горды своей национальностью, которая не забывает происхождение своих корней, всячески содействует сохранению своих традиций, умело передает молодому поколению наследие прошлого. Если имеются какие-то изменения или «отклонения» от канонических предков, то это объективный исторический процесс. Живя в полиэтничном государстве, как Казахстан, этнос ассимилируется с другими нациями.

Интенсивно происходит смешение межнациональных браков, люди живут в различных национальных и конфессиональных измерениях, происходит активный обмен культурой, языком и традициями. Не беда, что в корейскую среду вошло много «иностранных», в то же время мы также, что-то отдаем. В полиэтничной среде люди учатся друг у друга, воспринимают и находят лучшее, тем самым происходит обмен и обогащение культур народов. Например, у коре сарам стало традицией праздновать Наурыз, накрывать богатый стол с корейскими и казахскими деликатесами. У русских корейцы научились отмечают масленицу и много других национальных торжеств.

Казахстан имеет богатый исторический опыт взаимодействия мирного сосуществования разнообразных культур и традиций. Он стал домом для различных культур, создав среду, в которой этносы живут эффективно, делятся обычаями и традициями. В свое время великий просветитель и философ Абай говорил, что люди разных национальностей должны изучать язык и культуру друг у друга. Если человек знает язык другой нации, то он имеет два крыла птицы. Это мудрое завещание приобретает актуальность для сегодняшних потомков.

Доктрина национального единства в Казахстане актуальна и отвечает нынешним вызовам времени. Взаимодействие культур и традиций этносов является необходимым условием социального прогресса, социально-культурного плюрализма и культурного разнообразия в республике.

Культурная ассимиляция у коре сарам: усвоение культурных черт, которая попала в культуру большинства, то есть ситуацию усвоения через эмиграцию в страну с другой культурой. Коре сарам был и остается национальным меньшинством. На протяжении многих лет они впитывали черты доминирующей национальной русской культуры. Ассимиляция могла продолжаться до полного растворения в новой культуре и потери своей культурной самобытности.

В Казахстане национальный уровень взаимодействия культур возникает на базе уже существующих этнических отношений. В результате национальное единство на моноэтнической или полиэтничной основе через общую хозяйственную деятельность, дополняется созданием государственного языка, являющегося и языком межэтнического общения. Ведущим элементом национального единства выступает государство, регулирующие межэтнические отношения внутри своих границ. Государство стремится к интеграции нации и этносов.

В целом в полиэтничном обществе формирование и развитие национальных культур и традиций является базовым условием обеспечения реализации социально-экономического и национальных проблем. Таким образом, обеспечение национального единства в контексте культуры и традиций этносов является важным условием создания демократического государства Республики Казахстан.

Таким образом, взаимодействие культур, традиции и обычаев необходима актуальная тема в условиях современного Казахстана и мира в целом. Вполне возможна, что она важна с проблемами экономическими

и политическими. Культура составляет в стране известную целостность. Чем больше у культур взаимодействий и взаимных дополнений, тем выше она поднимается.

Сегодня коре сарам с первых дней получения независимости Казахстаном 30 лет назад, пользуется всеми правами развития своей национальной самобытности. В этом активно помогает историческая Родина Республика Корея. Корейцы в своей деятельности выступают своеобразным мостом между Казахстаном и Республикой Корея, то есть Родиной настоящей и Родиной исторической.

Список использованной литературы:

1. См.: Достык-Дружба. Сентябрь-Октябрь. 2007 г. – С. 4-5.
2. Ли Г.Н. Семейные устои корейцев коре сарам. – Бишкек: 2002. – С.158-164
3. См.: 70-летие казахстанских корейцев. – Алматы: 2007. – С. 6-8
4. Абсаттаров Р.Б., Мен Д.В., Мукажанова А.Ж. Культура межнационального общения: казахстанский опыт. – Алматы: 2012. – С. 84.
5. Обряды, традиции и ритуалы корейцев Узбекистана. – Ташкент:2016. – С. 12-50.
6. См.: Ионова Ю.В. Обряды, обычаи и социальные функции в Корее. – М.:2000 – С.102.
7. Джарылгасинова Р.Ш. Этногенез и этническая история корейцев по данным эпиграфики. – М.: 1979 – С.73-75.
- 8 Мин Л.В. Семейные традиции и обычаи корейцев, проживающих в Казахстане –Алма-Ата: 1992. – С. 26
- 9 Чен Т.С., Пак-Ир П.А. Традиционная корейская кухня. – Алматы: 1994.

МРНТИ 11.25.67, 11.01.29

УДК 327:339,9,32:002.6

Чумаченко Т.Н.¹

*¹к.полит.н., ст. преподаватель кафедры международных отношений
ИСК Каз НПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан*

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МАСС МЕДИА С ПОЛИТИКОЙ

Аннотация

В данной статье рассматривается роль эволюции отдельных аспектов теоретических подходов к международно-политическому анализу деятельности СМИ, отражающему стремительное развитие функциональных возможностей средств массовой информации и их международное участие.

Автор исследует значение средств массовой информации, участвующих в формировании политического имиджа стран, распространении информации, а также выступает в той или иной степени в качестве инструмента мягкой силы, участвующей в политических компаниях на международной арене. Решение проблемы обеспечения необходимого уровня воздействия в информационной сфере как на внутреннем, так и на глобальном уровне сегодня является актуальным для многих государств, особенно в период пандемии, при наличии большого количества альтернативных средств массовой информации.

Ключевые слова: средства массовой информации, информационное воздействие, "мягкая сила"

Т.Н. Чумаченко ¹

¹с.э.к., халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушысы

СҚИ, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан

БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ САЯСАТПЕН ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСУІ

Аңдапта

Бұл мақалада бұқаралық ақпарат құралдарының функционалдық мүмкіндіктерінің қарқынды дамуын және олардың халықаралық қатысуын көрсететін БАҚ қызметін халықаралық-саяси талдауға теориялық көзқарастардың жекелеген аспектілерінің эволюциясының рөлі қарастырылады.

Автор елдердің саяси имиджін қалыптастыруға, ақпаратты таратуға қатысатын бұқаралық ақпарат құралдарының маңыздылығын зерттейді, сонымен бірге белгілі бір дәрежеде халықаралық аренадағы саяси компанияларға қатысатын жұмсақ күш құралы ретінде әрекет етеді. Ақпараттық салада ішкі деңгейде де, жаһандық деңгейде де қажетті әсер ету деңгейін қамтамасыз ету мәселесін шешу бүгінде көптеген мемлекеттер үшін, әсіресе пандемия кезеңінде, көптеген балама бұқаралық ақпарат құралдары болған жағдайда өзекті болып табылады.

Түйінді сөздер: бұқаралық ақпарат құралдары, ақпараттық ықпал, "жұмсақ күш"

Chumachenko T.N.¹

*¹candidate of political science, senior lecturer of the faculty of International relations
ISK, Abai Kazakh national pedagogical university
Almaty, Kazakhstan*

INTERACTION OF MASS MEDIA WITH POLITICS

Abstract

This article examines the role of the evolution of certain aspects of theoretical approaches to the international political analysis of media activities, reflecting the rapid development of the functionality of the media, and their growing international presence.

The author examines the importance of the media, which participates in the formation of the political image of countries, the dissemination of information, but also act, in some respects, as instruments of soft power participating in political campaigns in the international arena. Solving the problem of ensuring the necessary level of influence in the information sphere at the domestic level and at the global level is relevant today for many states, especially in the pandemic period, in conditions when there are many alternative media outlets.

Keywords: Mass media, information influence, "soft power"

Информационные средства массовой информации играют в современном мире все более возрастающую роль, особенно в период пандемии, работа онлайн миллионов людей, локдауны и ограничения передвижения людей в связи с распространением новых штаммов вирусов, усиливает этот процесс. Необходимо отметить, что при этом информационные противостояния и противодействия имели место всегда, как только средства массовой информации появились и получили широкое распространение. Любые международные конфликты и противоречия между странами всегда находятся под пристальным вниманием СМИ.

Аналитики конца XX начала XXI века особенно активно занимались разработкой этой проблемы исследуя ее различные аспекты. Выделяются традиционно два теоретических подхода к анализу роли СМИ: «государствотцентричный», когда международные взаимодействия в информационной сфере рассматриваются как информационные контакты, акции или столкновения между странами; «глобалистский» обращающий внимание на целевой охват воздействия СМИ, нетрадиционных акторов и СМИ, роли международных организаций и объединений, распространяющих свое влияние.

Кроме того, исследователи отмечают наличие политико-экономического, культурологического, модернизационного акцентов в работах посвященных влиянию СМИ на традиционные общества, а также поднимался вопрос структурной зависимости развивающихся стран от западных в информационной сфере.

На современном этапе выделяется несколько дискуссионных вопросов как теоретического, так и практических вопросов всевозрастающего увеличения функциональных возможностей СМИ, а также новым технологиям воздействия и пропаганды, и их влияния на процесс принятия внешнеполитических решений. Эти исследования также выделяют несколько направлений.

Одним из них, является вопрос о возможностях политического влияния и роли СМИ, обладающих глобальным охватом, данную проблему исследовали Энтман Р., Шапиро Р, Хоудж., Накос Б., Д.Ван Беллле и др.

Другое направление обратило свое внимание на соотношении мощи государств и влияния СМИ в международных политических коммуникациях, это К.С. Гаджиев, Д.Макмиллан, А.Маттеллар, Ф.Тейлор,

Луман Н. и др. Трансграничная деятельность СМИ и ее воздействие затронуты в работах С.Бэрмана, К.Патервона, В.Почепцова, В.Н. Матяш, Хардт, Негри А. и др.

Анализом инструментов международной пропаганды занимались Шрамм В., Моско В., Лассуэл, Д.Лернер, Ховланд К. и др. При этом, часть из них рассматривает СМИ, как один из инструментов гегемонии и власти, а другие позиционируют, как инструмент «мягкой силы» с позиций общественной дипломатии. [1.].

Идеологическое противостояние двублоковой системы породило американскую доктрину «свободного потока информации», являющуюся основой для мирового воздействия американских СМИ и медиа корпораций по распространению западных моделей экономического и политического развития.

Организация Объединенных Наций обсуждала проблемы и приняла резолюцию о свободе информации 2448 (XXI11) в 1968 году.

Были попытки выработки универсальных правил в информационно-коммуникационной среде, такие как «Проект нового мирового информационно-коммуникационного порядка» ЮНЕСКО, который отражал новые тенденции в развитии международных процессов обмена информации во второй половине XX века. Идеи нового информационного порядка рассматривались, как проект общей демократизации в международных отношениях. Основные принципы этой идеи были изложены на конференции ЮНЕСКО в 1980 году. Потом была Софийская Декларация принятая 13 сентября 1997 года «Укрепление независимых плюралистических средств информации».

После распада СССР и соответственно изменения политической обстановки, дискуссии о НМИКП были объявлены исчерпанными. Под влиянием усилившейся глобализации и интенсивного идеологического наступления неолиберализма, уповающего на чудодейственную силу саморегулирующегося свободного рынка, идеи создания более демократичного и справедливого международного порядка в области массовых коммуникаций характеризовались либо как неуместные, либо как имеющие отношение исключительно к проблематике «третьего мира» [2].

Однако одним из позитивных эффектов этой концепции стало привлечение внимания международных политических кругов к проблематике трансграничных массовых коммуникаций, понимание вопросов взаимозависимости вопросов международного информирования с проблемами экономической зависимости слаборазвитых и малых государств, когда ситуация складывалась таким образом, что крупнейшие западные корпорации являются доминирующими субъектами трансграничного информирования и многие страны мира, по сути, были лишены субъектности в международных массовых коммуникациях. [3].

Обращение внимание на данный аспект стимулировало многие страны к созданию собственных информационных агентств и формированию спутниковой коммуникационной инфраструктуры. Например в арабских странах АРАБСАТ.

С появлением и широким распространением интернета, без которого уже себя не мыслит ни один современный человек, интернет стал рассматриваться как средство массовой информации. Если проанализировать классические средства массовой информации, радио, телевидение, газеты и журналы, то необходимо отметить, что Интернет можно поставить в один ряд с ними, если не на более высокую ступень. Параметры те же: охват аудитории очень большой, но в тех районах мира, которые подключены к интернет; одновременность приема большая; анонимность; интернет может охватывать неоднородную аудиторию, но на самом деле, у интернета есть дополнительное преимущество, поскольку он может быть адаптирован как для узкого, так и массового охвата в зависимости от потребностей пользователей, и кроме того, можно переключаться с одного языка на другой. Единственное условие это умение пользоваться интернетом. [4].

Сегодня, ни для кого не секрет, что средств массовой информации активно используются не только в процессе избирательных компаний, но для подготовки так называемых цветных революций, как и для давления на другие страны. В 2003 году вышла книга знаменитого политолога и американского дипломата Палмера М. «Сломать Ось зла к 2025 году устранить от власти последних диктаторов», где содержится описание 25 условий, выполнение которых обеспечивает успех свержения политических режимов. Особое место в ней отводится средствам массовой информации, как инструменту воздействовать на сознание других. Вот основные моменты касающиеся СМИ [5]:

- Создание Либеральных прозападных СМИ (пресса, телеканалы, сайты)
- проведение в этих СМИ систематической пропаганды по делигитимации и демонстрации «недемократичности» политического режима в сознании граждан
- ведение западными и демократическими СМИ массовой пропаганды по лигитимации оппозиционных режиму групп и организаций

Проталкивание в международных организациях резолюций о нарушении прав свобод и человека в государстве, где планируется смена режима.

СМИ призваны не просто информировать человека. Они создают новую реальность для него в том числе и политическую. Таким образом, у человека неосознанно программируются сначала переживания, затем мысли и потом определенная позиция. И СМИ инструмент противоборства этих сил. Исследователи

пишут о том, что появился так называемый информационно-организационный тип революции, которого никогда не было ранее, где наибольшее влияние имеют аудиовизуальные СМИ. [6]

Например, на Украине оппозиционный «Пятый канал» сыграл ведущую роль в информировании и мобилизации граждан на Майдане. В Грузии их было множество, в том числе информационное агентство «ГЕА», «Государственное аджарское телевидение», «независимая телекомпания Кавкасия», независимая радиостанция «Зеленая волна», кроме того в наиболее популярных газетах в выходных данных значилось Бюро новых независимых государств Агентства по международному развитию ЮСАИД.

Таким образом, можно утверждать, что будущее политических режимов и политиков, может зависеть не только от реального состояния дел в государстве, сколько от позиций ведущих или популярных СМИ. В сфере национальной безопасности СМИ могут способствовать стабилизации социально-политической, экономической, идеолого-психологической обстановки или наоборот – выступать в качестве дестабилизирующего фактора.

Деструктивное воздействие СМИ заключается в следующих их характеристиках: вездесущности, стремлении к сенсациям, предвзятости в освещении информации, коммерциализации данного социального института и его зависимости от интересов частных лиц и т.д. Но масс-медиа оказывают и позитивное влияние на национальную безопасность: давая выход эмоциям, помогая найти консенсус, установить доверие, корректируя существующее в обществе недопонимание или одностороннее восприятие проблемы и т.п. Большое значение в этой ситуации имеют профессиональные требования СМИ, такие как точность, беспристрастность, независимость.[7].

Комиссия по военному строительству Российской Федерации включила информационные средства в состав триады приоритетных факторов отечественного потенциала сдерживания возможной агрессии извне наряду со стратегическими ядерными силами и высокоточным оружием.

В настоящее время вопросы, связанные с законодательным регулированием информационной сферы с целью обеспечения защиты интересов общества и государства, приобретают особую актуальность. Движущей силой, способной гарантировать динамическое развитие социума и конкурентоспособность государства, выступает его способность производить, потреблять, распределять и обменивать информацию и таким образом формировать базу для развития современного общества [8].

Таким образом, исследования раскрывающие эволюцию отдельных аспектов теоретических подходов к международно-политическому анализу деятельности СМИ, отражает стремительное развитие их функциональных возможностей и их возрастающее международное присутствие, что, несомненно, актуализирует их изучение. Сегодня СМИ активно участвуют в формировании политического имиджа стран, распространении информации, но являясь в некотором отношении инструментами мягкой силы, участвующих в политических компаниях на международной арене. Решение проблемы обеспечения необходимого уровня влияния в информационной сфере на внутригосударственном уровне, так и на глобальном уровне актуально сегодня для многих государств особенно в пандемийный период, в условиях когда существуют множество альтернативных средств массовой информации.

Список использованной литературы:

1. Зегонов О. Роль глобальных СМИ в мировой политике.– М.:МГИМОИД России, 2009. – С.27.
2. MacChesney R.W. *Medios globales, neoliberalismo e imperialismo.*// *Por otra comunicaci3n. Los media, globalizaci3n cultural y poder.*(ed. – D. De Moraes)/ *Encuentro-Icaria. Barcelona. 2005. p. 171-192.*
3. Короченский А. Новые субъекты трансграничных массовых коммуникаций и трансформация международной журналистики в XXI веке.// *Международная журналистика – 2013: глобализация и регионализация информационного пространства.* БГУ. – Минск. 2013. – С. 149-157.
4. Интернет: средство массовой информации <https://swsu.ru/sbornik-statev/internet-a-mass-medium.php> (дата обращения 10.12.2021)
5. Palmer M. *Breaking the Real Axis of Evil: How to Oust the World's Last Dictators by 2025* – Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2003. – P. 320.
6. Громова А.В. Роль СМИ в осуществлении цветных революций// *Вестник РУДН. Серия Литературоведение.Журналистика.* – М., 2008. №2 – С.47
7. Изялева Л Роль средств массовой информации в обеспечении национальной безопасности// https://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2007/17/izilyaeva_lo.doc.pdf (дата обращения 10.12.2021)
8. Хасый А., Жамансарин Н.Ш. Развитие законодательства о защите информации как элемент системы национальной безопасности// *Вестник Каз НПУ им. Абая серия международная жизнь и политика.* 2020 – №3. – С.139.

Сабитова. Ш.А.¹, Комиришинова. М.С.¹

¹ д.ф.н., профессор кафедрасының меңгерушісі,
Институты «Сорбонна-Казakhstan» КазНПУ им. Абая

¹ студентка 1 курса Международных отношений Института Сорбонна-Казakhstan,
КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казakhstan

ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ И МЕСТО КАЗАХСТАНА В МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Аннотация

Центрально-Азиатский регион – один из самых важных и сложных с точки зрения безопасности регионов мира. Он оказал большое влияние на политическое развитие стран, населявших его, в том числе на государство Казakhstan. Отношения между странами Центральной Азии, обострение политической внутренней напряженности, путь развития с точки зрения возрастания проблемы между элитами в связи с новым избирательным временем. Как известно, в Центрально-Азиатской экономике Нефтегаз является главным сектором. Этот сектор является главным сырьевым источником в Республике Казakhstan, способствующим взаимодействию с другими государствами. Важной темой среди государств является то, каким образом в Азии будет развиваться стабильность международных отношений. Конкуренция между государствами тоже встречаются и дружеские отношения. Для государства Казakhstan является выгодным расположение на территории Азии т.е. граничит с пятью государствами, что является основной причиной этого требования мы знаем. Об этом свидетельствует и тот факт, что дипломатические связи нашего государства с другими государствами многочисленны.

Ключевые слова: Политика, Центральная Азия, международные отношения, государства, экономика дипломатические связи

Ш.А. Сабитова,¹ М.С. Комиришинова¹

¹З.ғ.д., халықаралық құқық кафедрасының меңгерушісі,
Сорбонна-Қазақстан институты, Абай атындағы ҚазҰПУ

¹1 курс Халықаралық қатынастар мамандығының студенті,
Сорбонна-Қазақстан институты, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан

ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОРНЫ

Аңдатпа

Орталық Азия аймағы – қауіпсіздік тұрғысынан алғанда дүниежүзінің ең маңызды да күрделі аймақтарының бірі. Оны мекендеген елдердің саяси дамуына әсер еткен, оны ішінде Қазақстан мемлекетіне ықпалы зор. Орталық Азия елдері арасында қарым-қатынастар, саяси ішкі шиеленістің күшеюіне, жаңа сайлау уақытына байланысты элиталар арасындағы мәселенің артуы жағынан даму жолы. Орталық Азия экономикасында мұнай-газ басты сектор екендігі мәлім. Бұл сектор Қазақстан Республикасында басқа мемлекеттермен қатынас жасауға септігін тигізетін басты шикізат көзі десек болады. Азияда халықаралық қатынастар тұрақтылығы қандай жолмен орбитіні мемлекеттер арасында маңызды тақырып болып отыр. Мемлекеттер арасында бәсекелестік те, достық қарым-қатынас та кездеседі. Қазақстан мемлекеті үшін Азия аумағында орналасқан тиімді болып табылады. Яғни, бес мемлекетпен шектесуі осы талаптың басты себебі екенін білеміз. Бұған дәлел мемлекетіміздің өзге мемлекеттермен дипломатиялық байланыс орнатуы шет мемлекеттердің саны жағынан көп болуымен дәлелденіп отыр.

Түйінді сөздер: Саясат, Орталық Азия, халықаралық қатынастар, мемлекеттер, экономика, дипломатиялық байланыс.

Sabitova Sh.A.¹, Komirshinova M.S.¹

¹Ph.D., professor of the Department of International Law Institute Sorbonne-Kazakhstan,
Abay Kazakh National Pedagogical University

*¹1 year student of International relations, Institute Sorbonne-Kazakhstan
Abay Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan*

CENTRAL ASIA AND KAZAKHSTAN'S PLACE IN INTERNATIONAL RELATIONS

Abstract

Central Asian region – one of the most important and difficult regions in the world from the point of view of security. He had a great influence on the political development of the countries that inhabited it, including the state of Kazakhstan. Relations between the countries of Central Asia, the aggravation of internal political tensions, the path of development in terms of increasing problems between the elites in connection with the new electoral time. As you know, oil and gas is the main sector in the Central Asian economy. This sector is the main source of raw materials in the Republic of Kazakhstan, facilitating interaction with other states. An important topic among States is how the stability of international relations will develop in Asia. Competition between states, too. There are also friendships. For the state of Kazakhstan, it is advantageous to be located on the territory of Asia. I.e. it borders with five states, which is the main reason for this requirement, we know. This is evidenced by the fact that our state's diplomatic ties with other States are numerous.

Keywords: Politics, Central Asia, international relations, states, economy, diplomatic relations.

Эпоха новых государств в Центральной Азии закончилась. Однако им будет сложно пополнить ряды других развитых стран. Безопасность будет приоритетом, особенно перед лицом дипломатических или глобальных угроз. Есть много стран, которые доминируют в этой сфере. Наша страна делает все, чтобы не отставать от других стран. Мы признаны другими странами через международные отношения. В настоящее время международные отношения ведутся как с государствами, так и без них. То есть, в частности, ООН и его органы: Генеральная Ассамблея. Социальный совет, экономические органы. Международные отношения. Устав Организации Объединенных Наций, принятый в Сан-Франциско 26 июля 1945 года, гласит, что предотвращение войны как средство разрешения международных конфликтов является фундаментальным правом человека на жизнь, укрепление равенства наций и народов и разрешение дипломатических конфликтов между странами. и народы. Следует отметить, что в случае конфликта между странами, связанного с дипломатией, это орган, нацеленный на выявление и определение позиций и противостояний конфликтующих сторон, моральный контроль над их правами и применение силы, если необходимо.

Постиндустриализм – данное базовое направление финансового также общественного формирования. Некто привлечет во собственную пучину все без исключения государства, вне зависимости с степени финансовой также социокультурной условия. Постиндустриализм со места зрения его финансового возможности также социокультурного влияния никак не способен обходиться национально-муниципальными также областными рамками. Некто стремительно обретает мировой положение, вылезая из-за национально-муниципальные, областные граница. Безусловно, постиндустриализм – данное новейший стадия во формировании людской культуры, предоставляющий значительное воздействие в инновационные интернациональные взаимоотношения. [1].

По этой Причине желание следовать во ногу со данным градом всемирного формирования также отыскать собственное роль во немой считается важным проблемой наружной политические деятели современных стран. Данное потребует прямого, демократического сообщества, что старается являться одинаковым партнером со иными государствами, допускает инновационные интернациональные значения (организация, ее миссии также основы, интернациональное возможность, общественно-политическая уровень культуры единства, ахимса, желание ко равносильному финансовому размену) также др. Провозглашая себе не закрытым демократическим окружением, Государство Страна закрепила все без исключения данные утверждения во свойстве заметок собственной Конституции, сохранив этим наиболее единую законную базу с целью приспособления ко новейшей интернациональной условия.

И их воздействие во интернациональных взаимоотношениях увеличивается, однако во полном нынешнее общество — данное первый этап в дороге во данный общество. Людям, проживающему в многозначительной также классической государственной отчизне (цивилизованное понимание общества также его трудности в значительном формируются им), станет весьма трудно приспособиться также овладеть новейшие значения, доставленные постиндустриальной культурой. Но несомненно, то что 21 столетие станет этапом приспособления, то что даст воздействие в интернациональные взаимоотношения. В свой мнение, новейшая постиндустриальная обстановка обязана повысить суть этих строений также

общепризнанных мерок, какие обладают многофункциональное положение (государственные, равно как организация), их последующее формирование также проблематичная компетенция обязаны обладать интернациональное возможности. Сейчас проанализируем значимый проблема наружной политические деятели Республики Страна согласно приспособления к данным новейшим обстоятельствам. [5].

Мы начали быть самостоятельным страной, что способен регулировать собою, собственной территорией также ее недрами. Однако года недра земли никак не существовали раскрыт, наши предки применяли только лишь плоскость территории. Мы стали подразумевать, то что наше государственное благополучие многослойно, также наиболее основное – во его глубине. Однако сейчас данное мое, мы никак не могу существовать согласно принципу, то что ни одному человеку никак не посвящаю. Мы более никак не можем думать об наилучшей существования в отсутствии жилой комнаты. Естественные средства урезаны. Таким образом, его возможно приобрести присутствие потребности, однако невозможно позволять расточительства. Каковыми б широкими буква существовали наши необъятные степи, немаловажно иметь в виду, то что инновационные оснащенные мощи никак не сумеют их одолеть. Смотри по какой причине Казахстану весьма немаловажно приобрести интернациональные обязательства собственной защищенности, но с целью данного нам необходимо разделяться собственным государственным обилием с иными. Инновационные интернациональные взаимоотношения формируются в контексте упразднения 2-ух общественно-политических концепций во обществе (капитализма также социализма), также страны обязаны придерживаться данной характерной чертой интернациональных взаимоотношений присутствие установлении собственной наружной политические деятели. Целостность заинтересованностей Азиатско-Евро Объединения, Евразийского общества, Азиатско-Тихоокеанского района, Компании африканских стран, целостность

Полуденной также Нордовой Америки способен исполнить особенную значимость во создании многополярной модификации областного государственного общества. Во взаимосвязи со данным первый президент Республики Казахстана Назарбаева, Азиатский концепция весьма продуктивная также перспективная концепция. Основной общественно-политический проблема управления государства – желание объединять Республику Страна во всемирное общество равно как дружелюбное также дружеское правительство. Значимым условием нынешних интернациональных взаимоотношений считается военизация стран. Значительная доля их бюджетов расходуется в воинство. Станет налажено крупномасштабное изготовление орудия, станет совершенствоваться озагсенная также незаконная торговая деятельность орудием. Изготовление также реализация орудия – главной ресурс прибыли с целью множества государств. Существующий агрессия миролюбие проявляет существенное воздействие в общественно-политическую цивилизацию. Общество предрасположено ко принуждению также использованию орудия. Во интернациональных договорах подмахнувшие государства стараются закрепить собственные воззрению со поддержкой битвы также принуждения. Агрессия Миролубие поверг ко изготовлению очень эффективного орудия ядерные, хим, бактериологические также др. с целью общественного ликвидации людшек. орудие.

Содействие людей во изготовлении орудия способен послужить причиной ко формированию еще наиболее небезопасного новейшего орудия. Во данном контексте, усиливая интернациональную сделку Республики Страна, мы можем отметить, то что ее власть привержено мирной политическом деятеле, первое данное несогласие с использования мощи, разрешение абсолютно всех интернациональных задач согласно договору, заявление нераспространения в собственной местности. Данные также прочие публикации также воздействия правительства демонстрируют, то что наши соседи также всемирное общество – данное Государство Страна, что старается ко добрососедству, ни одной души никак не осуждает во территориальных также других нареканиях, существует во обществе также гармонии с абсолютно всеми. Публикация 8 Конституции Республики, устанавливающая главные основы ее интернациональной политические деятели, оповещает: выполняет политическому деятелю нераспространения, не желает первоначально использовать мощь ».

Во полном в современную интернациональную обстановку значительное воздействие проявляет возрастающая индивидуальность людей. Имеется большой общекультурный возможности. Общество правомочно применять мощи натуры равно как механизм фактических операций. Индивид делается преобразователем находящейся вокруг сферы, сознающим тайны натуры. Все без Исключения данное совершается во следствии работы лица. Общество распределено в разнообразные текстуры, какие функционируют равно как субъекты, обладают собственные личные круг интересов также стараются их осуществить: материки, ареалы, страны, расы, народные текстуры, цивилизации, игра, общественные

категории. Их взаимоотношения – общественно-политическая действительность. Интернациональные взаимоотношения будут составляющей данной общественно-политической действительности.

Они во главную очередность предназначаются межгосударственным взаимоотношениям, так как круг интересов абсолютно всех субъектов общественно-политических взаимоотношений обнаруживают отображение во общегосударственной политическом деятеле. Правительство предполагает их в интернациональной манеже за пределами страны. Все Без Исключения муниципальные текстуры функционируют в интернациональной манеже также формируют особенный межгосударственный путь взаимосвязи – дипломатию также дипломатичную работу. [4]. Главными принципами наружной политические деятели Казахстана считаются: 1. Охрана государственных заинтересованностей; 2. Предоставление продолжения конструктивных финансовых перемен также усиление демократических вузов, 3. Формирование равенства также партнерства с абсолютно всеми государствами; 4. Интенсивное содействие во массовых также областных интеграционных действиях. Страна отвечает подобным аспектам. Безусловно, со 1991 годы самостоятельный Страна делает большое количество превосходных граней во данном течении. Из-За данное период Республику Стран утвердили наиболее 180 государств общества. Во истоке 2002 годы Страна определил дипломатичные взаимоотношения наиболее нежели с 130 государствами. Страна был одной с 1-ый государств, признавших Турцию, соединенных штатов америки, Францию и прочие государства. Во наше время период во Стране Казахстане свободно наиболее Пятьдесят дипломатичных также консульских офисов из-за границей. Во Алматы также Нур-Султане функционируют наиболее Шестьдесят иностранных посольств также заданий, 10-ки офисов интернациональных также межэтнических учреждений. Во заинтересованностях всемирного общества соблюдать ключевых основ также общепризнанных мерок интернационального полномочия присутствие создании такого рода новейшей концепции межгосударственных взаимоотношений. Во современную период взаимозависимости, формирования областного партнерства, демократизации концепции интернациональных взаимоотношений иного дороге отсутствует. [2]. Первый глава Казахстана Нурсултан Назарбаев: Страна обязан опираться в убеждении обоюдной самостоятельности также независимого равноправия членов интернационального общества.Адресуясь ко работникам Странной академии социальных уроков, президент Токаев заявил: «Опыт нашей государства выявил, то что результат настоящего суверенитета допустимо посредством большое число проблем. Из-за самостоятельность также независимость необходимо сражаться любой период, в том числе и постоянно. .

" Тут соперничество многогранна .Данное свой объем в наружной политическом деятеле, финансовых реформах, поддержании внутренней устойчивости, – заявил некто.Ради свершения данной миссии немаловажно, во первых, всецело сохранять областное совместная работа также товарищество, но во вторых совершенствовать совместная работа с государствами Веста также Восхода с целью предоставления долговременной защищенности во районе. Объединение обязана являться основным прибором укрепления общества также устойчивости во районе. На Сегодняшний День сделалось истиной, то что базой жизнестойкого областного интеграционного организации считается финансовое совместная работа, основанное в обоюдном равноправии также обоюдной выгоде. Немаловажно осуществить мероприятия, для того чтобы Страна начал никак не только лишь средоточием общественно-политической также финансовой, однако также цивилизованной достопримечательностью Основной Азии.

Данное пролагало подход ко просторному признанию также самостоятельности Казахстана, также равно как демократическое также умственное правительство некто сумел определить равное также выгодное совместная работа с абсолютно всеми государствами. Необходимо выделить продуктивную службу Президента Республики Страна, что уделяет огромное интерес разносторонней наружной дипломатии Казахстана, становлению государственной общегосударственной самостоятельности. [2]. По Этой Причине никак не спроста главный помощник организация Бутрос Гали сообщил, то что наружная стратегия Нурсултана Назарбаева считается значимой составляющей нынешних интернациональных взаимоотношений. Необходимо выделить, то что исследование наружной политические деятели Республики Страна также ее зоны в концепции интернациональных взаимоотношений считается трудным предметом изучения в нынешних общественных науках. Данная новейшая вопрос вплоть до этих времен в добром здравии в академической литературе. Наружная стратегия – данное постоянный процедура, что невозможно поменять, невозможно разбить, некто никак не способен являться изменяющийся. В 2017 г. Казахстану получилось всерьез выдвинуться согласно проблеме интернационально-законного дизайна пределов со странами Основной Азии. Закончилась делимитация общегосударственной пределы со Узбекистаном также разграничение пределы – с Кыргызстаном. Уже После избрания во Комитет Защищенности организация Страна применял способности данной наиболее авторитетной

интернациональной компании с целью продвижения заинтересованностей абсолютно всех 5 центрально-азиатских стран. В период собственного председательствования в Мирные Отношения Защищенности в январе 2018 годы я стимулировал массивные также продуктивные обсуждения вопроса согласно условия в Афганистане также мерам согласно укреплению общества, защищенности также формирования в Основной Азии.

Несмотря На То более авторитетная также популярная во нынешней концепции интернациональных взаимоотношений, только одно направленность, во коем ее агенты оценивают международный общественно-политический процедура со классической места зрения, – данное неорсализм. Один с основателей данного тенденции считается Дж.Моргенту, что заявил, то что данные достоинства существовали, во абсолютном значении фразы, концепцией интернациональных взаимоотношений, но Клетень – концепцией политические деятели единичных стран, его состав обуславливается их политикой, однако во в таком случае ведь период реалисты наиболее либо меньше готовы осуществить наличие неводных субъектов в интернациональной манеже, осознать новейшие трудности общественных отличий. Подводя результат вышесказанному, подчеркнем, то что отсутствует причин сказать, то что «мировая политика» – данное которая в таком случае особенная сфера академического познания, замечательная с концепции: сфера академических изучений также водоворота. Присутствие тренировочных направлений со единой учено-методичной основой двор, однако отличающихся комплектом этим также вопросов, в какие необходимо сосредоточить интерес.[3]. Подобным способом, правительственный эталон во главном учитывает подготовка учащихся, исследующих равно как направление «Основы концепции интернациональных отношений», таким образом также направление «Мировая политика» согласно направленности «Международные отношения». Несомненно, то что данные направления обязаны различаться согласно теме также содержанию. Но данные отличия никак не имеют все шансы являться конструктивными, то что неявно отображено во сравнении создателем Цыганковым слов 2-ух наиболее распространенных российских учебников согласно данным дисциплинам.

Заключение

Самостоятельный Страна определил дипломатичные также финансовые взаимоотношения в одинаковых с многочисленными государствами общества. Из-За года самостоятельности стараниями наружной политические деятели государства существовали сделаны большие многозначительные проблемы. Страна взял заслуживающее роль во всемирном обществе. В Случае Если во 1991 г. всемирное общество никак не выражало заинтересованности ко Казахстану, в таком случае на сегодняшний день Страна хорошо понимают также почитают. Страна начал фаворитом во Основной Азии, почитаемым интернациональным партнером, государством, что стремительно ведет борьбу со интернациональным терроризмом, распространением наркотиков также ядерного орудия. Из-За года самостоятельности Страна начал правомочным членом всемирного общества, инициативы коего постоянно обширно поддерживались в практике также запечатлевались во жизнедеятельность. На Сегодняшний День наша государство выпущена в новейший степень интернационального известности. Разрешение Казахстана взять на себя руководство Систему согласно защищенности также совместной работе во Европе во 2010 г. сделалось веским подтверждением данного.

Список использованной литературы:

1. <https://edu.e-history.kz/en/publications/view/673>
2. *Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. 2012 жылғы 14 желтоқсан.*
3. *Аишаф М.Аттия. “Арабский мир сегодня.” // «XXI ғасырдағы шығыстану ғылымы: мәселелері мен болашағы»: халықаралық ғылыми-практикалық конференция жинағы. – Астана, 1 қараша 2013 ж.*
4. *Панарин/Информационная война и геополитика. Международные отношения в Азии 2006 гю. – С.132-320. Панарин Игорь Николаевич*
5. <https://ru.m.wikipedia.org/>

УДК 11.25.09

Г.Е. Канафина¹, Ж.М. Сакенова¹

¹*Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты,*

халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушы,
Алматы қ., Қазақстан
¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты,
халықаралық қатынастар мамандығының 4 курс студенті,
Алматы қ., Қазақстан

МУСТАФА КЕМАЛ АТАТҮРІКТИҢ ӨМІРІ

Аңдатпа

Түркияның тұңғыш президенті Мұстафа Кемал Ататүріктің есімі Владимир Ленин, Джавахарлал Неру, Гамал Абдел Насер, Ким Ир Сен және т.б. сияқты танымал адамдармен теңеседі. Ататүрік әлі де туған елі үшін қасиетті тұлға. Түрік халқы бұл кісіге елдің еуропалық даму жолымен жүріп, ортағасырлық сұлтандық күйінде қалмағаны үшін қарыздар. Кедей отбасынан шыққан бала басын айналдыратын мансап құрды. Бірінші дүниежүзілік соғыста Осман империясы жеңілгеннен кейін Мұстафа Кемал сол кезде тек қана қуыршақ болған сұлтан үкіметін жойып, елді басқыншылықтан алып шықты.

Түйінді сөздер: Түркия Республикасы, саясат, Мұстафа Кемаль Ататүрік, Түркия Ұлы Ұлттық Жиналысы.

Канафина Г.Е.¹, Сакенова Ж.М.¹

¹к.полит.н., ст. преподаватель кафедры международных отношений
в Институте Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан

¹студентка 4 курса специальности международные отношения,
Институт Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая
г. Алматы, Казахстан

ЖИЗНЬ МУСТАФЫ КЕМАЛЯ АТАТЮРКА

Аннотация

Имя первого президента Турции Мустафы Кемалья Ататюрка сравнивают с такими известными личностями, как Владимир Ленин, Джавахарлал Неру, Ким Ир Сен, Мао Цзедун и т.д. Ататюрк до сих пор является святым своей родины. Турецкий народ обязан этому человеку европейским путем развития и не остается в средневековом султанском государстве. Мальчик из почти нищей семьи построил головокружительную карьеру. После поражения Османской империи в Первой мировой войне Мустафе Кемалю удалось ликвидировать правительство султана, который на тот момент был всего лишь марионеткой, и вывести страну из оккупации.

Ключевые слова: Мустафа Кемаль Ататюрк, Турецкая Республика, политика, Турецкое Великое Национальное Собрание.

Kanafina G.E.¹, Sakenova Zh.M.¹

¹senior lecturer of the Department of international relations,
Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan
¹the 4th course of International relations at the Institute Sorbonne-Kazakhstan
at Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

THE LIFE OF MUSTAFA KEMAL ATATURK

Abstract

The name of the first president of Turkey, Mustafa Kemal Ataturk, is compared with such famous personalities as Vladimir Lenin, Jawaharlal Nehru, Kim Il Sung, Mao Zedong etc. Ataturk is still a saint of his homeland. The Turkish people owe this man the European way of development and do not remain in the medieval Sultan state. A boy from an almost impoverished family built a dizzying career. After the defeat of the Ottoman Empire in the First World War, Mustafa Kemal managed to liquidate the government of the Sultan, who at that time was just a puppet, and bring the country out of occupation.

Keywords: Mustafa Kemal Atatürk, Republic of Turkey, politics, Turkish Great National Assembly.

«Мені көру міндетті түрде менің бетімді көру емес. Егер сіз менің идеяларымды және сезімдерімді түсінсеңіз, бұл жеткілікті». Мұстафа Кемал [1]

Мұстафа Кемал Ататүрік 1881 жылы Салоники қаласында Коджакасым ауданындағы Ислахане көшесіндегі үш қабатты қызғылт үйде дүниеге келген. Ататүріктің өзінің туған күнін де, есімін де ойлап тапты деген болжамдар бар. Кейбір деректерге сүйенсек, Мұстафа Кемалдың өз туған күнін 12 наурыз емес,

19 мамыр – түрік тәуелсіздігі үшін күрес басталған күн деп жариялаған. Оның әкесі – Али Рыза Эфенди, ал анасы – Зүбейде Ханым. Оның анасы Зүбейде Ханым Салоники қаласына жақын Лангаза қаласындағы түрік отбасының қызы. Милиция офицері, қызметші және ағаш саудагері болған Али Рыза Эфенди 1871 жылы Зүбейде Ханымға үйленді. Ататүріктің бес бауырының төртеуі ерте жаста қайтыс болды, тек Макбуле қарындасы 1956 жылға дейін өмір сүрді.

Мұстафа мектеп жасына жетіп, Хафиз Мехмет Эфенди атындағы аудандық мектепте оқи бастады, бірақ кейіннен әкесінің өтініші бойынша Шамси Эфенди мектебіне ауысады. Әкесінің бұл шешіміне Мұстафа үнемі ризашылығын білдірді. 1888 жылы әкесі қайтыс болғаннан кейін нағашы ағасының фермасына көшуге тура келді. Мұстафаның білімі үзілді. Анасы бұған қатты алаңдады. Сондықтан ол ұлын Салоникке, тәтесінің үйіне жіберіп, мектебін жалғастыруға шешім қабылдады. Сөйтіп ол мектепке оралды.

Мұстафа өте ақылды болды, мектепте де білімін көрсете білді. Оның көршісі Ахмет әскер формасымен Әскери орта мектебіне бара жатқан бейнесі Мұстафаның назарынан шыға алмады. Енді оның ақыл-ойы осындай әскери форма киюге құштар еді. Оның көздері әскери офицерлердің киімінде, көшеде көрген офицерлерде болды. Бірақ ол үшін әскери орта мектепке баруға тура келді, анасына бұл мәселені айту қиынға соқты. Әскери қызмет Зубейде ханым үшін қорқынышты жұмыс болды. Сондықтан Мұстафа анасынан жасырын қабылдау емтиханына қатысты және одан өтті. Әскери мектепте оған ең қатты математика сабағы ұнайтын. Математика мұғалімі капитан Мұстафа Сабри Бей болды. Мұстафа Сабри Бей есіміне қосымша Кемал есімін берді. Ахмет Эминге берген сұхбатында ол жағдайды түсіндірді: «Бір күні ол маған: «Балам, сенің атың Мұстафа, менің де ... Бұлай болмайды. Айырмашылық болуы керек; Енді сенің атың Мұстафа Кемал болсын .. Содан бері есімім Мұстафа Кемал болып қалды». Кемал есімі тамаша, мінсіз деген мағынаны білдіреді. [1]

Кейін Кемал Кулели әскери орта мектебіне түсуді ойлады. Алайда ол өзінің ағасы болған Салоник офицері Хасан Бейдің кеңесіне құлақ асып, 1896 жылы Монастырь әскери орта мектебіне баруға шешім қабылдады. Оның француз тілі әлсіз болды. Мұғалімі оған онша қызығушылық танытпады, жиі ескертулер жасады. Шынында да, бұл ескертулер Мұстафаның күшіне енетін еді; Бірақ ол өмірінде ешқашан бас тартқан емес еді. Ол жасырын түрде француз тілін жетілдіріп, Флерлер мектебінің арнайы сыныбына 2-3 ай барады. Француз мұғалімі, капитан Накийуддин Бей бостандық идеясымен Мұстафа Кемалдың санасына қатты әсер етеді ...

Мехмет Тевфик Бей тарих мұғалімі Мұстафа Кемалдың тарихқа деген қызығушылығын оятты. Әскери қызметке деген құлшыныспен қатар тарихта оған қызық көрінді. 1897 жылы ол өз еркімен Осман-Грек соғысына қатысқысы келді. Алайда ол майданға бара алмады, өйткені оның жасы он алтыда және әлі де мектеп оқушысы еді. Мұстафа 1899 жылы үздік болып, мектепті бітірді.

1899 жылы 13 наурызда ол Стамбулдағы Мектеб-и Харбие-и Шахане әскери мектебіне кірді. Бірінші сыныпты 27-ші, екінші сыныпты 11-ші болып бітірді. 1902 жылы үшінші сыныпты 8-ші орынға ие, 549 адамның ішінде Мулазым (лейтенант) атағын алды. Кейін ол Эркан-Харбие әскери мектебіне барды. 1905 жылы 11 қаңтарда ол мұнда лейтенант әскери шенін алды.

Мұстафаның әдебиетпен кездесуі Бурса орта мектебінен қуылған Өмер Наджи сабағына келген кезде басталды. Өмер Наджи сол кезде ақын болған. Мұстафадан көптеген кітаптарды оқуын өтінді. Осы уақытқа дейін ол математика кітаптарына жерленіп, француз тілін «Әдебиет» деп аталатын өрісті ешқашан ойламаған және білуге де құштарлығы аса болмады. Кейіннен поэзия Мұстафа үшін өте қызықты болды. Бірақ Көркем жазу сабағының мұғалімі «Мұндай кәсіп сізді сарбаз болудан аулақ етеді» деді. Оған әдебиетпен айналысуға тыйым салған болатын. Ол жүрегіне түскен әдеби нұрды сөндіргісі келмеді ... Мұстафа Кемаль тек француз тілі математика және әдебиет пәндеріне ғана көңіл бөлмей, сонымен қатар саяси идеялары да пайда бола бастады. Ол Намык Кемалдың кітаптарын бәрі ұйықтағаннан кейін ғана жасырын түрде оқитын. Сол кезде өте қатал кезең еді. Мұстафа және достары осындай шығармаларды оқып, содан кейін жасырын түрде жиналып, өз ойларымен бөлісті.

1922 жылы Ахмед Эминге берген сұхбатында ол бұл мәселе туралы былай деді: «Біз Эркан-и Харбие сыныптарына бардық. Мен әдетте сабақтарда өте жақсы жұмыс жасадым. Соның нәтижесінде менде және кейбір достарымда жаңа идеялар пайда болды. Біз елдің басқаруы мен саясатында жағымсыз жайттар бар екенін біле бастадық». Бұл оқиға Мұстафа Кемалдың өмірінде жаңа есіктер ашты. [2]

1905-1907 жылдары Дамаскіде орналасқан 5-ші армияда қызмет етті. 1907 жылы Мұстафа Кемал жоғарылатылып, Манастырь қаласындағы 3-ші әскерге жолдама алды. Ол 1909 жылы 19 сәуірде Стамбулға таныстырылған жедел армия штабының бастығы болды. 1910 жылы Мұстафа Кемал Францияға жіберіліп,

Пикардиядағы әскери маневрларға қатысады. 1911 жылы Ыстамбұлдағы Қарулы Күштердің Бас штабында қызмет ете бастады.

1911 жылы итальяндықтардың Триполиге шабуыл жасауымен басталған соғыста Мұстафа Кемал өзінің тобымен бірге Тобрук пен Дерна провинцияларында соғысады. 1911 жылы 22 желтоқсанда Мұстафа Кемал итальяндықтарды Тобрук шайқасында жеңіп, 1912 жылы 6 наурызда Дернадағы Осман қолбасшысы лауазымына тағайындалды.

1912 жылы қазан айында Балқан соғысы басталды, оған Мұстафа Кемал Геллиполи және Болайыр әскери бөлімдерімен бірге қатысты. Диметокция мен Эдирне қалпына келтіру мәселесінде Мұстафа Кемалдің сіңірген еңбегі зор. 1913 жылы Мұстафа Кемал Софиядағы әскери аташе лауазымына тағайындалды, 1914 жылы ол подполковник атағын алды.

Мұстафа Кемал бұл қызметте 1915 жылға дейін қызмет еткен, сол кезде Осман империясы тартылған Бірінші дүниежүзілік соғыс басталды. Мұстафа Кемал 19-шы дивизияға Текирдагқа жіберілді. 1914 жылы басталған Бірінші дүниежүзілік соғыс кезінде бүкіл әлем Чанаккале шайқасында түрік әскерлерінің қаһармандық қақтығысына куә болды, Мұстафа Кемал Антанта әскерлеріне Дарданелл төзімді екенін көрсете білді. 1915 жылғы 18 наурызда ағылшын және француз кемелерінен тұратын Антанта күштерінің әскери жасағы Дарданеллге өтуге тырысты, бірақ ауыр шығындарға ұшырады. Осыдан кейін Антанта күштерінің қолбасшылығы Геллиполи түбегіне қонуға шешім қабылдады. 1915 жылы 25 сәуірде жау күштері Мұстафа Кемалдың басқаруымен 19-шы дивизиямен тоқтатылды. Осы жеңістен кейін Мұстафа Кемал полковникке жоғарылады. 1915 жылы 6-7 тамызда британдық әскерлер Арыберну түбегінен тағы да шабуыл бастады. Чанаккале (Дарданелл) шайқасында шамамен 230 мың түрік әскері қаза тапты, бірақ Мұстафа Кемал Антанта алдында түрік халқының намысын қорғады. Мұстафа Кемалдың сөздері: «Мен сендерге соғысындар деп бұйырмаймын, осы жерде өліңдер деп бұйырамын.» – олар осы майдандағы соғыстың тағдырын өзгертті.[3]

Дарданелл үшін болған шайқастардан кейін Мұстафа Кемал Эдирне мен Диярбакырдағы әскерлерге басшылық етті. 1916 жылы 1 сәуірде ол дивизия генералы (генерал-лейтенант) шеніне дейін көтерілді. Орыс әскерлерімен болған шайқастарда Муш пен Битлис жерлерін сақтап қалды. Дамаск пен Халеппе қысқа мерзімді қызметтен кейін Мұстафа Кемал Ыстамбұлға оралды. Осы жерден ол мұрагер ханзада Вахеттин Эфендимен бірге Германияға майданды тексеру үшін жіберілді. Осы сапардан оралғаннан кейін ол қатты ауырып, Вена мен Баден-Баденге емделуге кетті. 1918 жылы 15 тамызда Халеппе 7-ші армияның командирі атағымен оралды. Оның басқаруымен армия өзін британдық әскерлердің шабуылдарынан сәтті қорғады. Мудрос келісіміне қол қойылғаннан бір күн өткен соң, 1918 жылы 31 қазанда ол жедел реакция жасақтары тобының қолбасшысы қызметіне тағайындалды. Бұл армия таратылғаннан кейін Мұстафа Кемал 1918 жылы 13 қарашада Стамбулға оралды, ол жерде Қорғаныс министрлігінде жұмыс істей бастады.

Елдің Мудрос келісіміне қол қойылғаннан кейін Антанта құрамындағы елдер жүйелі түрде Осман армиясын таратуды бастады. Мұстафа Кемал 9-шы армияның инспекторы ретінде 1919 жылы 19 мамырда Самсунға келді. 1919 жылы 22 маусымда Амасияда ол келесі сөздер айтып кетті: «Халықтың тәуелсіздігі халықтың еркімен және шешімімен сақталады» және Сивас конгресіне депутаттар шақырылуы жарияланды. Осыдан кейін, 1919 жылы 23 шілде -7 тамыз аралығында Эрзурум конгресі, одан кейін 1919 жылғы 4-11 қыркүйекте Сивас конгресі өтті. Осы конгрестердің шақырылуы мен жұмысын қамтамасыз еткен Мұстафа Кемал осылайша отаны сақтау жолдарының анықталуын қамтамасыз етті. 1919 жылы 27 желтоқсанда Анкараның тұрғындары Мұстафа Кемалды қошеметпен қарсы алды. 1920 жылы 23 сәуірде Түркия Ұлы Ұлттық Жиналысының (VNST) ашылуымен Түрік Республикасының құрылуы жолында тағы бір маңызды қадам жасалды. Мұстафа Кемал парламент спикері және үкімет басшысы болып сайланды, ұлттық-азаттық соғысты сәтті аяқтауға бағытталған заңдарды қабылдап, жүзеге асыра бастады.

Түрік ұлт-азаттық соғысы 1919 жылы 15 мамырда грек басқыншылары Измирде атқан алғашқы оқпен басталды. 1920 жылы 10 тамызда Бірінші дүниежүзілік соғыста жеңіске жеткен елдер Мудрос келісіміне қол қойып, іс жүзінде Осман империясын өзара бөлді. Осман империясын жаулап алған бұл елдерге қарсы соғыс бірінші кезеңде партизан күштерін (Кува-и Милли) қолдана отырып жүргізілді. Мұстафа Кемалдың басшылығымен өткен түрік халқының ұлт-азаттық соғысы келесі кезеңдерді қамтиды: Сарыкамысты босату (20 қыркүйек 1920 ж.), Карс (1920 ж. 30 қазан) және Гюмри (7 қараша 1920 ж.). Чукурова, Газиантеп, Кахраманмараш және Шанлыурфа аймағының қорғанысы (1919-1920). Иноның алғашқы жеңісі (1921 жылғы 6-10 қаңтар). Иноның екінші жеңісі (23 наурыз-1 сәуір 1921). Сакария шайқасындағы жеңіс (19 тамыз 23 тамыз - 13 қыркүйек). Жалпы шабуыл, бас қолбасшылар мен Ұлы Жеңіс басқарған шайқас (1922 жылғы 26 тамыз - 9 қыркүйек)

Сакариядағы жеңістен кейін ТҰҰЖ Мұстафа Кемалға маршал және соғыс батыры атағын берді. Ұлт-азаттық соғыс 1923 жылы 24 шілдеде Лозанна шартына қол қоюмен аяқталды. Осылайша, ұлттық бірлікке негізделген жаңа түрік мемлекетінің құрылуына ешқандай кедергілер болған жоқ.

1923 жылғы 29 қазанда, дүйсенбі күні кешке, сағат 20: 30-да депутаттар қол шапалақтап, «Түркия Республикасы жасасын!» ұрандармен бірге Түркия Республикасы жарияланды ...

Президент сайлауы Республика жарияланғаннан кейін бірден өтті. Дауыс беруге қатысқан 158 депутаттардың және халық барлығы дауыстарын Мұстафа Кемалға берді. Мұстафа Кемал Ататүрік ТүркиПаяның бірінші президенті болып жарияланды. 1924 жылғы Конституцияға сәйкес өткен сайлауда Түркия Ұлы Ұлттық Мәжілісі 1927, 1931 және 1935 жылдары Мұстафа Кемалды 3 рет президент етіп сайлады. Түркияны қазіргі өркениет деңгейіне шығаруға тырысқан Ататүрік елде бірқатар реформаларды жүзеге асырды.

Ататүріктің денсаулығы 1937 жылдан бастап күрт нашарлай бастады. Түрік және шетелдік дәрігерлер жиналып, диагноз қойылды. Ататүрікте цирроз анықталды. Сонымен қатар, олар баяндаманың соңында: «Хал-жағдайы ауыр» деп толықтырды. Ауру тамыз айында дами берді. Ататүрік тыныс алуда қиындық көріп, қатты ауырды.

1938 жылы 10 қарашада таңертең 9.05-те Стамбул сарайы Долмабахчеде қайтыс болды. 1938 жылы 21 қарашада Ататүріктің мүрдесі уақытша Анкара этнографиялық музейінің ғимаратына қойылды. Анытқабірдің құрылысы 1953 жылы 10 қарашада аяқталғаннан кейін Ататүріктің мәйіттері үлкен жерлеу рәсімімен оның соңғы және мәңгілік бейігіне тапсырылды.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. «Кемаль Ататюрк» — новое имя и фамилия Мустафы Кемалья с 1934 года, принятое в связи с упразднением в Турции титулов и введением фамилий. (см. Кемаль, Гази Мустафа / Милер А. // Каучук – Классон. – М.: Советская энциклопедия, 1936. – С. 163–165. – (Большая советская энциклопедия: [в 66 т.] / гл. ред. О. Ю. Шмидт; 1926-1947, т. 32).

2. Falih Rifki Atay, Çankaya: Atatürk'ün doğumundan ölümüne kadar, İstanbul: Betaş, 1984, p. 17.

3. Ökçün A.G. 1920-1930 yılları arasında kurulan Türk anonim şirketlerinde yabancı sermaye. Ankara, 1971, – С. 155-181.

4. Мусский И. А. 100 великих диктаторов. – М.: Вече, 2000. – С. 408.

5. Bulut F. Tarikat sermayesinin yükselişi. Ankara, 1995, – С. 364.

6. ^ "Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, "Musul-Kerkük", Prof. Dr. İlhan Güneş". Дата обращения: 12.12.2021

7. ^ "Dev Atatürk Kimliği". Milliyet gazetesi, 13 Ocak 2016. Дата обращения: 14.12.2021.

8. ^ "Atatürk'ün Hayatı". Kültür Bakanlığı. Дата обращения: 14.12.2021.

9. ^ "Atatürk'ün Okuma Tutkusu". Дата обращения: 14.12.2021.

УДК 02.11.21

Нурсеитова Р.А.¹, Шакирова Р.Г.¹

¹к.э.н., доцент, Евразийский Технологический университет
¹к.ф.н., ст. преподаватель кафедры международных отношений
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая
г. Алматы, Казахстан

ФИЛОСОФИЯ ЭКОНОМИКИ В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНЕ

Аннотация

В статье рассмотрены философские основы экономической науки. Экономика создает материальное благосостояние, удовлетворяет нужды и потребности индивидов, предпринимателей и государства. Философия экономики – область философского знания о сущности экономического бытия человека в нелинейном пространстве и гуманистическом аспекте.

Философия экономики подразумевает под собой рассмотрение философских основ экономической науки. Она включает в себя изучение философии хозяйствования, функционирования собственности, денежного и товарного обращения, экономической политики, потребительского выбора.

Становление и развитие рыночной экономики в Казахстане вызвало комплекс сложных проблем перед экономической наукой. В современное время в науке наблюдается кризис основ экономической теории, обусловленный медленным реагированием методологии экономической науки на происходящие изменения в хозяйственной системе и отношениях, способностью интерпретации их смысла.

Ключевые слова: философия, экономика, экономическая система, методология.

Р.А. Нурсеитова,¹ Р.Г. Шакирова.¹

*¹э.ғ.к., доцент, Еуразия технологиялық университеті
¹ф.ғ.к., халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушысы
Сорбонна-Қазақстан институты, Абай атындағы ҚазҰПУ
Алматы қ., Қазақстан*

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭКОНОМИКА ФИЛОСОФИЯСЫ

Аңдатпа

Мақалада экономикалық ғылымның философиялық негіздері қарастырылған. Экономика байлықты қалыптастырады, жеке адамдардың, кәсіпкерлердің және мемлекеттің қажеттіліктері мен талаптарын қанағаттандырады. Экономика философиясы – бұл сызықтық емес кеңістіктегі және гуманистік аспектегі адам экономикасының мәні туралы философиялық білім саласы

Экономика философиясы экономикалық ғылымның философиялық негіздерін қарастыруды білдіреді. Ол бизнес философиясын, меншіктің жұмыс істеуін, ақша және тауар айналымын, экономикалық саясатты, тұтынушылық таңдауды зерттеуді қамтиды.

Қазақстанда нарықтық экономиканың қалыптасуы мен дамуы экономикалық ғылым алдында күрделі мәселелер кешенін туғызды. Қазіргі уақытта ғылым Экономикалық теория негіздерінің дағдарысын бастан кешіруде, бұл экономикалық ғылым әдіснамасының экономикалық жүйе мен қатынастардағы өзгерістерге баяу жауап беруімен, олардың мағынасын түсіндіру қабілетімен байланысты.

Түйінді сөздер: философия, экономика, экономикалық жүйе, әдіснама.

*Nurseitova R.A.¹, Shakirova R.G.¹
¹candidate of economical sciences, associate professor,
Eurasian Technological University
¹c.ph.science, Senior Lecturer of the Department of International Relations
Institute Sorbonne-Kazakhstan, Abay KazNPU
Almaty, Kazakhstan*

PHILOSOPHY OF ECONOMICS IN MODERN KAZAKHSTAN

Abstract

The article considers the philosophical foundations of economic science. The economy creates wealth, satisfies the needs and requirements of individuals, entrepreneurs and the state. Philosophy of economics is a field of philosophical knowledge about the essence of human economic being in non-linear space and humanistic aspect.

The philosophy of economics implies a consideration of the philosophical foundations of economics. It includes the study of the philosophy of management, the functioning of property, monetary and commodity circulation, economic policy, consumer choice.

The formation and development of a market economy in Kazakhstan has caused a complex of complex problems for economic science. In modern times, there is a crisis in the foundations of economic theory in science, due to the slow response of the methodology of economic science to the ongoing changes in the economic system and relations, the ability to interpret their meaning.

Keywords: philosophy, economics, economic system, methodology.

В последнее время наблюдается пересмотр направлений экономических исследований с учетом новых тенденций в развитии науки. Распространение получили разработки, связанные с цикличностью развития экономической системы, ее функционирования с точки зрения открытости, подверженности воздействию различных факторов, в том числе неэкономических, оказывающих воздействие на поведение субъектов экономической системы. Поэтому необходимо признать те философские течения, которые акцентируют внимание на характеристике экономического процесса, в развитии и трансформации его элементов, составных частей и институтов. Тут находит применение синергетика – наука, которая ориентирована на поиск универсальных способов эволюции и самоорганизации элементов систем любого рода, независимо от их конкретной природы [1].

Это соответствует роли философии как методологического базиса экономической науки. Философский подход рассматривает экономику как многомерную и противоречивую систему. Экономическая среда меняется очень быстро под воздействием различных факторов. Философия экономики анализирует нужды и потребности общества, изучает ценности экономических факторов, исследует связи между экономическими учениями

и мировоззрением людей, задает ориентиры познавательной деятельности и выступает как общая методология экономических процессов.

По мнению ряда ученых-исследователей, политэкономия была философией экономики, но ее замена «Экономиксом» не повлекла положительные изменения в состоянии экономической науки, уводя ее от злободневных проблем.

Философия экономики получила свое начало вместе с рождением современной экономики и идеями Адама Смита, который был одним из основоположников экономической теории как науки. Самое первое систематизированное представление о природе экономики появилось в 1830 году в Великобритании в трудах Нассау Уильяма Сениора. Далее появились труды великого экономиста и философа Джона Стюарта Милля, который писал о научной методологии экономики, а также о соотношении экономики и этики. В современности стали рассматриваться вопросы о рациональности выбора.

В настоящее время методологии экономической науки в Казахстане уделяется недостаточное внимание. Видным казахстанским ученым Е.Б. Жатканбаевым в труде «Методология исследования экономики» говорится, что «методология экономической теории представляет собой науку о методах исследования и преобразования экономической действительности... методология не есть метод, не есть совокупность методов. Методология науки есть учение о методах, учение о закономерностях развития научного знания» [2].

«Методология – это не просто яркое название для «методов исследования», а изучение связи между теоретическими концепциями и обоснованными выводами о реальном мире; в частности, методология – это та ветвь экономической науки, где мы рассматриваем способы, которыми экономисты обосновывают свои теории, и приводимые ими причины, по которым они предпочитают одну теорию другой» – утверждает один из методологов экономической науки М.Блауг [3]. Он пишет, что «методологию экономической науки следует принимать просто как философию науки в ее применении к экономике», то есть как исследование концепций, теорий, и основных принципов рассуждения, принятых в той или иной науке [3,12].

Методологию экономической науки можно определить как философию экономики, т.е. философию науки применительно к экономике и учение о методах исследования экономической действительности. Следовательно, когда мы говорим о методологии экономической науки, речь идет обо всех способах рационального познания экономической действительности, о принципах и правилах концептуального и теоретического отражения этих знаний и проверки их достоверности, о конкретных методах познания экономики в целом и отдельных ее сторон и применении полученных результатов в практической деятельности.

Долгое время методология экономической науки находила развитие в теоретических представлениях об экономической действительности. Только в конце XX века методология экономической науки начала формироваться как самостоятельная научная дисциплина со своим предметом, структурой, функцией в объяснении экономической реальности. Естественно, что теория и методология научной дисциплины неразрывны, не существуют и не могут существовать в отрыве друг от друга, но у них разные функции в познании действительности. Задачей любой науки является достижение максимального соответствия теории с действительностью. Эту задачу призвана решать методология науки. При анализе состояния современной экономики многие философские идеи используются в качестве методологической основы экономической теории.

Экономическая наука призвана объяснить и обосновать рациональность взаимодействия природы и человека, причины отбора тех или иных ресурсов в конкретных исторических условиях. Как бы банально не звучало такое утверждение, только во второй половине XX века человечество в полной мере осознало ограничивающие факторы природной среды, свою зависимость от этой среды [4]. Как результат этого осознания, оно взялось интенсивно изучать все стороны такого взаимодействия и его прямые и возможные последствия. От полноты и достоверности знаний об этом взаимодействии зависит теперь само выживание человечества.

Современные экономические знания состоят из огромного числа гипотез, теорий, моделей, иногда взаимосвязанных, взаимодополняющих, конкурирующих или взаимоисключающих друг друга. Они описывают экономику посредством системы категорий и понятий, математических моделей, таблиц, диаграмм, формул. Существуют школы и направления экономических исследований. Но остается открытым вопрос о выборе основной теории, которая наиболее точно описывает и объясняет действительность. Поэтому, сами теории должны подвергаться методологической оценке [5].

Как указывает в своей научной работе видный ученый – экономист Елемесов Р.Е., «основной характеристикой научного знания является его объективность, а познания – обнаружение объективных законов. В последнее время проявляется все больше скептицизма в отношении объективности законов общественного развития, в том числе экономических. Политическая экономия, изучающая объективные законы экономики, уступила место «экономике», которая имеет более практическую направленность [6].

В настоящее время существуют определенные трудности прогнозирования экономического развития в Казахстане. В данном случае речь идет не о том, что экономическая наука бессильна в предвидении будущего. Прогнозирование будущих событий на основе изучения объективных закономерностей развития исследуемого явления является одной из важных функций любой науки. И в этом случае экономика не является исключением. Учеными-экономистами и практиками в своей деятельности проводятся исследования процессов, происходящих в экономике Казахстана, и составляются предполагаемые прогнозы и сценарии развития ситуации в экономике страны. Но, исходя из того, что экономическая наука преимущественно имеет дело с анализом статистических данных, здесь больше используется метод интерполяции (экстраполяции) [7]. Данный метод более применим для прогнозирования линейных, равномерных процессов, что не характерно для экономики. Она отличается цикличностью развития и воздействием различных факторов. Факторов, влияющих на экономику, большое множество. На состояние экономической системы огромное воздействие оказывают неэкономические факторы, такие как политические конфликты, военные действия, природные и техногенные катастрофы, аномалии и т.д. То есть, экономическая система больше функционирует в неопределенной среде, чем в определенной.

Выводы. Философия дает возможность рассматривать экономику как сложную систему, имеющую возможность возникновения новых связей и отношений. Такой подход может определить место и роль одиночных человеческих усилий в этой системе, которые могут существенно влиять на процессы в экономике.

Кризисы в экономической теории обычно сопровождаются «всплеском» методологических исследований. Для этого необходим методологический пересмотр основных направлений экономических исследований, их мировоззренческих и идеологических корней с учетом новых тенденций в развитии общества.

Список использованной литературы:

1. В.А. Канке. *Философия экономической науки*. М.2007 г.
2. Е.Б. Жатканбаев. *Методология исследования экономики*. – Алматы. 1999 г.
3. М.Блауг. *Методология экономической науки или как экономисты объясняют*. – М. 2004 г.
4. *Философский словарь* – М. 1987 г.
5. Ф.А. Хайек. *Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма*. – М. 1992 г.
6. Дж.К.Гэлбрейт. *Новое индустриальное общество. Избранное*. – М.2008 г.

УДК 11.25.09

Ғ. А. Меңілбаев¹

¹*тарих ғылымының кандидаты, доцент, тарих және қоғамдық ғылымдар академиясының академигі,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты
Алматы қ., Қазақстан*

ЕЖЕЛГІ ОРДАЛАР МЕН ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТІ АРАСЫНДАҒЫ ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҚ

Андатпа

Қазақ мемлекеті және мемлекеттілігіне қатысты ғалымдар тарапынан әрқилы пікірлер мен тұжырымдар, көзқарастар, болжамдар қалыптасқан. Соларды басшылыққа ала отырып, менде осы тақырыпта, өзімнің ұзақ жылғы зерттеулерімнің нәтижесінде қалыптасқан пайымдауымды ортаға салғым келеді. Сондай тарихи құнды сөздің бірі «Орда» сөзі. Тікелей «Орда» сөзі біздің халқымыздың тарихында көне заманнан күні бүгінгі дейін бірге ілесіп келе жатқан мән-мағынасы зор сөз деп айтуымызға болады. Яғни, біздің халқымыздың тарихына тікелей қатысты сөз.

Осы «Орда» сөзінің төңірегінде халқымыздың тарихында әлі күнге ашылмай тұрған оқиғаны оқып білгендей боламыз.

Түйінді сөздер: Орда, ғұн, тайпа, рулар, Алтын орда, Қазақ ордасы, Алаш орда, Қазақ мемлекет.

Менілбаев Ғ. А.¹

¹*к.и.н, доцент Института Сорбонна-Казakhstan,
кафедры международных отношений при КазНПУ им. Абая
г. Алматы, Казахстан*

ИСТОРИЧЕСКАЯ ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ МЕЖДУ ДРЕВНЕЙ ОРДОЙ И КАЗАХСКИМ ГОСУДАРСТВОМ

Аннотация

Со стороны ученых сложились разные мнения и выводы, взгляды, прогнозы по отношению к казахскому государству и государственности. Руководствуясь им, я хотел бы поделиться на эту тему, сложившуюся взгляды своих многолетних исследований. Одним из таких исторически ценных слов является слово «Орда». Мы можем сказать, что слово "Орда" в истории нашего народа имеет большое значение, которое сопровождается с древнейших времен до наших дней.

Ключевые слова: Орда, гунн, племя, роды, Золотая орда, Казахская Орда, Алаш орда, казахское государство.

Menilbayev. G.A.¹

¹*c.h.s., assistant professor of the Institute
of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU
Almaty, Kazakhstan*

HISTORICAL CONTINUITY BETWEEN ANCIENT ORDO AND KAZAKH STATE

Abstract

On the part of scientists there were different opinions and conclusions, views, forecasts in relation to the Kazakh state and statehood. Guided by him, I would like to share on this topic, the prevailing views of their many years of research. One such historically valuable word is the word "Horde". We can say that the word "Horde" in the history of our people has a great meaning, which is accompanied from ancient times to the present day. That is, it directly relates to the history of our people. Within this word "Horde" we will read the history of our people.

Keywords: Horde, huns, tribe, birth, Golden Orda, Kazakh Orda, Alash Orda, Kazakh state.

Қазақ мемлекеті және мемлекеттілігіне қатысты ғалымдар тарапынан әрқилы пікірлер мен тұжырымдар, көзқарастар, болжамдар қалыптасқан. Соларды басшылыққа ала отырып, менде осы тақырыпта, өзімнің ұзақ жылғы зерттеулерімнің нәтижесінде қалыптасқан пайымдауымды ортаға салғым келеді. Халқымыздың мемлекеттік құрылымын ашып көрсетуге, оның ашылмай тұрған беттеріне терең талдау жасауға, талпыныс жасалып отырған алғаш қадам деуге болады. «Орда» сөзінің шығу тарихы немен байланысты? Оның қазақ рулары, тайпалары, мемлекеттік құрылымымен байланыстылығы қандай? «Орда» сөзінің көшпелі халықтардың тарихында жиі-жиі ұшырасуы неліктен?

Мысалы, көне замандағы ғұндар Ордасы мен Алаш Орда арасындағы уақыт аралығында неліктен мән-мағынасын жоймаған?

Ақыр аяғы, қаншама уақыт өтсе де, Қазақстанның батысы мен оңтүстік аймақтарында «Орда», «Ордабасы», «Үлкен Орда қонған», «Кіші Орда қонған», т.б. жер-су атауларының тек қана біздің жерімізде кездесуінің сыры неде?

Бізге белгілі, әрбір тарихи географиялық атаулар, жер-су, тау, өзен-көл, т.б. барлығы да тарихи бір кезеңдерде, белгілі бір оқиғаларға байланысты келіп шығады.

Уақыт өте келе әрқилы құбылыстар, жағдайларға байланысты мән-мағынасын жоғалтып немесе өзге атауға ие болуы да заңды құбылыс.

Бұл негізінен әртүрлі тарихи оқиғаларға байланысты болады.

Сондай тарихи құнды сөздің бірі «Орда» сөзі. Осы сөздің астарына терең үңіліп, оған жан-жақты талдау жасар болсақ нені байқаймыз?!

Тікелей «Орда» сөзі біздің халқымыздың тарихында көне заманнан күні бүгінгі дейін бірге ілесіп келе жатқан мән-мағынасы зор сөз деп айтуымызға болады.

Яғни, біздің халқымыздың тарихына тікелей қатысты сөз

Осы «Орда» сөзінің төңірегінде халқымыздың тарихында әлі күнге ашылмай тұрған оқиғаны оқып білгендей боламыз.

Соны ортаға салып, ғылыми тұрғыдан ашып көрсетуге тырысайық.

Әбу Райхан Бируни (973-1048 ж.ж.) өзінің «Ежелгі көшпелі ордалар» деген еңбегін жазып қалдырды (1).

Оның өмір сүрген уақыты мен зерттелген еңбегінің кезеңдеріне көз жүгіртер болсақ, ол ертеректе өмір сүрген көшпелі ордаларға жан-жақты сипаттама берген болып шығады.

Яғни, өзінің алдында тарих сахнасында белгілі бір кезеңдерде пайда болып, кейін үн-түнсіз жойылып кеткен «Ордаға» тоқталып кеткен.

Олар кімдердің ордалары еді?!

Былайша айтқанда «Ежелгі көшпелі ордалар» деген атаудың өзінде, «Орда» сөзі тек қана көшпелі тіршілік кешетін, мал шаруашылығымен айналысатын халыққа ғана тән атау болып тұр.

Бұл дегеніміз біздің де халқымызға ортақ атау деген сөз.

Сонымен олар кімдер?!

... Б.э.д. 203-202 ж.ж. ғұн тайпалық одағының басына Мөде (Маодунь) хан болып келді. Ол Саян, Алтай, Жоғарғы Енесей, Хакасия, т.б. бойындағы халықтарды, ру-тайпаларды, жерлерді өзіне қаратып, өте қатаң тәртіпке бағындырып, әскери күшті мемлекет құрды.

Өзінің «Орда»-ның шекарасын нығайтты (2). Б.э.д. 200 жылы Мөде (Маодунь) хан Қытай мемлекетінің Хан патшалығы өзіне тәуелді қылып, олар 40 жыл бойы алым-салық төлеп тұрған.

Яғни, Қытай патшалары өздерінің қыздарын ғұн ханзадаларына тұрмысқа беріп, жібек маталар, әшекей бұйымдар, күріш, шарап, т.б. жіберіп, өздерінің шекараларында тыныштық сақтауға тырысқан.

Узнав о событиях в орде (так называли гунны военный лагерь и княжескую ставку), правитель-дунху решил, что смута ослабила гуннов, и потребовал от Маодуня уступить пограничную территорию.

Многие старейшины, опасаясь войны, советовали Маодуню отдать землю. Крайне разгневанный, Маодунь ответил «Земля – основа государства, разве можно отдавать ее!». Всем, советовавшим уступить землю, он отрубил головы. Затем Маодунь сел на коня, приказал рубить головы каждому, кто опоздает явиться, двинул на восток и внезапно напал на дунху... Он разгромил дунху на голову, убил их правителя, взял людей из народа и захватил домашний скот. Так описал Сыма-Цянь начало гунских завоеваний (3).

Ұлы Күнбидің астанасы Қызылқорған қаласы Чананнан 8900 шақырым шалғай, түтін саны 120 мың, жан саны 630 мың, әскері 188800 адам. Уәзір, мәртебе, қазына істер бегі, оң-сол қолбасшы қатарларынан екі адам, бас бақылаушы екі адам, Орда төребегі бір адам, Орда төресі екі адам, атты әскербасы бір адам бар.

Жері ұлан-байтақ кең, әрі жазық, жауын-шашыны көп. Ауарайы суық. Тауларында қалың қарағай өседі. Егіншілікпен шұғылданбайды. Малмен бірге жайылым, суат жағдайына қарай көшіп жүреді.

Әдет-ғұрпы ғұндар-ға ұқсайды. Бұл елде жылқы көп. Байларында 4-5мыңнан жылқылар болады. Халқы қайсар, батыр келеді. Сенімсіздік істерге қатты өшігеді. Ұры-қарысы көп. Үйсін (Усунь) күшті мемлекеттердің бірі саналады қарысы көп. Үйсін (Усунь) күшті мемлекеттердің бірі саналады. [4]

... Қазақтар әдетте «Орда» деп аталатын үш бөлікке бөлінеді. Жалпы рулық аты « Үйсін» деп аталатын «Үлкен орда» – «ұлы жүз» (ұлы жүздік) шығыстық даланың оңтүстік бөлігін жайласа, басты рулары арғын, найман болып келетін «Орта орда» - «орта жүз» (орта жүздік) шығыстық даланың солтүстігін, ал басты рулары Алшын, жаббас болып келетін «кіші жүз» (кіші жүздік) даланың батысын жайлады. [5]

Бұл ордалар тайпаларға, тайпалар руларға бөлінеді.

Көршілес отырған үлкен бөліктердегі рулар жиналып біртұтас ел құрайды.

Міне, осыдан көріп отырғанымыздай, халқымыздың ежелгі тарихында «Орда» сөзі бізге біршама жақындау және халқымыздың өткен тарихында алатын орны ерекше деуге болады.

Яғни, біздің «ұлт болып, халық болып қалыптасуымызда» «Орда» сөзі үлкен рөл атқарған.

«Орда» – үлкен мәні бар, бір жүйеге бағындырылған, ұйымдасқан, тәртіпке негізделген, үлкен әскери күш деп айтуға болады.

Жалпы, өте орнықты формада қалыптасқан, келешегі зор мемлекет түрі деп сипаттама беруге болады.

Мұнда ең бастысы, ерекше бір рудың немесе тайпаның, болмаса көсемнің ерекшеленіп шығуы және соның төңірегінде орташа деңгейдегі, болмаса әлсіз деңгейдегі ру-бірлестіктерінің шоғырлануы байқалады.

Ең бастысы, олардың барлығы ортақ мүлде, ортақ идея, тәртіп, күш, билік, т.б. бағынған.

В польском «Horda» – «полчище». Не «толпа кочевников», а скорее «большое войско». Многочисленное войско.

Сигизмунд Герберштейн – «цесарский» посол, побывавший в Москве в XVI веке и основавший интереснейшие «записки», свидетельствуют, что на татарском языке «орда» означало «множество» либо «собрание».

Академик Фоменко указывает при этом на латинское слово «ordo», означающее словом «порядок», на немецкое «ordnung» – «порядок».

В современном турецком языке слово «ordu» имеет несколько значение, опять таки соответствующее словам «порядок», «законоустановление» . [6]

Осыдан көріп отырғанымыздай, «орда» сөзінің мән-мағынасы көптеген халықтарда бір ғана мағынаны білдіреді.

Ол әскери күш, тәртіп, құқыққа (заңға) бағыну. Бұдан шығатын қортынды, көшпелі хадықтың өз уақытында үстемдігінің басым болғандығы, оның әлемдегі көптеген ірілі-ұсақты халықтарды, ұлттарды, т.б. өзіне бағындырғандығы, өзінің қатаң тәртібіне мойынұсындырғандығын көреміз.

Енді тарихқа тағы да шолу жасап көрелік.

X ғасырдағы географ Ал-Масудидың француз тіліне аударылған еңбегінде «... оғыздар үш ордаға бөлінді-міс дейтін сөзі қолданылған». [7]

XI ғасырда дүниеге келіп, артында «Құтты білік» атты тарихи шығарма қалдырған Жүсіп Баласағұнда, ал оның өзі Күз Орда деп атайтын қалада 1015 /1016 жылы туған. [8]

Шыршық жазығына келіп орналасқан халықтарды «сырманактар» деп аталды. Бұл «сырманактар» кейін нығая келе Жалайыр Ордасының негізін қалайды. [9]

Осылардан көріп отырғанымыздай, орта ғасырдағы жазбаша түп-деректерде немесе жылнамаларда «Орда» сөзі жиі ұшырасып тұрады.

Ал енді тарихта өзімізге белгілі. «Алтын Орда», «Ақ Орда», «Көк Орда», т.б. жөнінде не айтуға болады?

Бұл атаулар төңірегінде көптеген еңбектер жарық көріп, зерттеулердің, мақалалардың жазылғаны бізге белгілі.

Солардың ішінде В.Л. Егоров «Алтын Орда (жошы ұлысының оң қанаты) әрқашанда Ақ Орда деп аталған» деп жазды. [10]

Ал, Муин ад-дин Натанзий пікірінше: Орда-Ежен мен оның ұрпақтарының иелігіне «Көк Орда» атауы жатқан, ал «Ақ Орда» деп Батухан ұрпақтарының иелігі, яғни «Алтын Орда» аталған. [11]

Алтын Орданың ыдырауы және Ақ Орданың әлсіреуі барысында Қазақстан территориясында пайда болған ірі мемлекеттік құрылымдардың бірі Ноғай Ордасы болды.

Ноғай Ордасы XIII ғасырдың екінші жартысында бөлектене бастады. Бұл процесс Әмір Едіге тұсында XIV ғасырда жалғасып, оның баласы Нұр ад-диннің (1426-1440 ж.ж.) кезінде аяқталды.

Ноғай Ордасындағы үстем тайпа маңғыттар болды.«Ноғай»; «Ноғайлықтар», «Ноғай Ордасы» деген терминдер алғаш рет әдебиетте тек XVI ғасырдың басында ғана пайда болды. [12]

Алтын Орданың қираған бөлшектерінен құрылған, басқа да бірлестіктер тәрізді, Ноғай Ордасы да этникалық құрылым емес, көбінесе саяси құрылым болды.

Ноғай Ордасын мекендеген тайпалар қазақ халқының қалыптасуының күрделі этникалық процесіне тікелей қатысты.

Ноғай Ордасы мен қазақтардың жақын туыскандығы туралы Ш.Ш. Уәлиханов айтқан болатын.

Ол алғашқы қазақ ханы Жәнібек тұсында достық қатынаста өмір сүрген ноғайлар мен қазақтарды «екі туысқан ордалар» деп атады.

Ал енді 1595 жылы орыс мемлекетінің патшасы Федор Ивановичтің қазақтарды Москва мемлекетінің қол астына алу туралы Тәуекел ханға берген грамотасы (6-құжат). [13] .Бұл құжаттың ішінде менің назарымды аударғаны төменгі сөйлемдер болды:

Құдайдың алғысымен ұлы мемлекет патшасы және ұлы мәртебелі Федор Ивановичтен ... Қазақ Ордасының патшасы Тәуекелге біздің патшалық жарлығымыз...

Сізді және сізге қарасты қазақ ордасы мен қалмақ ордасын патшаның қол астына алуға ризалық бердік...

Осы жерден көріп отырғанымыздай, Тәуекел ханға бағынған қазақ және қалмақ жұрты (халқа) оның құрған ордасының төңірегінде шоғырланғандықтарын байқаймыз.

Осы секілді құжаттардың ішінде «Орда» сөзі жиі-жиі кездесіп жатуы, расында да халқымыздың өткен тарихының белгісіз құпия болып жатқан беттерінің бірі секілді.

Енді, 1722 жылы қазақтарды Ресей мемлекетінің қол астына қарату жөнінде I Петр патшаның айтқан сөздері келтірілген мына іс-қағаздарына (құжатқа) назар аударып көрелікші (24-құжат). [14]

Персия жорығынан қайтып оралғаннан кейін... Ұлы Петр ерте заманнан бері айтылып келе жатқан қарғыз-қайсақтардың ұшы-қиыры жоқ «кен ордасын» (қазақ жері мағынасында – М.Ғ.) Ресейдің қол астына алу империялық Ресей отанынан пайдалы болатыны жөнінде ниет білдірді...

Өйткені Ұлы Петр 1722 жылы Персия жоғарында және Астрахында болған кезінде «орда» туралы көп адамдардан қызығарлық лақып естіді. Ол қырғыз-қайсақ ордасы болатын.

Бұл «орда бүкіл азиялық елдердің кілті мен қақпасы». Міне, сол себепті ол орданы Ресейдің протекциясына (қол астына) алу ашып, олардан Ресей еліне пайдалы және қолайлы болғандардың бәрін ала білуіміз қажет.

Біздің осы құжаттан көріп отырғанымыздай, қазақ халқына «хандықтан» гөрі «орда» сөзі біртабан жақындау.

Сөзіміз біржақты болмауы үшін, халқымыздың басындағы қиын-қыстау кезең болған «Ақтабан шұбырынды» уақытта, қазақ халқының жан-жағынан анталаған дұшпандардың қысымы, қауіп-қатері, т.б. аман қалу қауіпін болдырмау үшін, сол кездегі үш орданың билеушілерінің Ресей мемлекетімен арадағы жазған хаттарына назар салып көрелікші:

Бірінші, Кіші Орданың ханы Әбілхайырды қырғыз-қайсақ ордасының ханы деген сөйлемді ең алғаш Левшиннің еңбегінен кездестіреміз.

Одан кейін, Телжан Шонанұлының еңбегінде « ... Қайсақ ордасының бастығы ...» [15], Мұхаметжан Тынышбайұлында « ... ал, Әбілхайыр қырғыз-қайсақ ордасының ханы» аталады. [16] Екінші, Орта орданың сұлтаны Абылайдың 1740 ж. Ресей мемлекетіне берген антының мазмұны төмендегідей. [17]

Я, киргиз-кайсацкого народа нижеподписавшейся солтан, обещаюсь и клянусь всемогущим богом, что хочу и должен со всем моим родом и со всею моею ордою всепресветлейшей, самодержавнейшей государыни и императрице и самодержаце всероссийской и пр. и пр. верным, добрым и послушным подданным быть.

Үшінші, 1733 жылы Үлкен орданың сұлтандары мен билері. Ресей мемлекетінің қол астына алуды сұрап әйел патша (императрица) Анна-ға жазған хаты (45-құжат).

От дальней стороны близким сердцем киргиз-кайсацкой большой орды князья, беки Вам, великой государьне императрице и белой царице, а подданство пришли, а именно: Кодар Ви, Тюля Би, Сатай батыр, Кангельди-Батыр и Булек-Батыр, а также всей орды беги и подданство пришли.

Осыдан көріп тұрғанымыздай, 3 хатта да, бірде-бір «хандық» деген сөйлемді кездестірмейміз,оның орнына «орда» деген сөзді жиі кездестірдік.

Бұдан шығатын қортынды,қазақ халқына тән мемлекет бірлестігі көп жағдайда « орда » деген ұғымба деп ойлаймыз.Былайша айтқанда,осы сөз бізге біртабан жақын секілді көрінеді.

Алакөлдiң оңтүстігiнде «Әбiлқайыр», «Сұңғайыт»,т.б. таулары, «Аксүйек-сай», атақты «Хантау» созылып жатыр.

Осы тауларда – «Үлкен Орда қонған» және «Кіші орда қонған» шатқалдары бар (екі орданың хандарының шатырлары тұрған жер болуы мүмкін – М.Ғ.)

Бізге бұл кезенді қамтитын бұлардан басқа аңыздар жоқ. Бірақ бізге ендігі жерде шатқалдардың географиялық атаулары көмекке келеді. Көшпелердің, әсіресе қазақтар мен қырғыздардың – шатқалдарға, тауларға, т.б. сонда өткен үлкен оқиғаларға ат беріп отыратын ерекше қасиеті бар.

Мысалы, Шымкенттен батысқа қарай Мысалы, Шымкенттен батысқа қарай 30 шақырым, Бадам станциясынан 5 шақырым жердегі Ордабасы атты кішкене таудың маңызы зор.

Осы секілді мысалды, Боралдай және Қошқар-ата өзендерінің бас жағындағы (Әулие ата және Шымкент уездерінің шекарасында) Аркалы тауда «Үлкен орда қонған», «Кіші орда қонған» деген екі шатқалы бар. [18]

Бүгінгі күндері «Орда»-ға байланысты атаулар Оңтүстік, Батыс қазақ жерлерінде кездеседі.

Яғни, жер-су, тау-шатқал, т.б. атауларда кездесіп тұрады.

Тіпті, бұл атаудың XVII ғасырдың соңында қазақ даласында болған жолаушылар, саяхатшылар, көпестер, елшілер, т.б. жазбаша хабарламалары негізінде кездеседі. С.У. Ремезов өзінің жазбаша хабарламалары негізінде кездеседі. С.У. Ремезов өзінің 3 баласымен бірге үлкен жұмыс атқарды. Сол кездегі Москва патшалығына қарасты территориялық географиялық картасын жасап шықты (Чертежная книга).

Онда, мынадай сөйлемдер кездеседі. ... Казачьи земли, примыкающие к Северному Кавказу”, “Земля Казачьей Орды!” (как и на многих других старорусских картах) [18].

Осы жоғарыда келтірілген мысалдардан, хаттар, грамоталар, карталар, жер-су аттары, т.б. барлығы да осы күнгі қазақ даласында әр кезеңдерде пайда болып, уақыт өте келе өзінің бастапқы мән-мағынасын жоғалтып, кейінірек, қайтадан бастапқы атауы бойынша атал бастаған «Орда» сөзін кездестіреміз. Яғни, қазақ халқымен бірге жасап келе жатқан мемлекет бірлестігін көреміз.

Когда в степи появился талантливый организатор, он собирал вокруг себя толпу сильных и преданных людей, чтобы подчинить с их помощью свой род, а потом племя и наконец, племенной союз... (20).

Оған мысал ретінде XIX ғасырдың басында ішкі орданың ханы болған Бөкей жөнінде айтуға болады.

Бөкей хан 1801 жылға дейін Кіші жүздегі Хандық Кеңестің төрағасы қызметін атқарды.

Ресей мемлекетінің патшасы Александр І-дің 11 наурыз 1801 жылғы жарлығы бойынша өзіне қарасты 5 мың жанұямен (кіші жүздің әртүрлі ру-тайпалар көсемдері, халқының сайлауымен Ішкі Орда ханы болды.

Ал, 1812 жылы 7 июль күні арнайы дәстүр бойынша, ата-салты бойынша хан болып бекітілді.

Бөкей хан құрған Ішкі орданы, біз көпшілік жағдайда Бөкей ордасы деп атап жүрміз (12).

Осы жерде біз мына бір жағдайда көңіл аудармасак болмайды. Өзіміз шолу жасап отырған «Орда» сөзінің қандай рөлі, мән-мағынасы болғандығына шамамыз келгенше тоқталып кеттік.

Бұл атаудың қауіптілігін, тарихи маңызын патша өкіметі де жақсы түсінген секілді.

Сол себепті, оның орнына өзге атауды қолдану, яғни қазақ халқының өткен тарихын бұрмалау немесе қасақана жоққа шығару, т.б. төңірегінде іс-шаралар қолға алына бастағандығын көреміз.

Казачья Орда. Термин «орда», применявшийся в старых русских источниках в отношении объединений казахских племен, ныне не употребляется, вместо него принят казахский термин «жүз» .

Бұдан шығатын қорытынды, яғни «Орда» сөзінің қазақтың ру-тайпаларының бастарын біріктіруші, бір жерге топтастырушы, әскери күш, қатан тәртіпке бағынушы, оны мойындаушылардың мемлекет бірлестігі екендігіне шүбә келтіруге болмайды.

Оны XIX ғасырдың екінші жартысында дүниеге келіп, халқымыздың бас бостандығы, тәуелсіздігі, дербес мемлекет болып өз алдына өмір сүруін армандаған, сол жолда үлкен жұмыс және Ә. Бөкейханов, Х. Досмұхамедов, М. Тынышбаев, М. Шоқай, Ұ. Құлынбетов, С. Қожанов, Т. Рысқұлов, т.б. айтуымызға болады.

Олар қазақ жерін патша өкіметінің болғандығынан азат етіп, «Алаш орда» мемлекетін құруды алдарына мақсат етіп қойды.

Осы жерде мынадай сұрақ орынды туындайды? Неге Алаш Орда? Неге Алаш хандығы емес?! Алаш мемлекеті, Алаш қанағаты, Алаш өкіметі, Алаш патшалығы, т.б. атауларды неге алмаған деген сұрақтың туындауы заңды ғой деп ойлаймын.

Олар Алаш партиясын (яғни, Алаш Орда партиясы) құрды, 1917 жылы екі рет Бүкілмұсылмандық құрылтай жиналысын өткізді. Ол мұсылман халықтарының басын қосты.

Алдағы Алаш Орда мемлекетінің басқару жүйесі, әскери, милиция, оқу-ағарту, тіл өзекті мәселелерді күн тәртібіне қойды.

Бұл жерде 6-Алаштың басын бір жерге топтастыру мәселесі тұрған жоқпа екен деген ой туындайды. Осыдан кейін, Ұлы Қазан төңкерісі (1917 жылы 25-қазан) болып, Алаш Орда партиясының қайраткерлері екі топқа бөлініп, өз іштерінде түсінбеушіліктер болды. Оның арты немен аяқталғаны белгілі...

1924 жылы 17 желтоқсан күнгі «Ақжол» газетінің бетінде Сұлтанбек Қожанов: «... Қазақ халқының астанасы орыстың туы тігілген қалада емес, қаласы жоқтықтан киіз ауылында болса да, қазақ жұртшылығына жуық болуы керек», – деп жазды.

Сонымен, 1925 жылы 15 сәуірде Ақмешіт қаласында Бүкіл Қазақ еңбекшілері өкілдерінің басын қосқан Қазақ АССР Кеңестерінің V-съезі салтанатпен ашылды.

Бұл съезде әртүрлі мәселелермен қатар, халқымыздың тарихында маныздың деген 2-3 құжат қабылданды.

Яғни, Кеңестердің Бүкіл қазақтың V-съезі «бұдан былайғы жерде «Киргиз» деген атау «Қазақ» деп аталсын деген қаулы қабылдады. Сонымен бірге, съезд «Киргиз» республикасының «Қазақ Республикасы» деп атауға, ал оның астанасы Ақмешітті Қызыл-Орда деп атауға қаулы алды.

Қызылорданың қазақ мемлекетінің астанасы болуымен тарихтың жарқын бір беттері ашылды. 1936 жылы Қазақ АССР-і атауынан Қазақ ССР-на өзгертілгенін атап кетуге болады. Ал енді, 1991 жылы 16 желтоқсан айынан бастап Қазақстан Республикасына айналып, тұңғыш рет тәуелсіз мемлекет болып жарияланды. Осы жерде біздің алдымызға қойып отырған мақсатымыз; Қазақ мемлекетінің қалыптасуы, дамуы және әлемдік аренадан алатын орны деген атауының өзі айтып тұрғандай, сонау ғұндар дәуірінен бастау алған мемлекеттілік ұғымының қалыптасуы, дамуы мен бүгінгі таңда әлемдік аренада өзіндік орыны бар мемлекетке айналғандығына қысқаша тарихи шолу жасап, бізге белгісіз өткен тарихы мен бүгінгі тарихы арасындағы тарихи сабақтастықта тоқталу болды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ә.Қоңыратбаев. *Көне мәдениет жазбалары*. – Алматы. Қазақ университеті, 1991 ж.
2. С.Г.Кляшторный, Т.И.Султанов. *Казахстан. Летопись трех тысячелетий*. – Алматы. – Рауан, 19923. Василий Радлов(Фридрих Вильгельм). – Алматы. – Ана тілі, 1993. 17 б.,
4. Алексей Бушков. *Россия который не было (загадки, версии, гипотезы)*. – М., 1997
5. С.Волин. *Материалы по истории туркмен и туркмений*. – М., – Л., 1939. – Т.1.
6. Қойшығара Салгарин. *Қазақтың қилы тарихы*. – Алматы. – Жалын, 1992.
7. Егоров В.Л. *Государственное и административное устройство Золотой орды./ Вопросы истории*. – 1972. №2.
8. Федоров-Давыдов Г.А. *«Аноним Искандера» и термины «Ак орды», «Кок орды»*. – М., 1960.
9. *Қазақ ССР тарихы*. 2-том. – Алма-Ата 1983.
10. Бекмаханова Н.Е. *Қазақ ССР тарихы. 8-9 класс*. – Алма-Ата 1991.
11. Телжан Шонанұлы. *Қазақ жері мәселесінің тарихы* – Қызылорда 1926.
12. *Казахско-русские отношения в XVII-XVIII веках*. – Алма-Ата 1961.
13. Мұхамеджан Тынышбайұлы. *Ақтабан шұбырынды*. – Ана тілі 1990. №7.
14. *Культура и история Центральной Азии и Казахстана./ проблемы и перспективы исследования*. – Алматы. 1996.
15. А.И. Левшин. *Описание киргиз-казахских или киргиз-кайсацких орд и степей*. – Алматы 1996. 16.
16. Меңілбаев Ф.А. *Қазақ халқының тарихында «Орда» және «Жылан» ұғымдарының алатын орны*. – Алматы 2001.
17. Б.Ф. Аяган, Х.М. Әбжанов, Д.А. Махат. *Қазіргі Қазақстан тарихы*. – Алматы 2010.
18. Меңілбаев Ф.А. *Алаш, қазақ ұғымдары мен Ақсүйір Жаббас шежіресінің зерттелу тарихы*. Хабаршы. №3-4(71-72). – Алматы, 2017.

УДК 11.25.19

Айтуарова Ф.¹, Исламова А.Т.¹, Сембинов М.К.¹

¹студентка 2 курса специальности *Международных отношений*
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая

¹магистр гуманитарных наук, преподаватель кафедры *международных отношений*
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая

¹к.и.н., профессор кафедры *международных отношений* *Института Сорбонна-Казахстан,*
КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан

К ВОПРОСУ О ПРИНЯТИИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ МЕР ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В УСЛОВИЯХ ПОСТПАНДЕМИЙНОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА

Аннотация

«Мир никогда не будет таким как раньше». Этой цитатой я бы описала весь предыдущий год. Не безызвестен факт, что пандемии, а также большие войны существенно изменяют мир. Эти изменения есть базис того, как человеческое общество будет жить следующие пятьдесят, а может и сотню лет. Пандемия

коронавируса нанесла огромный ущерб казахстанской и мировой экономике. Экономика государства – это система обеспечения жизни человека, отдельных государств и всего общества, и эту систему нужно уметь грамотно поддерживать. Во многом, безопасный выход из кризиса и дальнейшее восстановление этой системы зависит от мер, предпринятых государством и его правительством.

Хоть сейчас «корона-кризис» не находится на пике своего могущества, но так или иначе необходимо соблюдать ограничительные меры, чтобы это не привело к новой вспышке болезни. Не все страны успели оклематься, прийти в себя после неожиданного появления кризиса. Более того, в некоторых странах-соседах Казахстана, четвертая волна коронавируса накрыла крупные города. Это опять ставит на передний план вопрос о том, какие средства станут более действенными в борьбе с этим недугом.

Ключевые слова: коронавирус, коронакризис, постпандемия, экономическое развитие, малый и средний бизнес, кризис

Ф.Айтуарова,¹ А.Т. Исламова,¹ М.К. Сембинов¹

*¹Сорбонна-Қазақстан институты Халықаралық қатынастар мамандығының 2 курс студенті,
Абай атындағы ҚазҰПУ*

*¹гуманитарлық ғылымдар магистрі, Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық қатынастар
кафедрасының оқытушысы, Абай атындағы ҚазҰПУ*

*¹т.ғ.к., Сорбонна-Қазақстан институты Халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан*

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ПАНДЕМИЯДАН КЕЙІНГІ ДАМУЫ ЖАҒДАЙЫНДА ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІҢ ОРНЫҚТЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ЖӨНІНДЕ МЕМЛЕКЕТТІК ШАРАЛАР ҚАБЫЛДАУ ТУРАЛЫ МӘСЕЛЕ

Аңдатпа

"Әлем ешқашан бұрынғыдай болмайды". Осы дәйексөзмен мен өткен жылдың барлығын сипаттайтын едім. Пандемия, сондай-ақ үлкен соғыстар әлемді айтарлықтай өзгертетіні белгілі емес. Бұл өзгерістер адамзат қоғамының келесі елу, мүмкін жүз жыл өмір сүруінің негізі болып табылады. Коронавирустық Пандемия қазақстандық және әлемдік экономикаға үлкен зиян келтірді. Мемлекет экономикасы – бұл адамның, жекелеген мемлекеттердің және бүкіл қоғамның өмірін қамтамасыз ету жүйесі, сондықтан бұл жүйені сауатты қолдау қажет. Көп жағдайда дағдарыстан қауіпсіз шығу және осы жүйені одан әрі қалпына келтіру мемлекет пен оның үкіметі қабылдаған шараларға байланысты болады.

Қазір "корона дағдарысы" өзінің күшінің шыңында болмаса да, бұл аурудың жаңа өршуіне әкелмеуі үшін қандай да бір жолмен шектеу шараларын сақтау керек. Барлық елдерде дағдарыс күтпеген жерден пайда болғаннан кейін қалпына келуге уақыт болған жоқ.

Сонымен қатар, Қазақстанның кейбір көрші елдерінде коронавирустың төртінші толқыны ірі қалаларды қамтыды. Бұл тағы да осы аурумен күресуде қандай құралдар тиімдірек болады деген мәселені алға қояды.

Түйінді сөздер: коронавирус, коронакризис, постпандемия, Экономикалық даму, шағын және орта бизнес, дағдарыс.

Aituarova F.¹, Islamova A.T.¹, Sembinov M.K.¹

*¹2nd year student of the specialty of International Relations of the Institute Sorbonne -Kazakhstan,
KazNPU named afterAbay*

*¹Master of Humanities, Lecturer of the Department of International Relations of Institute Sorbonne -Kazakhstan,
KazNPU named afterAbay*

*¹c.h.sciences ., professor of the Department of International Relations of Institute Sorbonne -Kazakhstan,
KazNPU named afterAbay, Almaty, Kazakhstan*

ON THE ISSUE OF TAKING STATE MEASURES TO ENSURE SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN THE POST-PANDEMIC DEVELOPMENT OF KAZAKHSTAN

Abstract

"The world will never be the same as before." With this quote I would describe the entire previous year. It is not unknown that pandemics, as well as major wars, significantly change the world. These changes are the basis of how human society will live for the next fifty, maybe a hundred years. The coronavirus pandemic has caused enormous damage to Kazakhstan and the world economy. The economy of a state is a system of ensuring the life

of a person, individual states and the whole society, and this system needs to be able to competently support. In many ways, a safe way out of the crisis and the further restoration of this system depends on the measures taken by the State and its government.

Although now the "corona-crisis" is not at the peak of its power, but one way or another it is necessary to observe restrictive measures so that this does not lead to a new outbreak of the disease. Not all countries had time to recover, to recover from the unexpected appearance of the crisis. Moreover, in some neighboring countries of Kazakhstan, the fourth wave of coronavirus has covered large cities. This again brings to the fore the question of what means will become more effective in the fight against this disease.

Keywords: coronavirus, coronacrisis, post-pandemic, economic development, small and medium business, crisis

В чем особенность пандемийного кризиса?

Вся суть и принятия мер заключается в том, что кризис, который существовал с начала 20-го года, абсолютно отличается от обычного экономического кризиса. Множество отраслей экономики, авиация, малый и средний бизнес, индустрия развлечений были лишены спроса не по экономическим причинам. Это отсутствие можно назвать «искусственным», так как фактически он существует, люди, в силу обстоятельств были не способны выйти из домов. А разрушение мировой экономики, только как следствие всего происходящего.

Ницше говорил: «всё познается в сравнении», поэтому целесообразным будет сравнить экономический и нынешний кризисы.

Для примера возьмем кризис 2014 года в Казахстане, когда из-за недоговорённости условий торговли нефтью, упали цены на один из главных источников дохода в стране. В условиях такой ощутимой зависимости Казахстана от внешнего спроса на нефть, газ, природные ископаемые естественным стало то, что экономика страны начала колебаться. Если реальный рост ВВП РК к 2013 году составлял 6%, а в 2014 году 4,1%, то уже к 2015 году рост ВВП составлял всего около 1%. [1] В этом случае всё очевидно, правительство должно придумать, каким способом дать экономике денег? Верной среднесрочной перспективой, стала точная реакция казахстанских властей на падение мировых цен на нефть. То есть, своевременная коррекция бюджета, далее корректировка обменного курса и кредитной политики и как итог переход к режиму инфляционного таргетирования. Таргетирование инфляции – это режим денежно-кредитной политики, которая вводится для достижения ценовой стабильности, то есть удержания низкой инфляции. Эти меры политики были необходимыми для обеспечения устойчивости государственного бюджета. В идеале, в долгосрочной перспективе развития Казахстана, властям следовало разнообразить экономику страны, для её же безопасности. Стратегия развития РК «Казахстан-2050» направлена на развитие экономики, что так или иначе можно назвать положительным показателем.

Как коронавирус повлиял на положение в мире и Казахстане?

В свою очередь, COVID-19 в первые месяцы своего существования значимо ударил по мировой и казахстанской экономике, были предприняты чрезвычайные ограничительные меры, в первую очередь для сохранения жизни граждан. Большое количество денег из бюджета было выделено Министерству здравоохранения, около 94,4 млрд тенге. Далее, 30,8 млрд тенге выдано Министерству труда и соцзащиты на предоставление бытовых наборов в период ЧП. Из государственного фонда социального страхования, казахстанцы получили помощь в размере 476 млрд тенге, эти деньги были выделены тем, кто потерял работу во время пандемии. Все эти меры были своевременными и решительными. Бюджет был направлен для достижения приоритетных целей, уменьшить количество заражений вирусом, не позволить социально незащищенным слоям общества умереть от голода и не допустить массового увольнения врачей и других работников сферы здравоохранения.

Правительство Казахстана конечно, принимало антикризисные меры, для регулирования экономического баланса после небольшого ослабления пика болезни. Но это больше было попыткой задержать «смерть» реального сектора экономики, сферы услуг до ослабления карантинных мер и разработки вакцины. Настоящим же испытанием для Казахстана станет постпандемийный кризис.

Пандемия коронавируса быстро начала душить экономику республики, так как в самом начале все силы были отданы сдерживанию распространения болезни. Тесные торговые связи с Китаем, Россией, крупными державами Европы и неприличная зависимость РК от экспорта нефти дали свои плоды. Начался экономический спад, а затем и рост инфляции. Тенге ослаб на фоне кризиса, что привело к выходу инвесторов из рискованных активов. В целом, показатель ВВП Казахстана в 2020 году составил отрицательное значение – 2,6%. Что касается мер для поддержки экономики, предпринятых нашим правительством, были разработаны специальные пакеты антикризисных мер, на которые в совокупности было выделено 5,9 трлн

тг. Среди них: поддержка бизнеса, принятие мер фискальной и монетарной политики, повышение ликвидности активов компаний и другие, с каждым разом этот список все более дополняется. [2]

Положительные моменты кризиса

Как и обычный, кризис коронавируса тоже имеет положительные черты. Например, всеобъемлющая цифровизация. Во время карантина, часть организаций перевелась на дистанционный формат работы. Теперь стало возможным работать и учиться, не покидая дом. Еще один положительный момент для текстильных предприятий, хлопчатобумажных комбинатов. В силу острой нужды медицинских масок, фабрики с таким направлением получили возможность работать в полную мощность, хотя в 2019 году их положение было кризисным. Далее, коронакризис стал толчком для увеличения производства собственных товаров и отказа от импортозамещения. Были запущены новые молочно-товарные фермы, мясокомбинаты и птицефабрики. Для Казахстана, плюсом стал рост населения. В 20-м году родилось 425 тысяч детей – это рекордное число, начиная с 1987 года. Началось интенсивное развитие фармацевтической промышленности и биотехнологий, которые в свою очередь являются одними из инструментов для разработки вакцины.

Вакцинация

Вакцинация населения способствует восстановлению мировой экономики и соответственно Казахстана. Вакцинированные граждане снова могут посещать массовые мероприятия, пользоваться сферой услуг без ограничений. Некоторые страны вновь открывают границы вакцинированным людям. Одновременно, с мая текущего года налаживается мировой товарооборот, что является признаком восстановления глобальной экономики.

В начале апреля 2021-го года началась добровольная вакцинация в Казахстане, но это не привело к большому количеству вакцинированных людей. Тому существует несколько объяснений: люди опасаются побочных эффектов из-за поспешной разработки вакцины, некоторые граждане ссылаются на отсутствие информации, другие не доверяют ни вакцине, ни официальной информации властей. И те, кто не могут довериться власти, воспринимают все её инициативы в штыки. С июня 2021-го года вакцинация стала обязательной для работников «сферы услуг», доверия к вакцинации не прибавилось. Наоборот, количество «ковиддиссидентов» только увеличилось, именно эта группа граждан выступает против вакцинации, апеллируя ненадежной информацией и тем самым замедляют кампанию вакцинации. В таком случае, более гуманным методом будет информационно-разъяснительная работа от влиятельных людей и врачей, публичная вакцинация политиков, различные поощрения. Важно уметь убедить и переманить на свою сторону, рассказывать о положительных сторонах вакцинации. Ведь не абсолютное большинство «антиваскеров» это агрессивные противники вакцин, некоторые из них просто сознательные скептики.

По данным Our World in Data в Казахстане полностью вакцинировалось 40% процентов населения. Но это не точные данные, так как некоторые медработники и граждане были уличены в покупке поддельных паспортов вакцинации и никто не может назвать конкретное число. И это действительно небольшое количество, так как для достижения коллективного иммунитета требуется минимум 60% вакцинированных. Коллективный иммунитет будет иметь положительный эффект для ВВП Казахстана, так снимутся ограничения для сферы услуг, являющейся крупнейшим сектором экономики. Главная задача государства и общества сегодня – это не допустить появления новой волны пандемии и новых мутаций коронавируса. [3]

Уже сейчас в Казахстане используют систему QR-кода «Ashyq», это альтернатива паспорту вакцинации. Она работает таким образом, что позволяет видеть, ставил ли человек вакцину, болен ли он и тд., таким образом не допуская новых вспышек заболеваний. «Ashyq» оказался спасением для бизнесменов крупных городов, работающих в условиях «красной зоны». Система явно сдерживает распространение болезни и исключает контакт с зараженными, но и у неё были некоторые неудобства. Бизнес был лишен выбора: закрыться или продолжать работать с системой «Ashyq». Поначалу, это значительно урезало количество посетителей, особенно в выходные дни, многие люди отказались посещать рестораны и спортзалы от чего заведения страдали. И Казахстан не единственная страна, где практикуется такой способ защиты. Например, в России, где также использовали систему QR-кодов, выручка у рестораторов Москвы упала на 80%, после введения механизма, от чего его и сняли. И снова, это привело к вспышкам заражения, новой волне коронавируса и локдауну как следствие. [3]

Малый и средний бизнесы

В период пандемии бизнес серьезно пострадал, но постепенно, с трудом восстанавливается. Какие антикризисные меры были предприняты нашим государством, для поддержки предпринимателей во время и после кризиса?

По данным Nalyk Finance, прибыль малого бизнеса в первой половине 20-го года сократилась на 31% в годовом выражении. В регионах с крупной экономикой, произошел больший спад, нежели в тех, где она слабее. Это определило падение общего показателя прибыли по стране. Благодаря коронавирусу вырос процент господдержки для бизнеса. Самой первой мерой стали отсрочки от налогов, кредитов для малых и средних предприятий (далее-МСП) до конца 20-го года. Кроме того, был введен мораторий на проведение налоговых проверок для субъектов предпринимательства до конца 2020 года. До сих пор проводятся различные работы по улучшению положения МСП, но практически большинство из них малоэффективны. Если хорошо разобраться в вопросе, то выясняется, что некоторые меры распространяются только на компании, вид деятельности которых относится к «наиболее пострадавшим секторам экономики». Характеристики таких компаний озвучены не были. Свою роль сыграло слабое информирование о программах поддержки для бизнеса, не все узнали о том, что можно получить помощь. Сложность получения кредитов и бюрократия, предпринимателю намного легче взять кредит на физическое лицо по завышенной ставке по линии потребительского кредитования, нежели предоставлять банку сотни документов, подтверждающих платежеспособность, прогноз доходов и т.д. Спрос МСП на кредитование растет, а вот коэффициент одобрения заявок на кредит остается на низком уровне. (по данным НБ РК всего 37% в конце 20-го года). Предприниматели могут ходить в банки месяцами, но в итоге получают отказ. От чего заинтересованность к госпрограммам у МСП снижается. К тому же вся финансовая помощь для МСП осуществляется через банки второго уровня, которые в свою очередь жалуются на дефицит финансирования по государственным программам. Из этого следует, что не всем МСП доступны госпрограммы по тем или иным причинам. Ко всему прочему у Казахстана отсутствует долгосрочная стратегия развития положения бизнеса, нет четко проанализированного плана, который стал бы базисом для последующих госпрограмм поддержки МСП.[4]

Для сравнения далеко идти не надо, в соседней Республике Узбекистан дела обстоят гораздо лучше. Например, по итогам трех кварталов 20-го года доля малого и среднего бизнеса Казахстана от ВВП страны составила 30,5%, тогда как в Узбекистане этот показатель равен 53.9% (без учета среднего бизнеса). Доля занятых узбекистанцев в малом бизнесе составила 73,8%, а казахстанцев всего 38,4%. [5] Ключевыми факторами развития стали реформы: упрощение налогообложения, международной торговли, усиление защиты для миноритарных акционеров. Рост экономики привлекает инвесторов, что играет немаловажную роль в развитии иностранного бизнеса. Конечно, Узбекистан уступает Казахстану в экономическом плане, но политика этого государства не стоит на месте. В последние годы в РУ принимаются меры, направленные на развитие МСП. Так какие пробелы существуют у казахстанских госпрограмм и на что следует обратить внимание?

Мониторинг или отслеживание бюджета потраченного на любые госпрограммы, а также оценка фактической результативности госпрограмм. Никто не скажет точно, сколько денег уходит на содействие МСП и окупаются ли эти деньги. В начале 20-го года президент Токаев критиковал правительство за низкую эффективность одной из программ – Экономика простых вещей. Основной мыслью замечания было то, что деньги продолжают выделяться, но не осваиваются должным образом. Страна продолжает «вливать» деньги без учета анализа эффективности.

Освоение программ в части льготного кредитования является неполным из-за бюрократии, системных и административных преград. Стоит упростить выдачу льготного кредитования для предпринимателей. Это приведет к большему результату, нежели создание еще одной госпрограммы по поддержке бизнеса с аналогичными процессами кредитования.

Оператор ответственный за установку и реализацию программ. Госпрограмм по поддержке МСП несколько: ДКБ-2025, Экономика простых вещей, «Енбек», «Нурлы жер» и т.д., но единый оператор отсутствует. При наличии общего оператора для всех госпрограмм МСП, с налаженной системой работы, оценки внедрения и реализации, эффективность госпрограмм была бы выше нежели сейчас. [6]

Возможно, все антикризисные меры и госпрограммы были бы эффективнее, если бы доступ к этим мерам и программам был бы шире, внятнее и проще. Пусть будет больший расход, зато эффективность программ с большей вероятностью повысится. Бизнес с такой поддержкой будет только стимулировать развитие экономики в лучшую сторону. Мы не должны бояться экспериментировать и перенимать опыт других стран. И всё же, изменения лучше стагнации.

Список использованных источников:

1. <https://primeminister.kz/ru/news/reviews/antikrizisnye-mery-pravitelstva-skolko-sredstv-budet-napravleno-na-podderzhku-grazhdan-i-ekonomiki-v-usloviyah-chp-1731059> [дата обращения: 23.02.2022]
2. <https://articlekz.com/article/21592> [дата обращения: 15.02.2022]
3. <https://cyberleninka.ru/article/n/malyu-biznes-kak-faktor-razvitiya-natsionalnoy-ekonomiki>
4. [https://atameken.kz/uploads/content/files/%D0%9E%D1%82%D1%87%D0%B5%D1%82%D0%9C%D0%A1%D0%9F%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%B5%202020_%D1%84%D0%B8%D0%BD_%20\(1\).pdf](https://atameken.kz/uploads/content/files/%D0%9E%D1%82%D1%87%D0%B5%D1%82%D0%9C%D0%A1%D0%9F%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%B5%202020_%D1%84%D0%B8%D0%BD_%20(1).pdf) [дата обращения: 23.01.2022]
5. <https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan/publication/economic-update-summer-2020>
6. <http://www.eurasiancommission.org/ru/Documents/%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%98%D0%A2%D0%9E%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%93%20%D0%BD%D0%B0%2030.03.pdf> [дата обращения: 05.02.2022]

УДК 11.25.67

Т.З. Төлегенов,¹ З.Қадылбекова¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының
халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушысы

¹Сорбонна-Қазақстан институты, халықаралық қатынастар
мамандығының 4 курс студенті
Алматы қ., Қазақстан

ҚАЗАҚСТАН МЕН ЕО ҚАТЫНАСТАРЫ: TACIS ЖӘНЕ TEMPUS БАҒДАРЛАМАЛАРЫ НЕГІЗІНДЕ

Аңдатпа

Мақала Орталық Азияның жетекші мемлекеті ретінде Қазақстанның Еуропалық Одаққа қатысты саясатын талдауға арналған. Сондай-ақ, мақалада Еуропалық Одақтың TACIS және TEMPUS бағдарламасының негізгі жобалары қарастырылады. Еуропалық Одақ пен Орталық Азияны жақындастырудың өңіраралық тәжірибелері мен стратегиялық әріптестікті дамыту барысындағы мәселелер көрсетілген. ЕО мен ҚР әріптестігінің перспективалары екіжақты қарым-қатынастардағы негізгі үрдістерді, ең алдымен, сауда-экономикалық салада іске асырылып жатқан бағдарламаларды талдау негізінде қаралады. Қазақстан өңірлік және халықаралық қауіпсіздік, экономика саласында, инвестициялық қызметте, ірі халықаралық жобаларды жүргізуде, елге озық технологиялар мен еуропалық білім жүйесін тартуда жалпы мүдделілікті Еуропалық Одақпен жақындастыру үстінде.

Түйінді сөздер: Қазақстан, Еуропалық Одақ, TEMPUS, TACIS, ынтымақтастық, жаһандану.

Төлегенов Т.З.¹, Қадылбекова З.¹

¹старший преподаватель Института Сорбонна-Казахстан
кафедры международных отношений при КазНПУ им. Абая

¹студентка 4 курса Института Сорбонна-Казахстан,
факультета международных отношений
г. Алматы, Казахстан

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ КАЗАХСТАНА И ЕС: НА ОСНОВЕ ПРОГРАММ TACIS И TEMPUS

Аннотация

Данная статья посвящена анализу политики Казахстана, как лидирующего государства Центральной Азии, по отношению к Европейскому Союзу. Также в статье рассматриваются основные проекты программы Европейского Союза TACIS и TEMPUS. Межрегиональный опыт сближения Европейского Союза и Центральной Азии заслуживает внимания и критического подхода, особенно в ходе развития стратегического партнерства. Перспективы партнерства ЕС и РК рассматриваются на основе анализа основных тенденций в двусторонних отношениях, прежде всего, реализуемых программ и в торгово-экономической сфере. С Европейским союзом Казахстан сближает общая заинтересованность в области

региональной и международной безопасности, экономики, в проведении инвестиционной деятельности, крупных международных проектов, привлечения в страну передовых технологий и знаний.

Ключевые слова: Казахстан, Европейский союз, ТЕМПУС, ТАСИС, сотрудничество, глобализация.

Tolegenov T.Z.¹, Kadylbekova Z.¹

*¹Senior Lecturer of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan,
at Abai KazNPU*

*¹Institute of Sorbonne-Kazakhstan, student of 4th course, International Relations
Almaty, Kazakhstan*

KAZAKHSTAN-EU RELATIONS: BASED ON TACIS AND TEMPUS PROGRAMS

Abstract

This article is devoted to the analysis of the policy of Kazakhstan, as the leading state of Central Asia, in relation to the European Union. The article also discusses the main projects of the European Union TACIS and TEMPUS programs. The interregional experience of rapprochement between the European Union and Central Asia deserves attention and a critical approach, especially during the development of strategic partnership. The prospects of partnership between the EU and the Republic of Kazakhstan are considered on the basis of an analysis of the main trends in bilateral relations, first of all, the programs being implemented in the trade and economic sphere. Kazakhstan is brought closer to the European Union by a common interest in the field of regional and international security, economy, investment activities, major international projects, attracting advanced technologies and knowledge to the country.

Keywords: Kazakhstan, European Union, TEMPUS, TACIS, cooperation, globalization.

Қазақстанның сыртқы саясатында қазіргі әлемнің басты геосаяси орталықтары мен интеграциялық бірлестіктерінің бірі – Еуропалық Одақпен ынтымақтастықты дамыту маңызды орын алады. Қазақстан мен Еуропалық Одақ арасындағы ынтымақтастық саяси-экономикалық, сауда және энергетикалық мәселелер негізінде байланыс орнатуға. Екіжақты дипломатиялық қатынастар 1994 жылғы ақпан айында орнатылды. Әрі қарайғы ынтымақтастық екі тараптардағы дипломатиялық өкілдіктердің ашылуымен жалғасын тапқан (1993 ж. желтоқсанда Брюссельде ЕО жанындағы ҚР өкілдігі ашылды, 1994 жылғы қарашада Алматы қаласында Еуропалық комиссияның ҚР-дағы өкілдігі ашылды).

Жалпы Еуропалық Одақ Қазақстанның ең ірі инвесторларының және негізгі саяси-экономикалық әріптестерінің бірі болып табылады. Сонымен қатар 2015 жылы жасалынған Кеңейтілген әріптестік пен ынтымақтастық туралы келісім (КӘЫК) өзара қарым-қатынастарды одан әрі тереңдетуге мүмкіндік берді. Бұл келісім күшіне енген сәттен бастап ҚР мен ЕО арасындағы саяси-экономикалық, сауда және инвестициялық диалогтердің дамуына ықпал жасау үстінде. Келісімді мүмкін болатын проблемалардың алдын алу компоненті ретінде қарастырсақ болады. Себебі, ЕО саяси және экономикалық тұрақтылықты сақтап, өңірлік және әлемдік қоғамдастықтарды ықпалдастыра отырып, Қазақстанның демократиялық, құқық нормалары негізіндегі нарықтық экономикаға көшуіне жағдай жасайды. Одан бөлек, екіжақты келісім аясында өнеркәсіп және шетелдік қызмет көрсету саласындағы экономикалық ынтымақтастықтар кеңею үстінде. ЕО ірі энергиялық ресурстарды жеткізуші ретінде Қазақстанның Дүниежүзілік сауда ұйымына қосылуын қолдайды. Ынтымақтастықты нығайту мақсатында жасалынған келісімшарт еуропа - қазақстандық компаниялар үшін әртүрлі бағытта көмек көрсетеді. Атап айтқанда: қызметтер саудасы, компанияларды құру және оларды басқару, капитал қозғалысы, шикізат материалдары мен энергетика, мемлекеттік сатып алулар және зияткерлік меншік құқық бағыттарындағы нормативті ортаны жетілдірудегі есеп берулер. Ынтымақтастық келісімдерінің жаңартылған ережелеріне сәйкес ҚР-ЕО қатынастарының бірнеше архитектуралық құрылымдары қарастырылған – Ынтымақтастық кеңесі; – Сауда конфигурациясындағы” ынтымақтастық комитеті. Сараптамалық деңгейде үш кіші комитет жұмыс істейді: – Сот төрелігі, бостандық және қауіпсіздік мәселелері жөніндегі кіші комитет, оның шеңберінде Адам құқықтары жөніндегі диалог өтеді; – Энергетика, көлік, қоршаған орта және климаттың өзгеруі жөніндегі кіші комитет; – Кеден істері жөніндегі кіші комитет.

ЕО тұрғысынан Қазақстанмен әріптестікті нығайту тұрақтылық пен демократиялық процесстердің ынталандыруын білдіреді. Қазақстан ЕО алдында басқа да Орталық Азия мемлекеттеріне қарағанда

тұрақты, сауда және инвестициялық мүмкіндіктер ашатын мемлекет болып табылады. Ал, Еуроодақ Қазақстан үшін аса маңызды нарық пен жаңа технологиялардың жеткізушісі болып табылады.

Бұл ретте Қазақстанның ЕО экспортында айтарлықтай дәрежеде екендігі барлығымызға мәлім. Оған жалпы мұнай-газ экспортының 80%-дан астамы тиесілі. Сол себептен де Қазақстан ЕО елдері арасында мұнай мен газды жеткізуші ретінде аса ірі сауда-инвестициялық әріптесі болып табылады. Еуропа мен Еуропалық Одақ елдері үшін өзінің геосаяси жағдайымен Еуропаны Азиямен, өзінің табиғи байлықтарымен, әсіресе көмірсутегі шикізатымен, тау-кен өндіру саласымен байланыстыратын көлік дәлізі ретінде тиімді Орталық Азия мемлекеті болып табылады. Еуроодақ елдеріндегі ҚР тауар айналымындағы үлесі сыртқы сауданың жалпы көлемінің 36,3% - ын құрайды [1].

Сонымен, ЕО елдеріне қазақстандық экспорт құрылымында: мұнай мен мұнай өнімдері, ауыл шаруашылығы, химиялық және минералды өнімдер, тоқыма басым. Импорт құрылымы “инвестициялық импорт”: (машина жабдықтары мен механизмдері, электротехникалық аспаптар, көлік, химия саласының өнімдері) ретінде жіктелетін тауарлардан тұрады.

ҚР негізгі инвесторларына – Нидерланды, Ұлыбритания, Италия және Францияны жатқызсақ болады. Еуроодақтың Қазақстанмен сауда-экономикалық қарым-қатынасы көп жағдайларда мұнай-газ секторындағы INOGATE мемлекетаралық жобасы арқылы өзара мүдделермен, сондай-ақ стратегиялық маңыздылығымен айқындалады. Мұнай мен газды Еуропаға халықаралық жолдармен тасымалы осы бағдарлама бойынша жүзеге асырылуда. Бағдарлама энергетикалық хартия шартына сәйкес энергия тасымалдаушылардың транзиті жөніндегі көпжақты негіздемелік уағдаластық шеңберінде жұмыс атқарады [1].

Қол жеткізген көптеген табыстарға қарамастан, ЕО мен Қазақстан арасындағы саудаға байланысты бірнеше шектеулер де бар. Қазақстандық уылдырық пен басқа да балық өнімдерінің Еуропалық Одақ нарығына қолжетімділігі бойынша жеткізу қызметтері техникалық сипатқа ие. Олар импортталатын тамақ өнімдері үшін ЕО-тың санитарлық және гигиеналық стандарттарының талаптарымен байланысты, өйткені қазақстандық және еуропалық стандарттар арасында айырмашылық бар. Алайда, ЕО мемлекет-тері өз нарықтарында Қазақстаннан көбірек балық өнімдері мен уылдырықты көргісі келеді. Сол себептен де Каспий теңізі жағалауындағы мемлекеттермен бірге ынтымақтастық үлкен рөл атқарады.

Ал өз кезегінде Қазақстан үшін де ЕО пен Еуропа нарығының маңызы өте зор. Себебі, Еуропа – бұл ең алдымен ауқымды нарық алаңы, энергетикалық шикізатты тұтыну нарығы; Еуропа – техника мен технологияның өте жоғары деңгейі; Еуропа – бұл көптеген елдердің экономикасына капитал мен инвестициялардың экспорты. Осылайша, Қазақстанның ЕО-пен жоғарыдағы қатынастарды орнатудың басты мақсаты: Батыс Еуропа елдерімен саяси және экономикалық ынтымақтастықты дамыту, Еуропалық қоғамдастықпен тең құқықты әріптестік орнату және Қазақстанның Еуропалық экономикалық қоғамдастыққа интеграциялануы болып табылады. Қазақстанның өңірлік стратегиялық рөлін белсенді іске асыруға ықпал ететін ЕО-тың әртүрлі бағыттағы бастамалары бар. Солардың ішіндегі Қазақстан үшін маңызы зор бағдарламалардың бірі : Tacis” (Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States), және Tempus” (Trans-European Mobility Programme for University Studies). Халықаралық қатынастар жүйесінде бағдарлама басты орында және нарықтық экономикалық құрылымға бағытталған.

ҚР экс-президенті Н.Ә.Назарбаев еліміз тәуелсіздік алған жылдардан бастап Қазақстан Республикасының сыртқы саяси бағытының әлемнің барлық мемлекеттерімен тең құқықты және өзара тиімді қатынастарды дамыту мен нығайтуға бағытталған стратегиялық бағытын негізге ала отырып, Еуропамен ынтымақтастықты дамытудың зор маңызы бар екендігін қолға алған. Соның ішінде еліміз үшін ұзақ мерзімді басымдықтарының бірі Еуропалық Одақ болып табылады. Еуропалық одақтың жетекшілігімен даярланған “TACIS” бағдарламасының мақсаты – ТМД елдеріне (Балтық жағалауы елдерінен басқа) нарықтық экономикаға өту, демократиялық қоғам қалыптастыру кезеңіндегі қиындықтарды шешуге жәрдемдесу. Бағдарлама қайтарымсыз негізде жұмыс істейді. ТАСИС қаражатты пайдалану бағытын анықтау үшін серіктес елдермен, сондай-ақ басқа да инвесторлармен және халықаралық ұйымдармен ынтымақтастықта жұмыс істейді. Ең маңызды бағыттары: кәсіпорындарды қайта құрылымдау, жеке секторды дамыту, мемлекеттік басқару реформасы, ауыл шаруашылығы, энергетика және көлік. Бағдарлама шеңберінде ұсынылатын бастамалары республиканың экономикасының барлық негізгі секторлары мен әлеуметтік салаларын қамтиды және Қазақстанға Еуропа елдерінің жинақталған мол тәжірибесі мен біліміне жол ашады. Елімізде осы бағытта жұмыс атқаратын бірнеше үкіметтік механизмдік құрылымдар бар. Республикада ТАСИС бағдарламасын іске асыру жөніндегі жұмыстарды ұйымдастыруды Еуропалық Одақ комиссиясы мен Қазақстан Үкіметінің келісімі бойынша құрылған Үйлестіру бюросы жүзеге асырады. Үйлестіру бюросы қандай да бір әкімшілік органдарға кірмейтін және

тікелей Ұлттық үйлестірушінің басшылығымен әрекет ететін дербес құрылым болып табылады. Ұлттық үйлестіруші бюросы Еуропалық Одақ пен Қазақстан Республикасы арасындағы ынтымақтастық дамитын ұйымдастыру шеңберін білдіре отырып, негізгі рөл атқарады. Мұндағы консультанттар Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Еуропалық Одақ комиссиясы арасында байланыстырушы буын және ақпарат арнасы ретінде әрекет етеді. Бүгінгі таңда бағдарлама шеңберінде басқару құрылымдарының даму функцияларын Қазақстан тарапынан жоғары дәрежеде орындайды деп айтуға болады. Қазақстан Республикасындағы ТАСИС бағдарламасының негізгі мақсаттары төмендегідей:

– сараптамалық қызметтер көрсету және кеңес беру; – практикалық тәжірибені дамыту мақсатында жергілікті кадрларды даярлау; – экономикалық реформаларды жүргізу үшін қажетті “ноу-хау”; – жеке инвестициялар үшін қолайлы жағдайлар жасауға жәрдемдесу және жеке секторды дамыту; – үкіметке консультация беру (салық саясатын әзірлеу, мемлекеттік секторға капитал салымдарын бағалау, – кооперативтер мен жеке кәсіпорындарға көмек, ұсақ жеке фермерлерді қолдау); энергетика (үкіметке кеңес беру, энергетика орталығын ұйымдастыру және оның жұмысын басқару, –адами ресурстарды дамыту (мемлекеттік әкімшілік реформасы, жоғары білім реформасы, Президент әкімшілігі) [4].

Бұдан басқа, көлік саласындағы саясатты анықтауға, заңнаманы әзірлеуге және кадрларды даярлауға жәрдем көрсетіледі. Сонымен қатар, ТАСИС сарапшыларымен ынтымақтастықта “Азаматтық кодекс” жобасы әзірленді. Осындай қолдаудың бір мысалы КИМЭП ЖОО-да “іскерлік әкімшілендіру магистрі” бағдарламасын әзірлеу болып табылады. Ал, қоршаған орта және ядролық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелері бойынша Арал теңізі бассейнінің проблемаларын шешуге, Семей полигонындағы ядролық сынақтардың салдарын жоюға қаржылық және техникалық көмек көрсету мүмкіндігі пайда болды. ТАСИС инвестициялық ахуалды дамыту бағдарламасын экономикалық өсу мен саяси тұрақтылық үшін, сауданы дамыту, Қазақстанды экономикалық қайта ұйымдастыру және жаңғырту үшін қажетті барлық жағдай жасай алды деп айтуға болады.

“Tempus” бағдарламасы 2013 жылға дейін қолданыста болған, жоғары оқу орындары арасындағы ынтымақтастық жобаларын іске асыру арқылы Шығыс Еуропадан, Орталық Азиядан, Батыс Балқан мен Жерорта теңізінен серіктес елдердегі жоғары білім беруді жаңғырту үдерістерін қолдауға бағытталған. Кейін Tempus бағдарламасының компоненттері Эразмус + бағдарламасына енді. Алғашқы Tempus бағдарламасы 1990-1994 жылдар аралығында жүзеге асырылды. Бағдарламаның келесі кезеңдері 1994 - 1998 жылдар, 1998 - 2000 жж. және 2000-2008 жж. қамтыды. Бағдарламаны іске асырудың бұл кезеңдері, тиісінше, “Tempus I”, “Tempus II”, “Tempus II бис” және “Tempus III” деп аталады [3].

Жобаның мақсаты – университеттерді жаңғыртуға, әлемдік мәдениеттер арасындағы өзара түсіністікке ықпал ету. ТЕМПУС бағдарламасының басты бағыты – Еуропалық Қоғамдастыққа мүше елдердің мекемелерімен өзара іс-қимыл жасау арқылы серіктес елдердегі жоғары білім беру жүйесін жетілдіру, нақты белгіленген міндеттер кешенімен бірлескен жобаларды жүзеге асыру үшін жоғары оқу орындарының “консорциумдарын” құру. ТЕМПУС бағдарламасы оқу жоспарлары мен инновациялық бағдарламаларды әзірлеу, оқытушыларды даярлау, университет менеджменті және жоғары білім беру саласында құрылымдық реформаларды жүргізу саласындағы ынтымақтастық жобаларын қаржыландырады. ТЕМПУС бағдарламасы аясында жобалардың үш түрін қаржыландыру жүзеге асырылды:

1. Бірлескен жобалар. Бірлескен жобалардың негізгі мақсаты – Еуропалық жоғары оқу орындары мен әріптес елдердің оқу орындары арасында білім мен тәжірибе алмасу. Бірлескен жобалар білім беру бағдарламаларын әзірлеуге, жоғары оқу орындарын басқаруды жетілдіруге және білім беру жүйесі мен қоғам үшін өзекті басқа да мәселелерді шешуге бағытталған. 2. Құрылымдық іс-шаралар. Оқу орындарының өздерін де, әріптес елдердің жоғары білім беру жүйесін де реформалауға жәрдемдесуге арналған. Олар басқару құрылымдары мен жүйелерін жаңғыртуға байланысты проблемаларды шешуге (біліктілік шеңбері, сапаны қамтамасыз ету және т.б.) және жоғары білім мен қоғамның байланыстарын нығайтуға бағытталуы мүмкін. 3. Ілеспе (қосымша) іс-шаралар. Оларға конференциялар, аналитикалық зерттеулер, сәтті тәжірибе алмасу, консультациялар және ақпараттық қолдау қызметі жатады [2].

Tempus бағдарламасының маңызды құралы академиялық және студенттік мобильділік болды. Бағдарламаның арқасында қазақстандық жоғары оқу орындарының оқытушылары мен студенттері ЕО елдерінің оқыту әдістері мен тұжырымдамаларына, сондай-ақ әлемдік ұлттық-мәдени ортадағы өмірге қосылуға мүмкіндік алды. Студенттердің куәлігі бойынша, шетелдік тағылымдамалар бағдарламасы оларға қоршаған әлемге жаңаша көзқараспен қарауға, өз оқуын ұйымдастыруда дербес болуға және өзінің коммуникативтілік іскерлігін жақсартуға мүмкіндік берді. Қазақстандық университет басшылық өкілдерінің көпшілігі бағдарлама университеттерді басқару саласындағы тиімділікті, кәсібилікті және ашықтықты арттыруға, сондай-ақ көрсетілетін білім беру қызметтерін жетілдіруге айтарлықтай ықпал

еткенін атап өткен болатын. Сондай-ақ, Еуропалық Одақтың Эразмус Мундус (Erasmus Mundus) бағдарламасы шеңберінде Қазақстанның жоғары оқу орындарының түлектеріне әртүрлі бағыттардағы мамандықтар бойынша магистратурада оқу үшін гранттар алуға арналған конкурсқа қатысуды ұсынады. Бағдарлама студенттердің толық семестрлік оқу ақысын, шет елде жүріп-тұруымен қатар ай сайынғы стипендиялар да тағайындауға дайын. Байқауға ағылшын немесе басқа да еуропалық тілдерді меңгерген студенттер шақырылады. Жалпы, жыл сайын қазақстандық студенттер әлемнің 35-тен астам елдерінде білім алуға шақыртулар алады. Яғни, білім және ғылым саласындағы ынтымақтастық географиясы жыл сайын кеңеюде деген сөз. Сол себептен де бұл ретте Қазақстан мен Еуропалық Одақ елдерінің университеттері арасында академиялық байланыстар орнатуға бағытталған Еуропалық Одақтың “ТАСИС” және “ТЕМПУС” бағдарламалары шеңберіндегі ынтымақтастық нәтижелері сөзсіз екені анық.

Қазақстан мен ЕО әріптестігі мен ынтымақтастығын талдай отыра, екі жақты қарым-қатынастардың перспективасын байқай аламыз. Оған мысал ретінде: Қазақстанның сауда және энергетикалық өсімін, білім саласындағы айтарлықтай жетістіктерін, сыртқы экспорт пен импорт көлемінің артуын жатқызсақ болады. ЕО-пен арадағы ынтымақтастық нәтижелері еліміздің сыртқы әлеуеті мен әлемдік нарық пен саяси аренадағы беделінен көрініс тапқан. Ендігі кезекте екі жақты келіссөздерді дамыту үшін, Қазақстан өзінің сыртқы министрлік орындарын тәжірибелі келіссөз жүргізуші мамандар мен дипломаттарға толықтыру қажет. Сонымен қатар, Еуропалық комиссияда тәжірибесі мол, Еуропалық құқық саласындағы мамандарға сұранысты көбейту алдағы мақсат болуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1. Сотрудничество Республики Казахстан с Европейским Союзом. Т.К. Токаев, Вестник РУДН, серия Международные отношения, 2010, № 1.*
- 2. Приоритеты и перспективы сотрудничества Европейского союза и Казахстана: критический аспект. М. Ш. Губайдуллина., Вестник КазНУ 2011.*
- 3. ТЕМПУС в Республике Казахстан – Алматы, 2014 – С. 72. Научный редактор: Тасбулатова Ш.У., к.п.н., доцент, координатор Национального офиса программы Эразмус+ в Казахстане.*
- 4. Деятельность программы ТАСИС в сфере высшего образования в Республике Казахстан. В.А. Смирнова, 2006.*

ПУБЛИКАЦИИ ЗАРУБЕЖНЫХ КОЛЛЕГ
ШЕТЕЛДІК ӘРІШТЕСТЕРДІҢ БАСЫЛЫМДАРЫ
PUBLICATIONS OF FOREIGN COLLEAGUES

УДК 11.25.49

Бруштунов В.Н.¹, Сембинов М.К.²

¹д. полит. наук, Абаканский университет им. Катанова
г. Абакан, Республика Хакасия

²к.и.н., профессор кафедры международных отношений,
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая
г. Алматы, Казахстан

ЭТАПЫ СТАНОВЛЕНИЯ СИСТЕМЫ МИРОТВОРЧЕСТВА ООН

Аннотация

Миротворческие операции родились в середине XX века в специфических условиях начала "холодной войны", развития двух противоборствующих военно-политических блоков и биполярного (двухполюсного) мира. В этот период мировой порядок формировался на логике "баланса сил" между сверхдержавами, их союзниками и сателлитами, а Организация Объединенных Наций, вопреки своим исконным задачам, служила дополнительным полем глобального военно-политического и идеологического соперничества.

Ключевые слова: баланс сил, миротворчество, Холодная война, миротворительство.

В.Н. Бруштунов¹, М.К. Сембинов²

¹с. г. д., Катанова атындағы Абакан университеті,
Абакан қаласы, Хакасия Республикасы

²т. г. к., Халықаралық қатынастар кафедрасының профессорі
Сорбонна-Қазқстан институты, Абай атынағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан

БҰҰ БІТІМГЕРШІЛІК ЖҮЙЕСІНІҢ ҚАЛЫПТАСУ КЕЗЕҢДЕРІ

Аңдатпа

Бітімгершілік операциялары XX ғасырдың ортасында "қырғи қабақ соғыс" басталуының, екі қарама-қарсы әскери-саяси блок пен биполярлық (биполярлық) әлемнің дамуының ерекше жағдайларында дүниеге келді. Осы кезеңде әлемдік тәртіп супер державалар, олардың одақтастары мен спутниктері арасындағы "күштер тепе-теңдігі" логикасында қалыптасты, ал Біріккен Ұлттар Ұйымы өзінің алғашқы міндеттеріне қарамастан, жаһандық әскери-саяси және идеологиялық бәсекелестіктің қосымша саласы болды.

Түйінді сөздер: күш тепе-теңдігі, бітімгершілік, қырғи қабақ соғыс, бітімгершілік.

Brushtunov V.N.¹, Sembinov M.K.²

¹d.polit.Sciences, Abakan University named after Katanova
Abakan, Republic of Khakassia

²c.h.science., Professor of the Department of International Relations,
Sorbonne Institute-Kazakhstan, KazNPU named after Abay
Almaty, Kazakhstan

STAGES OF FORMATION OF THE UN PEACEKEEPING SYSTEM

Abstract

Peacekeeping operations were born in the middle of the twentieth century in the specific conditions of the beginning of the Cold war, the development of two opposing military-political blocs and a bipolar (bipolar) world. During this period, the world order was formed on the logic of the "balance of power" between the superpowers, their allies and satellites, and the United Nations, contrary to its original tasks, served as an additional field of global military-political and ideological rivalry.

Keywords: balance of forces, peacemaking, Cold War, peacemaking.

Соответственно и задачи, решаемые миротворчеством, в то время были ограничены контекстом отношений между противоборствующими мировыми системами и сводились преимущественно к недопущению эскалации региональных конфликтов, нежелательных дополнительных проблем для двух гегемонов мировой политики и предупреждению прямых столкновений между ними. Миротворчество в этот период выступало в качестве одного из стратегических инструментов, механизмом регулирования кризисов, и было изолировано от задач устранения причин и урегулирования конфликта, которые решались (впрочем, далеко не всегда успешно), средствами большой дипломатии.

В целом, эволюция теорий миротворчества (универсальной общепризнанной теории на сегодняшний день не существует) происходила в результате взаимодействия следующих основных факторов: [1]

1. Практических – накопление и обобщение опыта миротворческих операций, разработка в системе ООН концептуальных политико-правовых и организационных принципов их осуществлений.

2. Исторических (системных и структурных) – эволюция международной системы и ее институтов, увеличение численности транснациональных корпораций и международных организаций, а также их роли в 60–70-е гг. XX в., окончание "холодной войны", процессы глобализации, трансформация роли государств и резкое расширение числа международных акторов, появление новых транснациональных вызовов и угроз национальной и международной безопасности, новых типов конфликтов и войн.

3. Теоретических – формирование и взаимное обогащение социальных наук, в частности теории международных отношений и конфликтологии, попытки построения общей теории конфликтов.

Миротворческие операции – общее название различных видов деятельности, осуществляемой в интересах урегулирования конфликтов, предотвращения их развития, прекращения или недопущения военных действий, обеспечения правопорядка в зоне кризиса, проведения гуманитарных акций, восстановления нарушенных конфликтом социальных и политических институтов, а также систем жизнеобеспечения. Они могут содержать:

Превентивные действия (акции) по сохранению мира; операции по установлению мира; операции по поддержанию мира; операции по принуждению к миру; операции по постконфликтному построению мира; гуманитарные акции; полицейские операции на территории других государств. [2]

Как уже отмечалось, миротворческие операции изначально не были предусмотрены ООН, и в ее Уставе отсутствует данное понятие. Однако в 1946–1949 годах в ооновских кругах прорабатывалась возможность основания собственных постоянных вооруженных сил ООН под руководством Военно-Штабного Комитета (ВШК) и политическим командованием СБ ООН. Однако, на практике деятельность ООН по вмешательству в конфликты развивалась в ином направлении. В 1946–1947 гг. не удалось до конца скоординировать в ВШК нормативный документ "Об общих принципах, определяющих организацию вооруженных сил, предоставляемых членами ООН в распоряжение Совета Безопасности", и ВШК прервал над ним работу. Комитет так и не начал полноценно функционировать из-за противоречий между западными державами и СССР в условиях разворачивающейся "холодной войны", и становление практики проведения операций ООН по поддержанию мира произошло за его рамками. Первая миротворческая операция была учреждена ООН в 1948 г. в Палестине.

Традиционное миротворчество реализовывалось при согласии конфликтующих сторон в виде военных операций, в ходе которых выполнялся мониторинг соглашений о прекращении огня, разделение боевых частей противников, а использование силы миротворцами ограничивалось самозащитой (Кипр, Ливан, конфликт между Эфиопией и Эритреей).

После завершения "холодной войны" для миротворческих операций 90-х гг. XX в. характерно "принуждение к миру", т.е. применение военной силы для прекращения противоборства (Босния, Сомали, Гаити, Руанда). Они становятся многофункциональными, включают гражданский компонент и легитимизируются в "Повестке дня для мира" (1992 г.) [3] и "Приложении" к ней (1995 г.). В докладе Генерального секретаря ООН, подготовленном к Ассамблее тысячелетия Группой по операциям Организации Объединенных Наций в пользу мира во главе с Л. Брахими (2000 г.) [2] анализируются уроки и проблемы осуществления ооновских операций 90-х годов и предлагаются преобразования механизмов миротворчества. К этому времени формируется международное согласие о необходимости действий на всех этапах развития конфликта, включая урегулирование, управление кризисом и пост-конфликтное восстановление.

На смену традиционному миротворчеству приходит практика миростроительства, основывающаяся на ряде ключевых посылок: 1) только устойчивое развитие государств, вышедших из конфликта или находящихся на его грани, может гарантировать сохранения мира, поэтому миростроительство включает в

себя социально-экономическую и политическую сферы: от содействия качественному управлению и создания основ рыночной экономики до соблюдения прав человека, совершенствования судебной системы и становления независимых средств массовой информации; 2) решающее значение имеет всестороннее втягивание в процесс населения страны, находящейся в состоянии внутреннего конфликта; 3) миростроительство не может быть навязано извне, и чтобы приобрести устойчивый характер, оно должно быть "привязано" к местным условиям, возможностям, инфраструктуре и ресурсам; 4) для реализации поставленных задач необходимо международное, региональное и межгосударственное сотрудничество, взаимодействие и координация усилий с НПО, экспертами и локальными акторами. [4] Миротворческие операции Организации Объединенных Наций впервые стали использоваться в период "холодной войны" в качестве одного из средств урегулирования конфликтов между государствами путем развертывания контингентов невооруженных или легко вооруженных военнослужащих из нескольких стран под руководством Организации Объединенных Наций в зоне между вооруженными силами бывших противоборствующих сторон. Миротворцев привлекали тогда, когда самые влиятельные в мире державы поручали Организации Объединенных Наций задачу поставить точку в конфликтах, угрожавших региональной устойчивости и международному миру и безопасности, включая целый ряд так называемых "войн чужими руками", которые проводили зависимые от сверхдержав страны.

Предполагалось, что миротворцы не должны применять военную силу. Как правило, их развертывание производилось уже после прекращения огня и с согласия участников конфликта. Военнослужащие Организации Объединенных Наций вели наблюдение с мест событий и объективно информировали международное сообщество о выполнении соглашений о прекращении огня, отводе войск или других элементов мирных договоренностей. Это давало дипломатам время и возможности для решения задач, связанных с основными причинами конфликтов.

Завершение "холодной войны" ознаменовало собой значительное изменение характера операций по поддержанию мира, проводимых как Организацией Объединенных Наций, так и на многосторонней основе. Следуя новым духом сотрудничества, Совет Безопасности учредил более крупные и сложные миротворческие миссии Организации Объединенных Наций, перед которыми часто ставилась задача оказывать помощь в осуществлении всеобъемлющих мирных соглашений между основными участниками внутригосударственных конфликтов. Кроме того, для сохранения устойчивости результатов в структуру миротворческих операций стали включать все больше и больше невоенных элементов. В 1992 году для содействия в удовлетворении возросшего спроса на комплексные миротворческие операции был создан Департамент операций по поддержанию мира Организации Объединенных Наций. [5]

В целом новые операции были удачными. Например, в Сальвадоре и Мозамбике миротворческие усилия Организации Объединенных Наций дали возможность достичь прочного мира. Некоторые усилия потерпели провал, вероятно в результате излишне оптимистической оценки того, чего можно добиться с помощью миротворческих операций Организации Объединенных Наций. В то время, когда в Камбодже и Мозамбике проходили комплексные миссии, Совет Безопасности посылал миротворцев в зоны кризисов, например Сомали, где не было достигнуто прекращение огня и не было найдено консенсуса на проведение миротворческой операции между участниками конфликта. Эти операции не были снабжены достаточными людскими ресурсами или политической волей, без которых они не могли реализовать свой мандат. После неудач, самыми болезненными из которых стало массовое убийство людей в 1995 году в Сребренице (Босния и Герцеговина) и геноцид 1994 года в Руанде, в деятельности Организации Объединенных Наций по поддержанию мира начался период преобразования и самоанализа.

2004 г. – резкая эскалация масштабов миротворческой деятельности Организации Объединенных Наций. В течение пикового периода 2005 г. Департамент операций по поддержанию мира (ДОПМ) одновременно возглавлял 18 операций в пользу мира. Эти операции, в которых участвовало около 85 000 военнослужащих, полицейских и гражданских служащих, оказали непосредственное влияние на жизнь примерно 200 млн. мужчин, женщин и детей в принимающих странах. Дополнительно, Департамент по политическим вопросам (ДПВ) курировал восемь специальных политических миссий и отделений по поддержке миростроительства в Западной и Центральной Африке, Центральной Азии, Ираке и на Ближнем Востоке. [5]

Генеральная Ассамблея и Совет Безопасности одобрили резолюции о создании Комиссии ООН по миростроительству 20 декабря 2005 года. Новый межправительственный консультативный орган призван заниматься оказанием поддержки в деле восстановления государств после окончания конфликтов и мобилизацией ресурсов для этих целей.

Как указывалось, ранее, в Уставе ООН нет понятия операций по поддержанию мира. Первоначально предусматривалась другая задача: использование советом безопасности принудительных мер, в том числе применение вооруженных сил, против государства которым совершен акт агрессии, нарушается мир или формируется угроза миру. В 1946-1949 годах в кругах ООН прорабатывалась возможность образования собственных постоянных вооруженных сил ООН под командованием Военно-Штабного Комитета (ВШК) и политическим руководством СБ ООН.

Однако в силу целого ряда оснований, вытекавших из логики противостояния времен «холодной войны», вышеуказанным планам не суждено было реализоваться, и в следствии этого практическая деятельность ООН по вмешательству в конфликты получила совершенно иные формы.

Прежде всего, стал формироваться институт военных наблюдателей, которые направлялись от имени мирового сообщества в регионы вспыхнувших или возможных конфликтов. Две первые миссии военных наблюдателей, были направлены соответственно в 1948 и 1949 годах в Палестину и в район конфликтных противоборств между Индией и Пакистаном. В последствии подобные миссии ООН направлялись к примеру, в Ливан и Йемен (1963 г.), Афганистан и Пакистан (1988 – 1990г.), Анголу (1991г.), Иран и Ирак (1988-1991г.), Ирак и Кувейт (1991г.), Грузию, Гаити (1993г.), Таджикистан (1994 г.).

С другой стороны, в ситуациях, когда постоянные члены СБ ООН не могли прийти к консенсусу о способах использования механизма ВШК, произошло становление практики миротворческих операций, отличавшейся от буквы Устава ООН. При этом чаще всего указывают на то, что в Уставе (ст.43) говорится об обязательстве государств – членов «предоставлять в распоряжение Совета Безопасности по его требованию и в соответствии с особым соглашением или соглашениями необходимые для поддержания международного мира и безопасности вооруженные силы, помощь и соответствующие средства обслуживания», в то время как на деле это совершается иначе.

Кроме того, с 1948 года по инициативе Генерального секретаря ООН Трюгве Ли Генассамблея приняла к рассмотрению планы формирования полицейских сил ООН с функциями контроля за соблюдением перемирия в конфликтных регионах, поддержания порядка при осуществлении под контролем ООН мероприятий, связанных с выборами, а также в городах с международным режимом, охраны выездных миссий и собственности ООН.

Впервые войска ООН, предназначенные для операций по поддержанию мира, именовавшиеся первыми Чрезвычайными вооруженными силами ООН, были образованы и направлены в 1956 году на ближний Восток в ходе Суэцкого конфликта. Тогдашний Генеральный Секретарь ООН Даг Хаммаршельд определял эти силы как полувоенные, примирительные или мирные силы ООН, имеющие право применять оружие лишь для самозащиты, по предназначению и функциям непохожие на тот тип вооруженных сил ООН для принудительных действий, которые предусматривались главой VII Устава ООН.

Во время суэцкой операции, а также направления войск в Конго (1960 – 1964 гг.) и на Кипр (с 1964г.) возрастала роль Генерального секретаря ООН и расширялся круг обязанностей Секретариата как руководителя операций, что конечно, приводило к ущемлению реальной роли, которую играл СБ ООН в принятии решений, касающихся проведения ОМП.

Важным шагом в эволюции ооновского миротворчества стало решение Генеральной Ассамблеи ООН об создании в 1956 году Специального комитета по операциям по поддержанию мира в составе представителей 33 государств.

Эволюция правил, по которым проводилось ооновское миротворчество, нередко оказывалась в зависимости от различных поворотов а развитии «холодной войны». Так, в течение определенного времени соблюдались негласные принципы о неучастии сверхдержав в направлении военных контингентов в конфликтные регионы и о неприемлемости участия вооруженных сил стран, имеющих естественные геополитические и иные интересы в регионе конфликта.

Однако позднее имели место отступления от таких «правил» - поначалу были сделаны два исключения, когда подразделения Великобритании были допущены к проведению разделительной операции на Кипре, а французский пехотный батальон стал частью сил ООН в Ливане. Затем, после 1990 года, силы США, Франции и Великобритании стали активно принимать участие в миротворческих операциях не только в статусе наблюдателей. Только для операции в бывшей Югославии в 1994 году Франция и Великобритания направили контингенты общей численностью до 10 000 военных, а войска США возглавили в 1992-1993 годах операцию по мандату ООН в Сомали, причем Франция также направила для участия в этой операции крупный воинский контингент. Французские военные активно участвовали в операции в 1992 году в Кампучии. В итоге уже в первой половине 90-х годов практика выборочного неучастия постоянных членов СБ ООН в военных операциях ушла в прошлое. Кроме того, нередки случаи, когда крупные африканские

страны, например, Нигерия, посылают свои национальные контингенты для разрешения конфликтов на территории собственного континента. [6]

Вплоть до завершения «холодной войны» операции ООН по поддержанию мира в большинстве случаев обладали традиционными мандатами на контроль за прекращением огня и никаких прямых обязанностей в плане миростроительства. «Стратегия вхождения», или последовательная цепь решений или событий, ведущих к развертыванию сил ООН, была достаточно простой: война, прекращение огня, приглашение следить за соблюдением прекращения огня и развертывание военных наблюдателей или подразделений с этой целью одновременно с продолжением усилий по политическому урегулированию. Потребности в плане разведки были также относительно примитивными, а угрозы для войск – низкими.

Однако традиционное поддержание мира, которое занимается признаками, а не источниками конфликтов, не имеет «стратегии ухода», и связанное с ним установление мира нередко требовало времени для достижения прогресса. В результате традиционные миротворцы находились на местах в течении 10, 20, 30 и даже 50 лет. Если руководствоваться стандартами более комплексных операций, они являются сравнительно недорогостоящими, а в политическом отношении их легче сохранять, чем свергивать. Однако их также трудно оправдать, если только они не сопровождаются серьезными и неизменными усилиями по установлению мира, направленными на выполнение соглашения о прекращении огня в надежное и прочное мирное урегулирование.

После завершения «холодной войны» деятельность ООН по поддержанию мира часто совмещалась с миростроительством в комплексных операциях в пользу мира, развертываемых в ситуациях внутригосударственных кризисов. Однако, эти конфликтные ситуации характеризуются тем, что одновременно оказывают воздействие на внешних субъектов и являются объектом влияния со стороны внешних субъектов, таких, как политические покровители, торговцы оружием, покупатели не легально экспортируемых товаров, региональные державы, и нередко принимающие участие в конфликтах их собственные войска, а также соседние государства, принимающие у себя беженцев, которые порой подвергаются систематическому насилию с целью выдворения с нового местожительства. При таких значительных трансграничных результатов как для государственных, так и для негосударственных субъектов эти конфликты зачастую являются определенно «транснациональными» по своему характеру.

Опасности и расходы в связи с операциями, которые должны осуществляться в таких условиях, гораздо более значимые, чем в случае традиционного поддержания мира. Однако сложность задач, возлагаемых на эти миссии, и неустойчивость ситуации на местах обычно возрастают синхронно. После окончания «холодной войны» такие комплексные и устойчивые мандаты стали скорее правилом, чем исключением: на операции ООН возлагались обязанности по сопровождению грузов помощи, когда обстановка с точки зрения безопасности была настолько серьезной, что гуманитарные операции нельзя было продолжать без большой угрозы для персонала гуманитарных учреждений; им давались мандаты на защиту гражданских жертв конфликтов, когда потенциальные жертвы находились в несомненной опасности, и мандаты на контроль за тяжелыми вооружениями, находившимися в распоряжении местных сторон, когда такие вооружения применялись для создания угрозы, причем как для миссии ООН, так и для местного населения. В двух экспериментальных ситуациях операциям была дана исполнительная, правозащитная и административная власть, поскольку местные органы власти либо отсутствовали, либо не были способны функционировать. [4]

Безусловно, что выполнять эти миссии – дело весьма сложное. Первоначально, в 90-х годах, перспективы казались более радужными: операции по осуществлению мирных соглашений были ограниченными по срокам, а не бессрочными, и успешное проведение национальных выборов, как казалось, служило хорошей «стратегией ухода». Однако с тех пор операции ООН, как правило развертывались тогда, когда конфликт не привел к победе одной из сторон: либо конфликт зашел в тупик по военным основаниям, либо международное давление приводило к приостановлению военных действий, но, так или иначе, конфликт еще не окончен. Таким образом, операции ООН развертываются не столько в постконфликтных ситуациях, сколько в самый разгар таких условий. Одним словом, противоборствующие стороны стремятся перевести незавершенный конфликт с его политическими, личными и иными аргументами, которыми они руководствовались, с военной на политическую арену и сделать такой перевод константным.

ООН потребовалось немного времени, чтобы удостовериться в том, что местные стороны подписывают мирные соглашения по самым различным взглядам, которые отнюдь не всегда благоприятствуют миру. «Недоброжелатели», то есть группы, которые отказываются от своих обязательств или каким – либо иным образом пытаются подорвать мирное соглашение с помощью силы, ставили под

угрозу осуществление мирного соглашения в Камбодже, толкали Анголу, Сомали и Сьерра – Леоне обратно в горнило гражданской войны и организовали убийство не менее 800 тыс. человек в Руанде. Вывод из этого опыта навязывается сам собой: ООН должна быть готова эффективно бороться с такими «недоброжелателями», если она хочет неизменно достигать успехов в области поддержания мира или миростроительства в ситуациях внутригосударственных или транснациональных конфликтов. [6]

Как уже отмечалось ранее, ОМП ООН связаны с тремя главными видами деятельности: предупреждение конфликтов и установление мира; поддержание мира и миростроительством. Долгосрочное предотвращение конфликтов позволяет обнаружить структурные источники конфликтов для создания прочной основы мира. Если такая основа рушится, ее пытаются укрепить путем предотвращения конфликтов и обычно через дипломатические мероприятия. Такие превентивные действия в силу самого своего устройства являются малозаметной деятельностью; и когда они проводятся успешно, то могут вообще остаться незамеченными.

Установление мира имеет своей целью попытаться остановить конфликт с применением инструментов дипломатии и посредничества. Лица, занимающиеся установлением мира, могут быть посланниками правительств, групп государств, региональных объединений или ООН, или они могут представлять неофициальные и неправительственные группы, как это было в случае переговоров, приведших к мирному соглашению в Мозамбике. Установление мира может быть даже последствием усилий известного политического деятеля, предпринимающего их в личном качестве.

Поддержание мира – это деятельность, которой занимаются более 50 лет, и которая за последнее десятилетие быстро изменилась из «традиционной», преимущественно военной модели обеспечения соблюдения соглашений о прекращении огня и расформировании сил после межгосударственных войн в комплексную модель, состоящую из многочисленных военных и гражданских элементов, которые взаимодействуют между собой в целях установления мира в опасных обстановках после гражданских войн.

Миростроительство – это термин, который возник не так давно и который охватывает деятельность, проводимую после завершения конфликта с целью восстановить основы мира и дать инструменты для того, чтобы на этих началах построить нечто более значительное, чем просто отсутствие войны. Таким образом, миростроительство включает в себя – реинтеграцию бывших комбатантов в гражданское общество, укрепление правопорядка, обеспечение большего уважения к правам человека посредством мониторинга, просвещения и расследования прошлых и нынешних нарушений, предоставление технической помощи в целях демократического развития, а также поощрения методов урегулирования конфликтов и примирения. [3]

Важными элементами, дополняющими эффективное миростроительство, являются содействие в борьбе с коррупцией, осуществления программ разминирования в рамках гуманитарных операций, оказание особого внимания просвещению и мерам контроля в связи с вирусом иммунодефицита человека/ синдрома приобретенного иммунодефицита (ВИЧ/СПИД), а также борьба с другими инфекционными заболеваниями.

Список использованной литературы:

1. Demurenko, Andrei, and Nikitin, Alexander. *Basic Terminology and Concepts in International Peacekeeping Operations: An Analytical Review // Low Intensity Conflict & Law Enforcement.* – 1997. – Vol. 6. – P. 111–126
2. Лебедева М.М. *Мировая политика.* – М.: Аспект Пресс, 2003. – С.142.
3. Заемский В. *Механизмы ооновского миротворчества // Международная жизнь.* – 2004. – №7. – С. 198-211
4. Доклад Генерального секретаря ООН "Повестка дня для мира". – Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций, июнь 1992. – С. 65.
5. Доклад Группы по операциям Организации Объединенных Наций в пользу мира. S /2000/809. Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций, 2000. – С. 75.
6. Исраелян Е.В. *Канада и миротворчество // www.racs.ru/pressa/articles/issraelyan.htm*

Авторлар туралы мәлімет

Айтуарова Ф. Сорбонна-Қазақстан институты Халықаралық қатынастар мамандығының 2 курс студенті, Абай атындағы ҚазҰПУ **e-mail:** f.aituarova@bk.ru

Ақылтай Д.Д. Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының «Халықаралық қатынастар» мамандығының 1 курс студенті, Алматы қ., Қазақстан

Байжұма Д.Е. Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна – Қазақстан Институты, халықаралық құқық мамандығының 3 курс студенті **e-mail:** Baijzuma60@gmail.com

Базарбаева Т. полиция капитаны, Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының «Құқықтану» оқытудың ғылыми-педагогикалық бағытының магистранты

Балтабай Г.Г. Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна – Қазақстан Институты, халықаралық құқық мамандығының 3 курс студенті **e-mail:** gulfairyz.baltabai.02@mail.ru

Бруштунов В.Н. с.ғ.д., Катанова атындағы Абакан университеті, Абакан қаласы, Хакасия Республикасы

Голоднюк С.О. Сорбонна-Қазақстан институтының 3 курс студенті, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті **e-mail:** stanislav.golodnyuk 97@gmail.com

Ерхан Арайлым Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының 1 курс магистранты, Алматы қ., Қазақстан **e-mail:** Arailym-1999@mail.ru

Исламова А.Т. гуманитарлық ғылымдар магистрі, Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық қатынастар кафедрасының оқытушысы, Абай атындағы ҚазҰПУ **e-mail:** islamova_arzigul@mail.ru

Комиршинова М.С. 1 курс Халықаралық қатынастар мамандығының студенті, Сорбонна-Қазақстан институты, Абай атындағы ҚазҰПУ

Канафина Г.Е. Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты, халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушы, Алматы қ., Қазақстан **e-mail:** ms.kanafina@mail.ru

Қадылбекова З. Сорбонна-Қазақстан институты, халықаралық қатынастар мамандығының 4 курс студенті, Алматы қ., Қазақстан **e-mail:** kadylbekovnaz@mail.ru

Мирманова А.Қ. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті, Сорбонна-Қазақстан институтының 2-курс магистранты **e-mail:** mirmanova_a@bk.ru

Матакбаева Л.Х. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті, саяси ғылымдарының докторы, халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры, Алматы қ., Қазақстан **e-mail:** lmatakbaeva@mail.ru

Мен Д.В. Саяси ғылымдар докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ **e-mail:** mendima@gmail.com

Меңілбаев Ғ.А. тарих ғылымының кандидаты, доцент, тарих және қоғамдық ғылымдар академиясының академик, Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты, Алматы қ., Қазақстан **e-mail:** kai_1960@mail.ru

Нүсіпқожа Ж.Ж. Халықаралық құқық кафедрасының 1 курс студенті, Сорбонна-Қазақстан институты, Абай атындағы ҚазҰПУ

Нұрғалым К.С. Саяси ғылымдарының кандидаты, Халықаралық құқық кафедрасының доценті, Сорбонна-Қазақстан институты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

Нурмагамбетова А.А. Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан Институты, халықаралық құқық мамандығының 3 курс студенті **e-mail:** nurmagambetova2001@bk.ru

Нурсейтова Р.А. э.ғ.к., доцент Еуразия технологиялық университеті

Пак Т.Н. аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ **e-mail:** paktanya 2018@gmail.com

Райхан Д.К. Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының Халықаралық қатынастар мамандығының 2 курс студенті **e-mail:** jc3dam23@gmail.com

Раушанбек Т. Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының 1 курс магистранты, Алматы қ., Қазақстан **e-mail:** tomiris.ir@mail.ru

Сабитова Ш.А. Ғылыми жетекшісі: ғ.д., Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының Халықаралық құқық кафедрасының профессоры **e-mail:** sabitova.shinara@mail.ru

Сафаров К.Б. халықаралық құқық мамандығының магистратурасының 1-курс студенті Сорбонна-Қазақстан институты Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан **e-mail:** safarov.kasym@bk.ru

Сакенова Ж. Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты, халықаралық қатынастар мамандығының 4 курс студенті, Алматы қ., Қазақстан **e-mail:** zhan140302@mail.ru

Сембинов М.К. т.ғ.к., Сорбонна-Қазақстан институты Халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан **e-mail:** muratsemb@mail.ru

Төлегенов Т.З. Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушысы **e-mail:** tztolegenov@mail.ru

Чумаченко Т.Н. с.ғ.к., халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушысы СҚИ, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан **e-mail:** 12 kitana7@mail.ru

Шонай А.А. Ғылыми жетекшісі: Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті, Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы **e-mail:** shonayaskar@gmail.com

Шакирова Р.Г. ф.ғ.к., халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушысы, Сорбонна-Қазақстан институты, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан **e-mail:** rizvangul@list.ru

Хусайнов О.Б. з.ғ.к., халықаралық құқық кафедрасының доценті Сорбонна-Қазақстан институты
Абай атындағы ҚазҰПУ **e-mail:** husainov60@bk.ru

Сведения об авторах

Айтуарова Ф. студентка 2 курса специальности Международных отношений Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им.Абая **e-mail:** f.aituarova@bk.ru

Акылтай Д.Д. студент 1 курса специальности Международные отношения Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им.Абая

Байжума Д.Е. Студент 3 курса специальности «Международное право» Института Сорбонна – Казахстан КазНПУ им. Абая **e-mail:** Baijzuma60@gmail.com

Базарбаева Т. капитан полиции, магистрант научно-педагогического направления подготовки «Юриспруденция» Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан

Балтабай Г.Г. студентка 3 курса специальности «Международное право» Института Сорбонна – Казахстан КазНПУ им. Абая **e-mail:** gulfairyz.baltabai.02@mail.ru

Бруштунов В.Н. д.полит.наук, Абаканский университет им. Катанова г. Абакан, Республика Хакасия

Голоднюк С.О. студент 3 курса института Сорбонна-Казахстан, Казахского Национального Педагогического Университета им. Абая **e-mail:** stanislav.golodnyuk 97@gmail.com

Ерхан А. магистрантка 1 курса специальности Международного права Институт Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая г. Алматы, Казахстан **e-mail:** Arailym-1999@mail.ru

Исламова А.Т. магистр гуманитарных наук, преподаватель кафедры международных отношений Института Сорбонны-Казахстан, КазНПУ им.Абая **e-mail:** islamova_arzigul@mail.ru

Комиршинова М.С. Студентка 1 курса специальности Международные отношения Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им.Абая

Канафина Г.Е. старший преподаватель кафедры международных отношений Института Сорбонны-Казахстан КазНПУ им. Абая **e-mail:** ms.kanafina@mail.ru

Қадылбекова З. студентка 4 курса специальности Международные отношения Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им.Абая, г. Алматы, Казахстан **e-mail:** kadylbekovnaz@mail.ru

Мирманова А.Қ. магистрантка 2 курса специальности Международные отношения Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им.Абая, г. Алматы, Казахстан **e-mail:** mirmanova_a@bk.ru

Матакбаева Л.Х. д.полит. наук, профессор кафедры международных отношений Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая Алматы қ., Қазақстан **e-mail:** lmatakbaeva@mail.ru

Мен Д.В. д. Полит. Наук, профессор, КазНУ им. Аль-Фараби **e-mail:** mendima@gmail.com

Меңілбаев Ғ. А. к.и.н, доцент Института Сорбонна-Казахстан, кафедры международных отношений при КазНПУ им. Абая г.Алматы, Казахстане **e-mail:** kai_1960@mail.ru

Нүсіпқожа Ж.Ж. Студентка 1 курса специальности Международного права Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им.Абая

Нұрғалым К.С. к.полит.н., доцент кафедры международного права, Институт Сорбонна-Қазақстан, КазНПУ им.Абая г.Алматы., Қазақстан

Нурмагамбетова А.А. студент 3 курса института Сорбонна-Казахстан, Казахского Национального Педагогического Университета им. Абая **e-mail:** nurmagambetova2001@bk.ru

Нурсейтова Р.А. к.э.н., доцент Евразийский Технологический университет

Пак Т.Н. старший преподаватель КазНУ им. Аль-Фараби **e-mail:** raktanya2018@gmail.com

Райхан Д.Қ. студент 2 курса специальности Международных отношений Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им.Абая **e-mail:** jc3dam23@gmail.com

Раушанбек Т. магистрантка 1 курса специальности Международного права Институт Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая г. Алматы, Казахстан **e-mail:** tomiris.it@mail.ru

Сабитова Ш.А. научный руководитель: доктор филологических наук, профессор кафедры Международного права Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая **e-mail:** sabitova.shinara@mail.ru

Сафаров К.Б. студент 1 курса специальности Международного права Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им.Абая **e-mail:** safarov.kasym@bk.ru

Сакенова Ж. студентка 4 курса специальности Международные отношения Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им.Абая, г. Алматы, Казахстан **e-mail:** zhan140302@mail.ru

Сембинов М.К. к.и.н., профессор кафедры международных отношений Института Сорбонны-Казахстан, КазНПУ им.Абая г.Алматы, Казахстан **e-mail:** muratsemb@mail.ru

Төлегенов Т.З. старший преподаватель кафедры международных отношений Института Сорбонны-Казахстан КазНПУ им. Абая **e-mail:** tztolegenov@mail.ru

Чумаченко Т.Н. к.полит.н., ст. преподаватель кафедры международных отношений ИСК Каз НПУ им. Абая, г.Алматы, Казахстане **e-mail:** 12kitana7@mail.ru

Шонай А.А. научный руководитель: Старший преподаватель кафедры международного права Института Сорбонна-Казахстан Казахского национального педагогического университета имени Абая **e-mail:** shonayaskar@gmail.com

Шакирова Р.Г. к.ф.н., ст. преподаватель кафедры международных отношений Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им.Абая г.Алматы, Казахстан **e-mail:** rizvangul@list.ru

Хусаинов О.Б к.ю.н, доцент кафедры международного права института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая **e-mail:** husainov60@bk.ru

About authors

Aituarova F. 2nd year student of the specialty of International Relations of the Institute Sorbonne - Kazakhstan, KazNPU named after Abay e-mail: f.aituarova@bk.ru

Akyltay D.D. 1 year student of the specialty "International relationships", institute Sorbonne-Kazakhstan, Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

Baizhuma D.E. The 3rd year student of International Law of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at KazNPU named after Abai e-mail: Baijzuma60@gmail.com

Bazarbayeva T. police captain, master's student of the scientific and pedagogical direction of training "Jurisprudence" of the Academy of Law Enforcement Agencies under the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan

Baltabai G.G. 3rd year student of the specialty "International Law" of the Sorbonne Institute-Kazakhstan KazNPU named after Abai e-mail: gulfairyz.baltabai.02@mail.ru

Brushtunov V.N. D.polit.Sciences, Abakan University named after Katanova, Abakan, Republic of Khakassia

Golodnyuk S. O. 3rd year student of the Sorbonne Institute-Kazakhstan, Kazakh National Pedagogical University named after Abai e-mail: stanislav.golodnyuk97@gmail.com

Yerkhan A. 1st-year master's student of International Law, Sorbonne Institute-Kazakhstan, KazNPU named after Abaya, Almaty, Kazakhstan e-mail: Arailym-1999@mail.ru

Islamova A.T. Master of Humanities, Lecturer of the Department of International Relations of the Sorbonne Institute-Kazakhstan, KazNPU named after Abai e-mail: islamova_arzigul@mail.ru

Komirshinova M.S. 1st year student of the specialty International Relations of the Sorbonne Institute-Kazakhstan KazNPU named after Abayi

Kanafina G.E. Senior lecturer of the Department of International Relations of the Sorbonne Institute-Kazakhstan KazNPU named after Abai e-mail: ms.kanafina@mail.ru

Kadylbekova Z. 4th year student of the International Relations specialty of the Sorbonne Institute-Kazakhstan KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan e-mail: kadylbekovnaz@mail.ru

Mirmanova A.K. 2nd year of Master in International Relations of the Sorbonne Institute-Kazakhstan KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan e-mail: mirmanova_a@bk.ru

Matakbaeva L.H. D.polit. Professor of the Department of International Relations of the Sorbonne Institute-Kazakhstan, KazNPU named after Abai Almaty K., Kazakhstan e-mail: lmatakbaeva@mail.ru

Men D.V. D.Polit. Sciences, Professor, Al-Farabi Kazakh National University e-mail: mendima@gmail.com

Menilbayev G.A. C.h.s., Associate Professor of the Sorbonne Institute-Kazakhstan, Department of International Relations at KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan-mail: kai_1960@mail.ru

Nusipkozha Zh.Zh. 1st year student of the specialty of International Law of the Sorbonne Institute-Kazakhstan KazNPU named after Abai

Nurgalym K.S. K.polit.N., Associate Professor of the Department of International Law, Sorbonne Institute-Kazakhstan, KazNPU named after Abai, Almaty., Kazakhstan

Nurmagambetova A.A. 3rd year student of the Sorbonne Institute-Kazakhstan, Abai Kazakh National Pedagogical University e-mail: nurmagambetova2001@bk.ru

Nurseitova R.A. Candidate of Economics, Associate Professor, Eurasian Technological University

Pak T.N. Senior lecturer of Al-Farabi Kazakh National University e-mail: paktanya2018@gmail.com

Rayhan D.K. 2nd year student of the International Relations specialty of the Sorbonne Institute-Kazakhstan, KazNPU named after Abaya e-mail: jc3dam23@gmail.com

Raushanbek T. 1st-year master's student of International Law, Sorbonne Institute-Kazakhstan, KazNPU named after Abaya, Almaty, Kazakhstan e-mail: tomiris.rr@mail.ru

Sabitova Sh.A. Scientific supervisor: Doctor of Philology, Professor of the Department of International Law of the Sorbonne Institute - Kazakhstan KazNPU. Abaya e-mail: sabitova.shinara@mail.ru

Safarov K.B. 1st year student of the specialty of International Law of the Sorbonne Institute-Kazakhstan KazNPU. Abaya e-mail: safarov.kasym@bk.ru

Sakenova Zh. 4th year student majoring in International Relations of the Sorbonne Institute-Kazakhstan KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan e-mail: zhan140302@mail.ru

Sembinov M.K., c.h.s., Professor of the Department of International Relations of the Sorbonne Institute-Kazakhstan, KazNPU. Abai, Almaty, Kazakhstan e-mail: muratsemb@mail.ru

Tolegenov T.Z. Senior lecturer of the Department of International Relations of the Sorbonne Institute-Kazakhstan KazNPU. Abaya e-mail: tztolegenov@mail.ru

Chumachenko T.N. K.polit.N., senior lecturer of the Department of International Relations ISC Kaz NPU named after Abaya, Almaty, Kazakhstan-mail: 12kitana7@mail.ru

Shonai A.A. Scientific supervisor: Senior Lecturer of the Department of International Law of the Sorbonne-Kazakhstan Institute of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai e-mail: shonayaskar@gmail.com

Shakirova R.G. candidate of philisohical sciences, Senior Lecturer of the Department of International Relations of the Sorbonne Institute-Kazakhstan, KazNPU. Abaya, Almaty, Kazakhstan e-mail: rizvangul@list.ru

Khusainov O.B. Candidate of Law, Associate Professor of the Department of International Law of the Sorbonne Institute-Kazakhstan KazNPU. Abaya e-mail: husainov60@bk.ru

